

Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun ops

Nimi	Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun ops
Kunta	Hämeenlinna
Pdf luotu	1.9.2021

SISÄLTÖ

1. Perusteiden käyttäjälle.	1
2. Kokeilun opetussuunnitelman perusteet ja paikallinen kokeiluopetussuunnitelma.	2
2.1. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteet.	2
2.2. Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma.	3
2.3. Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset.	4
2.4. Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmasta.	5
3. Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa.	7
3.1. Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua.	7
3.2. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun järjestäminen.	8
3.3. Kaksivuotista esiopetusta ohjaavat yleiset velvoitteet.	10
3.4. Arvoperusta.	11
3.4.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - arvoperusta.	12
3.5. Oppimiskäsitys.	13
3.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - oppimiskäsitys.	14
3.6. Laaja-alainen osaaminen.	15
3.6.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - laaja-alainen osaaminen.	18
3.7. Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.	21
3.8. Näin meillä Hämeenlinnassa - esiopetus vuosina 2017-2021.	22
4. Kasvua ja oppimista tukeva toimintakulttuuri.	24
4.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	25
4.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - toimintakulttuurin kulmakivet.	27
Kasvattajan toiminta ja vuorovaikutus.	27
Tiimin arvot ja kasvattajien asenteet.	28
Tiimin käytännöt.	29
Leikkiminen.	29
Kielitietoisuus.	32
Ajan "hukkaaminen".	33
Lasten aloitteet.	33
4.2. Oppimisympäristöt.	35
4.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - monipuoliset oppimisympäristöt.	36
4.3. Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa.	38

4.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteistyö.	40
4.4. Toimintakulttuuri, oppimisympäristöt ja yhteistyö paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.	41
5. Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa.	42
5.1. Monipuoliset työtavat.	42
5.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - työtavat tarkastelussa!.	44
5.2. Pedagoginen dokumentointi.	45
5.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - pedagogisesta dokumentoinnista.	46
5.3. Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena.	47
5.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - arviointi ja suunnittelu.	49
5.4. Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa.	50
5.4.1. Kielten rikas maailma.	51
Näin meillä Hämeenlinnassa - kielten rikas maailma.	53
5.4.2. Ilmaisun monet muodot.	54
Näin meillä Hämeenlinnassa - ilmaisun monet muodot.	56
5.4.3. Minä ja meidän yhteisömme.	57
Näin meillä Hämeenlinnassa - minä ja meidän yhteisömme.	59
5.4.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni.	60
Näin meillä Hämeenlinnassa - tutkin ja toimin ympäristössäni.	63
5.4.5. Kasvan, liikun ja kehityn.	64
Näin meillä Hämeenlinnassa - kasvan, liikun ja kehityn.	66
5.5. Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia.	67
5.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä näkökulmia.	68
5.6. Opetuksen tavoitteet ja toteuttaminen paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.	69
6. Lapsen kasvun ja oppimisen tuki.	70
6.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet.	70
6.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - kasvun ja oppimisen tuen järjestäminen.	71
6.1.2. Näin meillä Hämeenlinnassa: yhteistyö, vastuut ja työnjako esiopetuksesta vastaavan hallinnon sisällä sekä muiden hallintokuntien kanssa.	73
Lastenneuvola.	73
Monialainen yhteistyö oppilashuollon työntekijöiden kanssa.	73
Esiopetuksen käytössä olevia muita yhteistyötahoja (kuvaukset luvussa 7 Oppilashuolto).	73

Palvelutarpeen arviointi.	74
Lastensuojeluilmoitus.	74
Yhteistyö oppilashuollon palveluista vastaavien ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa, järjestämisessä sekä käytännön toteuttamisessa.	74
6.1.3. Näin meillä Hämeenlinnassa: Kasvun ja oppimisen tukeen liittyvät toimivaltuudet eri hallintopäätöksissä.	75
6.2. Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana.	75
6.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteistyö huoltajien kanssa.	76
6.3. Yleinen tuki.	77
6.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yleinen tuki.	77
6.4. Tehostettu tuki.	78
6.4.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - tehostettu tuki.	80
Pedagoginen arvio.	80
Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana.	80
6.5. Erityinen tuki.	80
6.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - erityinen tuki.	84
Pedagoginen selvitys.	85
Erityisen tuen päätös.	85
Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS.	85
Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat lapset.	85
6.6. Perusopetuslaissa säädetyt tukimuodot.	86
6.6.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - tukimuodot.	87
6.7.. . . .	88
7. Oppilashuolto.	89
7.1. Monialainen oppilashuollon yhteistyö.	89
7.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - monialainen oppilashuollon yhteistyö.	91
7.1.2. Yksikkökohtainen oppilashuoltotyöryhmä.	92
7.2. Yhteisöllinen oppilashuolto.	92
7.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteisöllinen oppilashuolto.	93
Yhteistyö muiden tahojen kanssa.	94
7.3. Yksilökohtainen oppilashuolto.	95
7.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yksilökohtainen oppilashuolto.	97
Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.	97
Oppilashuoltokertomus.	98
Tietojen luovuttaminen.	98

7.4. Oppilashuoltosuunnitelmat.	99
7.5. Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.	99
7.5.1. Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa. . . .	100

1. Perusteiden käyttäjälle

Joulukuussa 2020 valtioneuvosto hyväksyi lain kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta. Kokeilu alkaa elokuussa 2021 ja päättyy toukokuussa 2024. Opetushallitus on laatinut nämä kokeiluopetussuunnitelman perusteet kokeilua varten. Perusteissa määrätään kaksivuotisen esiopetuksen pedagogisesta toteuttamisesta.

Tämä perustemääräys pohjautuu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014), mutta sitä on tarvittavilta osin muokattu kokeiluun sopivaksi. Kasvun ja oppimisen tukea (kolmiportainen tuki) sekä Oppilashuoltoa käsittelevät luvut ovat vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisia, sillä niihin ei ole lainsäädännössä tehty muutoksia. Perusteita laadittaessa on myös hyödynnetty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2018), esiopetusta ja varhaiskasvatusta koskevan tutkimuksen, arvioinnin ja kehittämistyön tuloksia sekä perusteiden valmistelun aikana eri asiantuntijoilta saatua palautetta.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu toteutetaan kokeiluun valituissa kunnissa ja siihen osallistuu vain osa 5- ja 6-vuotiaista lapsista. Huoltajat hakevat lapsilleen paikkaa kaksivuotiseen esiopetukseen kokeilukuntien antaman informaation ja ohjeiden mukaisesti. Kaksivuotinen esiopetus ja siihen liittyvä toiminta on kokeiluun osallistuvilla lapsilla maksutonta. Vanhempien on myös mahdollista saada avustusta lasten kuljetukseen tarvittaessa. Kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen.

Kokeiluperusteissa korostetaan lapsilähtöistä, leikkiin ja tutkivaan havainnointiin perustuvaa pedagogiikkaa sekä lasten hyvinvoinnista huolehtimista. Kaksivuotisessa esiopetuksessa kukin lapsi saa edetä oppimisessaan omaan tahtiinsa. Kaksi vuotta antaa aiempaa paremman mahdollisuuden keskittyä pitkäkestoisesti esiopetuksen tavoitteiden mukaiseen toimintaan sekä toiminnan kehittämiseen. Perusteet on laadittu niin, että sen mukainen toiminta ja opetus muodostavat luontevan osan lasten oppimisen polkua varhaiskasvatuksesta perusopetukseen.

Kokeilukunnat laativat oman, paikallisen kokeiluopetussuunnitelman näiden perusteiden mukaisesti. Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tarkennetaan kokeilun perusteiden tavoitteita. Eriyisen tärkeää on ottaa huomioon aiempaa nuoremmat lapset sekä lasten eheän päivän järjestämisen. Merkittävä muutos on myös kasvun ja oppimisen tuen sekä oppilashuollon ulottuminen kokeilussa mukana oleviin 5-vuotiaisiin.

Kokeilun luonteen mukaisesti Opetushallitus kannustaa kokeilukuntia rohkeaan kehittämisotteeseen kokeilutoimipaikoissa!

2. Kokeilun opetussuunnitelman perusteet ja paikallinen kokeiluopetussuunnitelma

2.1. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteet

Nämä opetussuunnitelman perusteet on kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta annetun lain mukainen Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys[1], jonka mukaan paikallinen opetussuunnitelma laaditaan ja kaksivuotinen esiopetus toteutetaan. Opetussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaavat kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua koskevan lain ohella erityisesti perusopetuslaki ja -asetus sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus[2].

Kokeiluperusteiden tehtävänä on tukea kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun toteutusta. Erityisenä tehtävänä on edistää sujuvia siirtymiä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta alkuopetukseen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuus ja eheys turvaten[3]. Perusteet on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus-, arviointi- ja kehittämistyön tuloksia.

Kokeilun opetussuunnitelman perusteissa määrätään kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetuksen tavoitteista, oppimisen alueista ja niiden keskeisistä sisällöistä sekä kodin ja esiopetuksen yhteistyön sekä kasvun ja oppimisen tuen ja oppilashuollon toteuttamisesta.[4] Esiopetus on opetuksen ja kasvatuksen kokonaisuus, jossa eri osa-alueiden tavoitteet liittyvät yhteen ja muodostavat toimintakulttuurin perustan. Tämän vuoksi perusteasiakirja sisältää esiopetuksen tavoitteita koskevien määräysten lisäksi niiden ymmärtämistä avaavaa tekstiä.

Näissä perusteissa jokaisen luvun päätteeksi on koottu ohjeet paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laatimista ja kehittämistä varten. Opetussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Esiopetusta ohjaavista säädöksistä poiketen tässä perusteasiakirjassa käytetään oppilaasta esiopetukseen paremmin soveltuvana sanaa lapsi, oppimisen ja koulunkäynnin tuesta nimitystä kasvun ja oppimisen tuki sekä opiskelija- ja oppilashuoltolain mukaisesta opiskeluhuollosta termiä esiopetuksen oppilashuolto. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa. Kokeiluun osallistuvista opetuksen järjestäjistä käytetään kokeilulain mukaista käsitettä kokeilukunta ja esiopetuksen yksiköistä käytetään kokeilulain mukaista käsitettä kokeilutoimipaikka. Kokeilulain mukaisesta kaksivuotisesta esiopetuksesta käytetään myös lyhyempää käsitettä esiopetus.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmakokonaisuus on nelitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta perusteasiakirjasta, paikallisista opetussuunnitelmista, vuosittaisista suunnitelmista[5] sekä lasten oppimissuunnitelmista.

[1] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 3 § 2 mom.

[2] Perusopetuslaki (628/1998) 14 § 2 mom. ja Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 5 §

[3] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 2 mom.

[4] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 2 mom.

[5] Perusopetusasetus 9 § (852/1998)

2.2. Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa mukana olevan kokeilukunnan tulee laatia paikallinen kokeiluopetussuunnitelma ja tehdä päätös sen käyttöön ottamisesta ennen kokeilun alkamista 1.8.2021[6]. Kokeilukunta voi tehdä yhteistyötä muiden kokeiluun osallistuvien kuntien kanssa myös paikallisen opetussuunnitelman laadinnassa.

Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee esiopetuksen järjestämistä kaikissa kokeilutoimipaikoissa. Kokeilukunta ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, lasten tarpeet sekä esiopetusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset opetussuunnitelmaa laatiessaan. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Kukin kokeilukunta hyväksyy kokeiluopetussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa esiopetusta varten[7].

Lisäksi kokeilukunnan tulee laatia kokeiluopetussuunnitelmaan perustuva vuosittainen suunnitelma ja tiedottaa huoltajille ennalta siinä päätetyistä keskeisistä asioista[8]. Suunnitelmassa tarkennetaan, miten paikallista opetussuunnitelmaa kussakin kokeilutoimipaikassa kyseisen vuoden aikana toteutetaan. Myös lasten oppimissuunnitelmat sekä kasvun ja oppimisen tukeen kuuluvat lasten yksilölliset suunnitelmat[9] laaditaan yhteisen opetussuunnitelman pohjalta.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa olevalle, tehostettua tukea saavalle lapselle tulee laatia oppimissuunnitelma. Erityisen tuen piirissä olevalle lapselle laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)[10]. Näiden suunnitelmien laadinnasta ja sisällöstä määrätään tarkemmin näiden perusteiden luvussa 5 (Kasvun ja oppimisen tuki). Tavoitteellisuuden vahvistamiseksi opettaja voi laatia esiopetusryhmän kaikille lapsille oppimissuunnitelman yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa. Kokeiluun osallistuvista lapsista suurin osa osallistuu esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen, jossa varhaiskasvatuslain mukaisesti on laadittava lapsikohtainen suunnitelma[11]. Lasten yhtenäisen päivän ja oppimisen polun näkökulmasta yhden lapsikohtaisen suunnitelman käyttö esiopetuksessa ja sen lisäksi annettavassa varhaiskasvatuksessa olisi perusteltua. Lapsikohtainen suunnitelma tukee myös huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä. Kokeilukunta voi päättää kokeilla yhtenäistä oppimissuunnitelmaa kokeilutoimipaikoissa. Tehostetun ja erityisen tuen oppilaiden osalta noudatetaan luvun 5 määräyksiä.

Kokeiluopetussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikalliset suunnitelmat, kuten:

- varhaiskasvatussuunnitelma
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma[12]
- yhdenvertaisuuslain mukainen yhdenvertaisuussuunnitelma[13]
- tasa-arvolain mukainen tasa-arvosuunnitelma[14]

Paikallista kokeiluopetussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää järjestää kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvalla henkilöstöllä mahdollisuuksia tutustua kaksivuotisen esiopetuksen perusteisiin ja niihin tehtyihin muutoksiin, keskustella ja pohtia omien yksiköiden nykyisiä pedagogisia vahvuuksia sekä kehittämisen kohteita uudistuvan esiopetuksen näkökulmasta. Nämä keskustelut ovat perusta laadukkaana paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laatimiselle ja käyttöönnotolle. Keskustelulle työyhteisöissä sekä kokeilun yhteistyölle on hyvä varata mahdollisuuksia koko kokeilun aikana.

Kokeilukunnan tehtävänä on arvioida antamaansa esiopetusta ja sen vaikuttavuutta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin[15]. Kokeilukunnalla on myös velvoite osallistua kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun liittyvään ulkoiseen arviointiin ja tutkimukseen[16].

Mahdolliset muutokset näihin kokeilun opetussuunnitelman perusteisiin edellyttävät vastaavien muutosten tekemistä paikalliseen opetussuunnitelmaan ja viemistä käytäntöön. Kokeilukunta voi

tarkistaa opetussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta myös paikallisista tarpeista lähtien ja kehittämistyön tuloksia hyödyntäen.

[6] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 3 mom.

[7] Perusopetuslaki 15 § 1 mom. (628/1998)

[8] Perusopetusasetus 9 § (852/1998)

[9] Perusopetuslaki 16 a § ja 17 a § (642/2010)

[10] Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (628/1998)

[11] Varhaiskasvatuslaki (540/2018) 23 § ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), luku 1.3 Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset

[12] Lastensuojelulaki (417/2007) 12 §; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 §

[13] Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 §

[14] Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014)

[15] Perusopetuslaki 21 § 1 ja 2 mom. (1296/2013)

[16] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 10 §

2.3. Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset

Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma ja sitä tarkentava vuosittainen suunnitelma[17] laaditaan kokeilukunnan päättämällä tavalla tässä luvussa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päättää ja kuvata. Perusteissa määrätään, mitä osia kokeiluperusteista liitetään paikalliseen kokeiluopetussuunnitelmaan, ja missä osissa on mahdollista tai välttämätöntä määritellä kaksivuotisen esiopetuksen toteuttamista ja tavoitteita paikallisesta näkökulmasta. Myös paikallisesti tarkennettavissa osissa voi hyödyntää soveltuvien osien perustetekstiä. Paikallisesti määriteltyjen osuuksien tulee olla perusteiden määräysten mukaisia.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa noudatetaan näiden perusteiden rakennetta. Opetushallitus suosittelee kaikkia kokeiluun osallistuvia käyttämään ePerusteet -palvelua paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laadinnassa ja julkaisemaan opetussuunnitelmansa kyseisessä palvelussa. Yhteisen alustan käyttö tukee kokeilun yhteistyötä ja esiopetuksen kehittämistä.

Paikallista kokeiluopetussuunnitelmaa valmisteltaessa kokeilukunta päättää,

- millä kielillä annettavaa opetusta varten kokeiluopetussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään
- miten kokeiluopetussuunnitelma laaditaan, miten sen toteutumista arvioidaan kokeilun aikana ja miten sitä kehitetään
- miten kokeiluopetussuunnitelman laatimiseen liittyvä yhteistyö varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa toteutetaan
- miten paikalliset erityispiirteet, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat suunnitelmat otetaan kokeiluopetussuunnitelmaa valmisteltaessa huomioon
- lapsikohtaisten oppimissuunnitelmien käytöstä ja laatimisen prosessista
- sisällytetäänkö tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain edellyttämät suunnitelmat osaksi kokeiluopetussuunnitelmaa[18][19]
- miten kokeiluopetussuunnitelmasta ja sitä tarkentavasta vuosittaisesta suunnitelmasta tiedotetaan huoltajia, perusopetusta, sosiaali- ja terveystointia sekä muita sidosryhmiä

[17] Perusopetusasetus (852/1998) 9 §

[18] Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014)

[19] Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 §

2.4. Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmasta

Hämeenlinnan kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman kuntakohtaiset osuudet tarkentavat kuntakohtaisia käytäntöjä sekä toimivat kasvattajan pedagogisena työvälineenä. Kuntakohtaisissa osuuksissa painottuu jatkuvan arvioinnin ja kehittämisen näkökulma kokeilun luonne huomioiden. Erilaisin kasvattajille suunnattujen kysymysten, asiantuntijapuheenvuorojen ja ammattilaisten omien pohdintojen sekä arjen tarinoiden avulla tarjotaan kasvattajille välineitä tarkastella omaa toimintaansa, kasvattajuuttaan, oppimis- ja lapsikäsitustään, esiopetuksen tavoitteita ja siirtymävaiheita.

Kokeilun esiopetussuunnitelmaa laadittaessa olemme tavoitelleet elävää asiakirjaa, joka on käyttökelpoinen, arjessa elävä ja konkretisoituva opetussuunnitelma, joka antaa kasvattajalle pedagogisen työvälineen oman toimintansa peilaamiseen. Työyhteisöissä kokeilun esiopetussuunnitelman tarkoitus on herätellä pohtimaan työn tekemisen tapoja ja antaa erilaisia arjen kokemuksia, joista ammentaa ajatuksia työn arviointiin ja kehittämiseen.

Laadintaan ovat osallistuneet asiakkuuksista ja pedagogiikasta vastaavat päiväkodin johtajat, konsultoivat erityisopettajat ja varhaisen tuen valmentaja. Kuntakohtaista opetussuunnitelmaa on työstetty em. ammattilaisten luotsaamissa työryhmissä monin eri tavoin osallistaen sekä huoltajia, lapsia että henkilöstöä erilaisin kyselyin, ideointipalaverien että arjen kokemuksia ja hyviä työtapoja kartoittaen. Prosessiin ovat osallistuneet kommentoiden sekä materiaalia tuottaen myös kokeiluun osallistuvat yksityisen varhaiskasvatuksen toimijat Jaarlin päiväkodeista sekä Pilke Planeetasta. Suunnitelmaan on nostettu mukaan lasten odotuksia ja ajatuksia kaksivuotiselle esiopetukselle, sekä huoltajien näkemyksiä. Suunnitelmaan ovat tuoneet näkemyksiään myös varhaiskasvatuksen hanketyöntekijät monikulutaidon, mediakasvatuksen, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden sekä luontotoiminnan saralta.

Asiakirja on laadittu Opetushallituksen suosituksen mukaisesti e-perusteet –työkalulla.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua toteutetaan Hämeenlinnassa Lammin, Ojoisten, Kaivokadun, Rengon ja Kankaantaan päiväkodeissa sekä Pilke Planeetassa, Jap Tarvasmäessä ja Jap Enkkulassa.

Paikallisessa suunnitelmassa on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelma, esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmat, kaupunkistrategia, kotoutumissuunnitelma, lapsiystävällinen Hämeenlinna –ohjelmatyö, Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX:n kulttuuripolku sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen TVT-strategia. Hämeenlinnan kaupungin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä, ja se kattaa edellä mainitut, kokeilua toteuttavat toimipaikat kunnallisessa ja yksityisessä varhaiskasvatuksessa.

Kokeilun esiopetussuunnitelma on laadittu tiiviillä aikataululla kevään 2021 aikana. Asiakirjan luonne on kehkeytyvä asiakirja, jota arvioidaan kokeilua toteuttavissa toimipaikoissa yhtenä opettajien yhteisen SAK-ajan ja pedagogisten tiimien teemana. Opetussuunnitelmaa voidaan kehittää ja muuttaa esiin nousseiden tarpeiden mukaisesti kokeilun edetessä. Se elää ja rakentuu lapsiryhmän arjessa. Suunnitelma käydään läpi syksyn vanhempainilloissa ja tarkennetaan tämän jälkeen huoltajien ajatukset huomioiden.

Suunnitelmaan on pyydetty asiantuntijapuheenkirjoitukset KT Kirsti Karilalta, KT Leena Lahtiselta, KT Jyrki Reunamolta ja KT Sanna Parrilalta. Lisäksi tekstiä on ollut työstämässä KT Marikki Arnkil ja sosionomi YAMK Anna-Maija Vauhkonen.

Opetussuunnitelmaprosessista ja lopullisesta kirjoitustyöstä on vastannut varhaiskasvatuksen suunnittelija Elina Kataja, apunaan Kaivokadun Pikkuverkan esiopetusryhmän opettaja Marjo Oksanen.

Kokeiluopetussuunnitelman jalkauttaminen aloitetaan kesäkuussa 2021 lautakunnan hyväksymisen jälkeen, painottuen kuitenkin alkusyksyyn 2021. Suunnitelmasta tiedotetaan myös kokeilun piiriin kuuluvien lasten huoltajia, perusopetusta, sosiaali- ja terveystalviteita ja muita yhteistyökumppaneita, kuten kolmannen sektorin toimijoita.

3. Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa

3.1. Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun tarkoituksena on vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa, kehittää esiopetuksen laatua ja vaikuttavuutta, selvittää varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen välisiä jatkumoa, perheiden palveluvalintoja sekä saada tietoa kaksivuotisen esiopetuksen vaikutuksista lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiin, sosiaalisiin taitoihin ja terveen itsetunnon muodostumiseen[20].

Esiopetuksen tehtävänä on edistää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa lapsen kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla[21]. Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Toimintaa suunnitellaan lapsilähtöisesti ja sen tehtävä on vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja käsitystä itsestään oppijana.

Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että opettajat sekä muu henkilöstö tuntevat oppimisen polun eri vaiheet, niiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten kasvun tukemisen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan yhdessä luvussa 3.3 (Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa) kuvatulla tavalla. Opetus- ja muu henkilöstö tekevät huoltajien kanssa yhteistyötä lasten oppimisen polun kaikissa vaiheissa. Tavoitteena on, että kunkin lapsen oppimisen polku varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen jatkuu joustavasti lapsen tarpeista lähtevänä. Tämän varmistamisessa henkilöstön yhteistyön ja osaamisen suunnitelmallisella johtamisella kokeilutoimipaikoissa ja kokeilukunnan tasolla on tärkeä merkitys.

Esiopetussuunnitelman perusteissa (2014) kuvattu esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet koskevat myös kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua. Kokeilussa painottuu kuitenkin entistä vahvemmin kasvun ja oppimisen polun jatkuvuus ja eheys. Kokeilussa korostetaan myös lapsen päivän eheyttä.

Tavoitteena on, että kaksivuotisesta esiopetuksesta muodostuu pedagogisesti eheä kokonaisuus. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa ja otetaan huomioon lasten mielenkiinnon kohteet opetuksen järjestämisessä. Esiopetuksen kaksivuotisuus tarjoaa uusia mahdollisuuksia keskittyä ja syventyä oppimisen alueiden toteuttamiseen ja toimintakulttuurin kehittämiseen. Kahden vuoden kesto antaa lapsille aikaa kasvaa ja oppia omassa tahdissa.

Myös lasten yksilölliset tuen tarpeet on mahdollista huomioida kaksivuotisessa esiopetuksessa entistä aiemmin ja paremmin. Kokeilu vahvistaa esiopetuksen merkitystä lasten kasvun ja oppimisen tuen tarpeiden varhaisessa havaitsemisessa, tuen antamisessa ja samalla vaikeuksien ehkäisemisessä.

Kaksivuotinen esiopetus on tavoitteellista toimintaa. Opetuksen tavoitteet määrittävät kokeiluperusteiden ja niiden pohjalta laaditun paikallisen kokeiluopetussuunnitelman mukaan. Lasten osaamistasolle ei opetussuunnitelmassa aseteta yhteisiä tavoitteita. Yksilöllisesti pohditut pedagogisen toiminnan tavoitteet hyödyttävät lasten kasvua ja oppimista, joten opettaja keskustelee kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista, toiveista ja oppimisen tavoitteista lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Esiopetuksen henkilöstö ottaa nämä tarpeet ja toiveet huomioon opetusta suunniteltaessa ja oppimisympäristöjä kehitettäessä.

Kokeilun myötä esiopetuksen piiriin tulee aiempaa nuorempia lapsia, joiden tarpeisiin kiinnitetään erityistä huomiota. Kaksivuotinen esiopetus suunnitellaan ja toteutetaan siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus innostua, kokeilla ja oppia uutta. Esiopetuksessa tulee ottaa huomioon myös lasten tarvitsema hoito ja huolenpito.

Leikki eri muodoissaan on keskeistä esiopetuksen toiminnassa. Leikkiessään ja toimiessaan erilaisissa oppimisympäristöissä lapset laajentavat osaamistaan eri tiedon- ja taidonaloilla. Tavoitteena on, että esiopetuksessa lapsille avautuu mahdollisuuksia ystävyyteen, oppimisen iloon ja uusiin kiinnostuksen kohteisiin.

Esiopetuksessa lapsilla on tilaisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojensa vahvistamiseen. Tavoitteena on, että lapset oppivat arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan.

Kaksivuotista esiopetusta kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti. Kaikki lapset voivat osallistua yhdessä esiopetukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

[20] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 1 § 2 mom.

[21] Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta, sivu 34./ Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 5 § 1 mom.

3.2. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun järjestäminen

Kaksivuotisen esiopetuksen järjestäminen perustuu lakiin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta[22]. Tässä luvussa käsitellään keskeisiä järjestämistä koskevia velvoitteita. Tarkemmat järjestämistä koskevat säännökset on määritelty kokeilulaissa.

Kokeilukunta, jonka koeryhmään kuuluu sekä suomen- että ruotsinkielisiä lapsia, on velvollinen järjestämään kaksivuotista esiopetusta erikseen molempia kieliryhmiä varten[23].

Kaksivuotisen esiopetuksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetusta voidaan antaa muulla kuin edellä mainituilla perusopetuslain mukaisilla opetuskielillä, jos se ei vaaranna lasten mahdollisuuksia seurata opetusta.[24] Tästä määrätään tarkemmin luvussa 4.5 Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia.

Kaksivuotisen esiopetuksen järjestämisessä otetaan huomioon opetusalaan koskevat kelpoisuussäädökset[25]. Kokeilua ei saa järjestää sellaisessa esiopetuksen toimipaikassa, missä lapsella ei ole mahdollisuutta esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen[26]. Tarjoamalla esiopetus ja sen lisäksi annettava varhaiskasvatus samassa paikassa pyritään varmistamaan lapsen eheä päivä ja pysyvät vuorovaikutussuhteet.

Kokeilukunnan vastuulla on huolehtia kohdejoukkoon kuuluvien lasten ja näiden huoltajien riittävästä tiedottamisesta[27]. Kokeilukunnalla on velvollisuus ilmoittaa koeryhmään kuuluvan lapsen huoltajalle mahdollisuudesta hakea kaksivuotiseen esiopetukseen ja hyväksyä koeryhmään kuuluvan lapsen hakemus. Huoltajan vastuulla on huolehtia siitä, että koeryhmään kuuluva lapsi osallistuu kokeilutoimipaikassa järjestettyyn kaksi vuotta kestäväseen esiopetukseen tai muuhun kaksivuotisen esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan.[28]

Lähtökohtana on, että kaksivuotiseen esiopetukseen hyväksytty lapsi osallistuu kaikkeen toimintaan[29]. Huoltaja, opettaja sekä esiopetuksen järjestämiseen osallistuva henkilöstö huolehtivat yhteistyössä lasten säännöllisestä osallistumisesta esiopetukseen. Kokeilukunta päättää ja tiedottaa huoltajille lapsen sairaudesta tai muusta syystä johtuvan vapautuksen hakemiseen liittyvistä käytännöistä. Kokeilukunta tekee huoltajan ilmoituksen

perusteella päätöksen kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistumisen päättymisestä kokeilutoimipaikassa[30].

Kaksivuotista esiopetusta annetaan kahtena vuotena yhteensä vähintään 1 400 tuntia, vähintään 700 tuntia kumpanakin vuotena[31]. Kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvilla lapsilla on myös oikeus esiopetusta esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen[32]. Lapsen päivään voi kuulua enintään viisi tuntia esiopetusta[33]. Mikäli kokeiluun kuuluu lapsia, joille on tehty pidennetyn oppivelvollisuuden päätös, voidaan heidän esiopetuksensa toteuttaa kaksivuotisena kokeilulain mukaisesti[34]. Kaksivuotisen esiopetuksen aikana lapsi ei voi osallistua perusopetukseen valmistavaan opetukseen[35].

Kaksivuotinen esiopetus voidaan toteuttaa kokeiluun osallistuvien kahden ikäluokan yhteisenä opetuksena. Lasten näkökulmasta asetelma tukisi oppimisen polun eheyttä ja mahdollistaisi joustavan oppimisen eteneminen taitojen ja tarpeiden mukaan ikäryhmästä riippumatta. Kahden ikäluokan ryhmässä opettaja voi myös hyödyntää kokeneempien lasten osaamista esiopetuksen käytäntöihin ohjaamisessa. Kokeilukunta kuitenkin päättää paikallisesti sopivasta tavasta muodostaa esiopetusryhmät kokeilun aikana.[36]

Kokeilukunta voi hankkia esiopetuspalvelut julkiselta tai yksityiseltä palveluiden tuottajalta[37]. Kokeilukunta vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään kokeilulainsäädännön sekä näiden opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti[38].

[22] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020)

[23] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § 1 mom.

[24] Perusopetuslaki 10 § 1 mom. (1288/1999)

[25] Opetustoimen kelpoisuusasetus (986/1998) 7 § (ks. myös HE s. 34).

[26] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § 3 mom.

[27] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 3 § 3 mom.

[28] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 §

[29] Perusopetuslaki 35 § (1040/2014), Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 § 2 mom.

[30] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 § 3 mom.

[31] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 1 mom.

[32] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 4 mom.

[33] Perusopetusasetus (852/1998) 4 §

[34] Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta, sivu 42 ja Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 3 mom.

[35] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 4 mom.

[36] Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 41-42.

[37] Perusopetuslaki 4 § 1 mom. ja 7 § 5 mom. (628/1998)

[38] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § (ks. myös HE s. 42)

3.3. Kaksivuotista esiopetusta ohjaavat yleiset velvoitteet

Esiopetusta ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin sekä perusopetuslakiin ja -asetukseen ja niiden nojalla annettuihin säännöksiin ja määräyksiin sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin[39].

Opetuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki[40], tasa-arvolaki[41], Euroopan ihmisoikeuksien sopimus[42] ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus[43].

Perusopetuslain mukaan esiopetuksen tavoitteena on osaltaan tukea lasten kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja[44]. Esiopetuksella on myös sivistystehtävä ja tasa-arvoisuuden edistämisen tehtävä. Opetuksen ja kasvatuksen tarkemmista tavoitteista säädetään esiopetuksen tavoitteita käsittelevässä valtioneuvoston asetuksessa [45].

Esiopetuksessa otetaan myönteisellä tavalla huomioon lasten moninaiset kielelliset, kulttuuriset, katsomukselliset ja uskonnolliset taustat. Lasten mielipiteitä kuunnellaan ja heidän identiteettiensä kehittymistä tuetaan.

Esiopetusta koskeva lainsäädäntö korostaa huoltajien osallisuutta[46]. Huoltajilla on oikeus saada tietoa esiopetuksen tavoitteista ja toiminnasta jo ennen esiopetukseen ilmoittautumista sekä lapsensa esiopetuspäivästä esiopetuksen aikana. Huoltajien mielipiteitä ja tietoja kuullaan sekä heidän antamaansa palautetta hyödynnetään esiopetuksen kehittämisessä.

Esiopetuksessa olevalla lapsella on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta sekä suotuisan kasvun ja oppimisen edellyttämää tukea jokaisena esiopetuksen työpäivänä[47]. Tämän oikeuden turvaamiseksi jokainen esiopetuksessa olevan lapsen kanssa työskentelevä noudattaa kokeilukunnan vahvistamaa opetussuunnitelmaa ja muita toimintaa ohjaavia normeja.

Esiopetus, opetuksessa käytettävät oppimateriaalit ja välineet sekä tarvittava oppilashuolto ovat maksuttomia[48]. Lapsille on tarjottava jokaisena esiopetuspäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty, täysipainoinen, maksuton ateria, ja ruokailutilanteen on oltava ohjattu[49].

Esiopetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön[50]. Turvallisuus otetaan huomioon oppimisympäristöissä ja kaikessa esiopetuksen toiminnassa. Lasten kokeman turvallisuuden perustana ovat keskinäiseen kunnioitukseen ja huolenpitoon perustuva toimintakulttuuri ja esiopetukseen soveltuvat oppimisympäristöt. Turvallisuuteen liittyviä tehtäviä käsitellään tarkemmin luvuissa 3 ja 6. Opetuksen järjestämisessä otetaan lisäksi huomioon työsuojeluun liittyvät säännökset, henkilötietoja koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat määräykset. Kaksivuotisessa esiopetuksessa voidaan tarvittaessa harkintaa käyttäen ja lasten ikäkausi huomioiden hyödyntää myös perusopetuslain mukaisia kurinpidollisia keinoja ja kasvatuskeskusteluja esiopetukseen soveltuvalla tavalla[51]. Kokeilukunta laatii opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman kaksivuotiseen esiopetukseen soveltuvien kurinpitokeinojen ja kasvatuskeskustelun käytöstä ja niihin liittyvistä menettelytavoista[52].

[39] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

[40] Yhdenvertaisuuslaki (21/2004)

[41] Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

[42] Euroopan ihmisoikeuksien sopimus, Valtiosopimukset (63/1999)

[43] YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

[44] Perusopetuslaki (628/1998) 2 §

[45] Valtioneuvoston asetus (422/2012) 2-4 §

[46] Perusopetuslaki 3 § 3 mom. (628/1998)

[47] Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

[48] Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003) ja Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 4 mom.

[49] Perusopetuslaki (628/1998) 31 § 2 mom.

[50] Perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)

[51] Perusopetuslaki 35 a § (1267/2013) sekä 36 ja 36 a § (477/2003 ja 1267/2013)

[52] Perusopetuslaki 29 § 3 mom. (1267/2013)

3.4. Arvoperusta

Kaksivuotinen esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Lapsilla on oikeus oppia sekä rakentaa käsitystään itsestään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti.

Lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Lasten aikaisemmat kokemukset ja taidot ovat osa heidän oppimisen polkuaan. Lasten yksilöllisyyttä sekä monenlaisia tapoja toimia ja oppia arvostetaan. Lasten käsityksiä ja mielipiteitä pidetään tärkeinä, ja he osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä edellytystensä mukaan toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemiseen ja yhteisöllisyyteen.

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen ja huolenpitoon. Kannustava palaute ja oikeudenmukainen kohtelu kuuluvat hyvään esiopetukseen. Lapsilla on oikeus ilmaista itseään ja ajatuksiaan, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. Esiopetus tukee lasten kykyä ymmärtää arvoja, noudattaa terveellisiä elämäntapoja sekä kehittää tunteita ja kauneudentajujaan.

Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoisuutta. Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muusta henkilöön liittyvästä ominaisuudesta johtuvia ennakkoodotuksia ja rajoituksia[53].

Esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien yhteistyö auttaa turvaamaan lasten hyvinvointia. Esiopetuksen henkilöstön avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden monenlaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin, uskontoihin, perinteisiin ja kasvatusnäkemys on rakentavan vuorovaikutuksen ja opetuksen perusta[54].

Esiopetuksessa noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita ja otetaan huomioon sen eri ulottuvuudet: sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen. Esiopetuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa.

Opetus on lapsia puoluepoliittisesti, uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamaton. Esiopetusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana.

[53] Yhdenvertaisuuslaki 6 § 1 mom. (21/2004)

[54] Valtioneuvoston asetus (422/2012) 2 §

3.4.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - arvoperusta

Anna-Maija Vauhkonen, Hämeenlinnan varhaiskasvatuksen oma arvofilosofi

"Kokeilussa painottuvat entistä vahvemmin kasvun ja oppimisen polun jatkuvuus ja eheys. Kokeilussa korostetaan lapsen päivän eheyttä. Kahden vuoden kesto antaa lapsille aikaa kasvaa ja oppia omassa tahdissa. Lasten yksilölliset tuen tarpeet on mahdollista huomioida kaksivuotisessa esiopetuksessa entistä aiemmin ja paremmin.

Mitä tämä tarkoittaa arvoperustassa? Kun otetaan huomioon, että mielen on aina helpompi valita tuttu vaihtoehto kuin tuntematon, herättelisin keskustelua siitä, mitä kokeilun arvoperustassa tulee painottua uudella tavalla suhteessa 6-vuotiaiden esiopetukseen tai 5-vuotiaiden varhaiskasvatukseen, jotta edellä mainitut toteutuvat?

Olemme uuden edessä;

- mille arvoperustalle rakentuu uuden toiminnan **identiteetti**?
- mitä arvoja, uskomuksia, oletuksia, näkemyksiä siihen kytkeytyy nyt ja mitä siihen halutaan kytkeä tulevaisuudessa?
- minkälaista kyvykkyyttä henkilöstöltä tarvitaan, jotta arvoperusta toteutuu käytännössä?

Arvot määrittävät toimintaa eli mitä periaatteita tai sopimuksia noudattamalla yhdistyvät luovat, elämys- ja asenne arvot niin, että leikinomaisuus ja lapsen oppimisen omatahtisuus turvataan ja toiminnan tavoitteellisuus kohdistuu aikuisen omaan toimintaan eikä lapsen osaamiseen.

Kasvattaja, pysähdy hetki kokeilun merkityksellisyyden pariin. Mitä kokeilulla haetaan ja miksi? Onko kokeilu ensisijaisesti oppimisen aikaistamista ja opetusta, jolla pyritään varustamaan lapsi hyvillä valmiuksilla tulevaisuuden menestymiseen vai jotain muuta? Millaista pedagogiikkaa halutaan kokeilussa rakentaa ja ketkä osallistuvat tähän rakentamiseen? Minkälaisella arvoperustalla turvataan yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja erilaisilla valmiuksilla olevien yhteisöllisyys toiminnassa, oppiminen lapsen omista lähtökohdista käsin aikaisempia kokemuksia ja taitoja hyödyntäen? Mitä mahdollisuuksia kaksivuotinen esiopetus avaa? Millaiseen tulevaisuuteen ohjaamme lasta? Mitä käsitetään lapsen eheällä päivällä? Miten juuri sinun ryhmässäsi turvataan varhaiskasvatuksen pedagogiikan ydinalueet kuten leikki, lapsilähtöisyys ja eheyttävä toiminta? "

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten kokeiluesiopetuksen arvopohja näkyy sinun toiminnassasi arjessa?
- Miten huomioit viisivuotiaat esiopetuksessa?
- Miten turvaatte tiiminä varhaiskasvatuksen ydinalueet kuten leikki, lapsilähtöinen ja eheytetty toiminta esiopetuksessa?
- Millaista arjen pedagogiikkaa rakennat lapsille?
- Millainen on eheä päivä sinun esiopetusryhmässäsi?
- Mitä mahdollisuuksia kaksivuotinen esiopetus avaa lapsen näkökulmasta tarkasteltuna?
- Millaiseen tulevaisuuteen ohjaamme, tuemme ja kasvatamme lasta?
- Millaiset taidot ovat tärkeitä tulevaisuudessa?
- Millaiseen lapsi- ja oppimiskäsitykseen pedagoginen toimintamme perustuu?
- Mitä haastavia asioita joudun kohtaamaan arvojen suhteen?
- Millaisilla asioilla/teoilla huomioit arjessa lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja nähdyksi?

- Miten toimit, jotta jokainen lapsi tuntee olevansa osa ryhmää/ryhmän jäsen?
- Mitä ymmärrät kestävällä elämäntavalla? Tunnetko ja tunnistatko kestävä elämäntavan ulottuvuudet arjen tekoina?
- Miten välität toiveikkuuden ja luottamuksen tulevaisuuteen kestävä elämäntavan keskusteluissa lasten kanssa?
- Toteutuuko tasa-arvo suhteessa huoltajien osallisuuteen?
- Kohtaatko työssäsi perheet tasapuolisesti ja yhdenvertaisesti perheiden moninaisuus huomioiden?
- Arvostatko kasvattajana lapsen näkemystä samoin kuin aikuisen näkemystä?

3.5. Oppimiskäsitys

Kaksivuotinen esiopetus perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset omaksuvat uusia tietoja ja taitoja vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimiskäsitys pohjautuu näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Olennaista oppimisessa on lasten oma toiminta ja luottamus omiin mahdollisuuksiinsa oppijana. Lisäksi lasten tahdolla ja kehittyvällä taidolla toimia yhdessä on merkitystä oppimiselle. Lapset oppivat esiopetuksessa leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa. Myönteiset tunnekokemukset, ilo ja uutta luova toiminta edistävät oppimista ja innostavat kehittämään omaa osaamista.

Oppimisen lähtökohtana ovat kunkin lapsen aiemmat kokemukset ja hänen osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla tiedoilla ja taidoilla on yhteys lasten arkeen ja kokemusmaailmaan. Lapset opettelevat esiopetuksessa toimimaan yhteistyössä muiden kanssa ja asettamaan tavoitteita omalle ja yhteiselle toiminnalle. Lapsia kuunnellaan, kuullaan ja heidän kanssaan keskustellaan sekä ohjataan heitä ottamaan huomioon toiset. Näin lapsille syntyy kokemus ryhmän ja yhteisön jäsenyydestä. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Tavoitteena on, että sopivasti haastava toiminta sekä uusien tietojen ja taitojen oppiminen herättää lapsissa halun oppia lisää.

Leikki on lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Esiopetuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

3.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - oppimiskäsitys

Mistä minun pitää oppia pois voidakseni työskennellä esiopetussuunnitelman oppimiskäsityksen mukaisesti?

- Oppiminen ei perustu kellonaikoihin ja tiettyihin hetkiin vaan vuorovaikutuksessa syntyviin tilanteisiin
- Tehtävistä toimintaan
- Leikkaamisesta leikkiin
- Tuotoksista tutkimiseen
- Opettamisesta yhteiseen oppimiseen
- Laumasta lapseen
- Kohti yhteistä iloa

Olennaisinta on, miten ymmärrämme sen, miten lapsi oppii. Se ohjaa, minkälaisia työtapoja valitsemme. Tämän jälkeen oppimisen alueet kytkeytyvät luonnollisesti eheyttäväksi oppimiskokonaisuuksiksi.

"Vaatii kasvattajaa luopumaan jostain vanhasta tavasta nähdä itsensä ja lapsi oppimisprosessissa. Omistanko minä lapsen oppimisprosessin vai annanko lapsen pitää sen omistajuuden ja olen siinä vierellä kulkemassa? Tarkoitan luopumista esimerkiksi omista tärkeistä näkökulmista, aikuisen vetovastuusta ja lapsen näkemisestä vanhasta behavioristisesta kulmasta. Minä en voi olla se, joka kaiken vetää ja tuottaa, vaan minun tulee luopua siitä roolista ja ottaa sensitiivisen kohtaajan rooli. Ajattelen, että opettajuus on murroksessa. Se ei ole olekaan sitä, että minä nostan itseäni jalustalle ja toteutan itseäni, mahdollistan tämän lapselle. Aikuinen on lapsen kanssa ja lapsen vierellä innostuja, mahdollistaja, herättelijä ja selkeyttäjä." (Kasvattajan kommentti)

"Vaatii tiimityötä, jossa yhdessä mietitään, missä on fokus. Onko lapsi keskiössä vai me aikuiset? Tehdäänkö jotain siksi että aina on tehty, vai siksi että opimme siitä?" (Kasvattajan kommentti)

"Puhumme paljon siitä, että jokainen lapsi oppii omaan tahtiinsa ja heillä on siihen oikeus, jota me aikuiset kunnioitamme. Mitä se merkitseekään sitten käytännössä? Kuitenkin suunnittelemme ja toteutamme toimintaa, joka on kaikkien lasten kohdalla samanlaista – ja kaikkiin kohdistuu samanlaiset odotukset. Jos lapsi ei jaksakaan istua paikoillaan tai kokee tehtävien teon tylsäksi, onko hän haastava lapsi? Oppimisen pedagogiikka tulisi rakentaa sellaisesta lähtökohdasta, että jokainen voi aidosti osallistua siihen omista lähtökohdista käsin. Kaikkien ei tarvitse tehdä samoja asioita. Meidän tulee oikeasti ravistella itseämme ja kyseenalaistaa toimintamallejamme: huomioiko se juuri tämän ryhmän ja nämä lapset? Vai onko meillä sama sabluuna käytössä vuodesta toiseen? Sopeudu tai olet hankala." (Kasvattajan kommentti)

"Kuinka haitallista on se, että 'Jokke' ei osallistu yhteisiin leikkihetkiin? Miksi mulle on niin tärkeää, että hän osallistuu? Ärsyttääkö mua se, että hän mielestäni ylenkatsoo mun hienoja juttujani? Pelkäänkö, että hän provosoi muitakin olla osallistumatta? Miksi on niin vaikeaa hyväksyä, että

toinen seuraa vierestä? Kun vielä tykkää seurata ja nauttii selvästi - ei vain halua itse tulla mukaan. Ennemmin pitäisi ajatella, että tämä havainto "osallistumisen vaikeudesta" on mulle tärkeää materiaalia oppimisen polkua ajatellen." (Kasvattajan kommentti)

3.6. Laaja-alainen osaaminen

Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Se vahvistuu vähitellen oppimisen polun aikana eri tiedon- ja taidonaloihin liittyvässä opiskelussa sekä arjen toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Laaja-alaisen osaamisen tarve korostuu ympäröivän maailman muuttuessa. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu ja työn teko sekä kansalaisena toimiminen edellyttävät nyt ja tulevaisuudessa laaja-alaista, tiedonalarajat ylittävää ja yhdistävää osaamista.

Laaja-alaisen osaamisen kehittäminen otetaan huomioon kaikessa kaksivuotisen esiopetuksen toiminnassa: toimintakulttuuria ja oppimisympäristöjä kehitettäessä sekä kasvatus- ja opetustyössä.

Laaja-alaisen osaamisen kehittämisen tehtävä kulkee jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Tehtävän toteutuminen edellyttää suunnitelmallista työskentelyä ja tavoitteiden toteutumisen arviointia sekä varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen yhteistyötä.

Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Se tukee heidän valmiuttaan suuntautua elinikäisen oppimisen polulle ja luo pohjaa kestävän elämäntavan omaksumiselle.

Lasten laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa opeteltavia tietosisältöjä enemmän se, miten esiopetuksessa työskennellään, millaisiksi oppimisympäristöt rakennetaan sekä miten lasten oppimista ja hyvinvointia tuetaan.

Näissä perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- tieto- ja viestintä teknologinen osaaminen
- osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä elämäntapa.

Alla kuvataan lyhyesti laaja-alaisen osaamisen osa-alueet ja kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä kullakin osa-alueella. Lisäksi mainitaan esimerkkejä siitä, miten laaja-alaisen osaamisen kehittymistä voidaan esiopetuksessa tukea. Esiopetuksen pedagogista toteuttamista kuvataan tarkemmin luvussa neljä (Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet on otettu huomioon myös oppimisen alueiden määrittelyssä (luku 4.4 Oppimisen alueet kaksivuotisessa esiopetuksessa).

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon määrä ja sen nopea uudistuminen edellyttävät taitoja uuden omaksumiseen sekä oman oppimisen ohjaamiseen. Tiedon jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua. Esiopetuksen tehtävä on rohkaista ja auttaa lapsia kehittämään ajattelun ja oppimisen taitojaan sekä vahvistaa heidän luottamustaan omaan osaamiseensa.

Lasten muistin ja mielikuvituksen kehittymistä tuetaan esimerkiksi lorujen, musisoinnin ja draamatoiminnan avulla. Leikin, pelien ja erilaisten ongelmanratkaisu- ja tutkimustehtävien käyttö tarjoaa lapsille elämyksiä sekä oivaltamisen ja uuden löytämisen iloa. Monipuolinen liikkuminen ja havaintomotoriset harjoitukset tukevat lasten oppimista. Lapsia kannustetaan kokeilemaan ja opettelemaan myös heille vaativia asioita. Heitä ohjataan katsomaan asioita monesta näkökulmasta, kysymään ja kyseenalaistamaan. Heitä rohkaistaan iloitsemaan onnistumisista ja kannustamaan toisia sekä samalla olemaan lannistumatta epäonnistumisista. Toimintaa dokumentoidaan, siitä keskustellaan, ja sen onnistumista pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla autetaan lapsia havaitsemaan edistymistään ja oppimistaan.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys yksilön toimintakyvylle ja hyvinvoinnille kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita kuuluu hyvään vuorovaikutukseen ja kulttuuriseen osaamiseen. Myönteisten ihmissuhteiden luominen ja ongelmatilanteiden rakentava ratkaiseminen edellyttävät yhteistyötaitoja. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Esiopetuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja turvallisesti vertaisryhmän ja lähiyhteisön aikuisten kanssa.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin ja toimimaan heidän kanssaan. Juhlat, leikit ja yhteistyöhön perustuva toiminta luovat mahdollisuuksia harjoitella käyttäytymistä eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lapsia kohdellaan arvostavasti ja heitä ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Lasten kanssa tutustutaan lähiympäristöön ja sen kulttuuriseen moninaisuuteen. Lapsia ohjataan arvostamaan oman ja toisten perheiden perinteitä ja tapoja. Lasten kielitietoisuuden kehittymistä tuetaan ja heitä rohkaistaan ilmaisemaan itseään eri keinoin.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtiminen, terveyteen ja turvallisuuteen sekä arjen teknologian hallintaan liittyvät taidot ovat tärkeitä kaikille. Kyse on yksilön hyvinvoinnista sekä kestävään elämäntapaan sitoutumisesta. Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävä elämäntavan mukaisia valintoja. Esiopetuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Esiopetuksessa lapsia ohjataan edellytystensä mukaan huolehtimaan itsestään, toisista, omista tavaroista ja yhteisestä ympäristöstä. Opetuksessa ja yhteistyössä huoltajien kanssa käsitellään lasten arkielämän rytmiä sekä ruokailun, levon ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Erityisesti kiinnitetään huomiota monipuoliseen ja riittävään liikuntaan lasten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksenä. Lasten kanssa pohditaan heidän hyvää oloaan edistäviä ja haittaavia tekijöitä.

Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Heitä ohjataan myös pyytämään ja hakemaan apua tarvittaessa. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti esiopetuksen oppimisympäristöissä, kuten luonnossa ja lähiliikenteessä. Lasten kanssa kokeillaan teknologisia ratkaisuja ja harjoitellaan laitteiden ja välineiden turvallista käyttöä.

Monilukutaito

Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Se liittyy kiinteästi ajattelun ja viestinnän taitoihin ja kykyyn hankkia, muokata, tuottaa, esittää, arvioida ja arvottaa tietoa erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Tietoa voidaan tuottaa ja esittää sanallisten, kuvallisten, numeeristen tai muiden symbolijärjestelmien tai näiden yhdistelmien avulla. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitys, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito.

Monilukutaidon eri osa-alueet ovat yksilön, ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen, yhteiskunnan, kansalaisuuden ja työelämän näkökulmasta keskeisiä perustaitoja. Monilukutaidon kehittyminen luo perustaa muulle oppimiselle ja opiskelulle. Monilukutaidon kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa ja jatkuu koko elämän ajan. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten monilukutaidon kehittymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Lapsia kannustetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan erilaisia viestejä erilaisissa ympäristöissä. Niiden avulla opetellaan ilmaisua ja vuorovaikutusta ja niiden herättämiin ajatuksiin ja tunteisiin eläydytään yhdessä. Lasten kuvalukutaidon, kirjoittamisen, lukemisen ja numeerisen lukutaidon sekä medialukutaidon kehittymistä tuetaan. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja, kuten elokuvia, leikkiloruja ja musiikkia. Lasten osallisuus vahvistuu monilukutaidon kehittymisen myötä. Samalla lasten maailma avautuu, jäsentyy ja saa uusia merkityksiä.

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen on tärkeä kansalaistaito. Sitä tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Se on osa monilukutaitoa sekä media- ja opiskelutaitoja, joita tarvitaan opiskelussa ja työelämässä. Esiopetuksen tehtävä on kotien rinnalla edistää lasten tieto- ja viestintäteknologista osaamista.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan tieto- ja viestintäteknologian roolia arkielämässä sekä tutustutaan erilaisiin digitaalisiin välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Tieto- ja viestintäteknologian avulla tuetaan lasten vuorovaikutustaitoja, oppimisen taitoja sekä vähitellen kehittyvää kirjoitus- ja lukutaitoa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja. Ohjelmoinnin periaatteisiin tutustuminen luo ymmärrystä digitaalisten sovellusten kehittämisestä ja vahvistaa lasten loogista ajattelua. Lapsia ohjataan tieto- ja viestintäteknologian turvalliseen ja ergonomiseen käyttöön.

Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä elämäntapa

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustaa demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa[55]. Esiopetuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten vähitellen kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja ja kestävä elämäntavan omaksumista.

Esiopetuksen toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä lasten, esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien kanssa. Kun lapset ovat mukana vaikuttamassa, he oppivat samalla hahmottamaan yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa toimiminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapsia kannustetaan auttamaan toisia ja pyytämään tarvittaessa apua. Lasten on tärkeä saada kokea ja tietää, että he lapsina ovat oikeutettuja aikuisten apuun ja suojeluun.

Esiopetuksessa lasten kanssa tutustutaan luontoon. Myönteiset kokemukset ja elämykset lähiympäristöstä ja siihen kohdistuvasta huolenpidosta vahvistavat luontosuhdetta. Samalla lapset oppivat hahmottamaan ympäristövastuullista toimintaa. Arjessa yhdessä tehdyt vastuulliset valinnat ja ratkaisut vahvistavat lasten osallisuutta ja opettavat kestävä elämäntapaa.

[55] YK:n yleissopimus lastenoikeuksista 1989

3.6.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - laaja-alainen osaaminen

Leena Lahtinen, KT, Reunamo Education Research Oy

Esiopetuksesta mukaan repullinen itsetuntoa, positiivista minäkuvaa ja kokemuksen kautta hankittua resilienssiä

Millaisissa oppimisympäristöissä ja mitä esiopetuksessa on tarkoitus oppia? On hyvä muistaa, että meidän aikuisten kannattelemista oppimisympäristöistä ja pedagogisista valinnoista riippuu, toteutuuko kokopäivä- vai pätkäpedagogiikka. Siis tuo esiopetuksen eheä päivä ja kokonaisuus. Lain velvoittamaa ja opetussuunnitelma perustaista pedagogisista toimintaa se on vasta sitten, kun pedagogista dokumentointia hyödyntäen määritellään tavoitteet ja toiminnan kannatteluun valikoituneita tekoja arvioidaan. Olemmeko siis onnistuneet rakentamaan eheän päivän, jossa lasten motivaatioiden kautta on kannateltu jokaisen lapsen sitoutumista, herätetty uteliaisuutta ja synnytetty toiminnallista liikkumista sekä yhdessä leikkimistä. Onko meillä aikuisilla ollut herkkyyttä ja pelisilmää” muuttaa omaa toimintaa tilanteen vaatimalla tavalla ja omalla osallistumisella tuettu lasten hyvinvointia ja oppimista.

"Oppimisympäristön luominen yhdessä lasten kanssa: Lapsi pääsee innostumaan, luomaan, minun ideani on hyvä ja arvokas, minä saan oppia ja oivaltaa, leikkiäni arvostetaan." (Kasvattajan kommentti)

On selvää, että lasten ajattelua ja oppimista tapahtuu juuri sellaisissa oppimisympäristöissä, joita on tarjolla. Olemmeko tulleet ajatelleeksi, kuinka esimerkiksi työyhteisö vaikuttaa lasten arvojen ja asenteiden muokkautumiseen. Varhaiskasvatuksessa syntyvä ilmapiiri ja vuorovaikutusmallit luovat psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen oppimisympäristön, joka mallintaa lapsille, kuinka yhteiskunnassa tulisi toimia ja millaiset arvot ja asenteet ovat hyväksyttäviä.

Olemme siis suurten asioiden äärellä ja isoista asioista vastuussa. Kun tiedostamme vastuumme, niin osaamme paremmin rakentaa lasten kanssa juuri heidän tarpeitaan vastaavia ja ohjaavien asiakirjojen linjaamia oppimisympäristöjä. Jos uskallamme tarkastella ja arvioida omaa toimintaa olemme jo vahvasti kiinni ammatillisessa työotteessa.

Koska lapset jäsentävät maailmaa leikin kautta, niin ei jätetä tätä mahdollisuutta käyttämättä. Leikin äärellä syntyvät keskustelut antavat aikuiselle mahdollisuuden havainnoinnin kautta tunnistaa kasvatukselle ja opetukselle tarvittavat tavoitteet ja rakentaa näiden pohjalta lasta kunnioittavan ja osallistumiseen sekä vaikuttamiseen tarjoavat oppimisympäristöt. Koska monimuotoinen yhteisö on aina läsnä, joten **kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutuksen tukevaa tilaisuutta ei tarvitse lähteä etsimään kauempaa. Rohkeutta se toki vaatii aikuisilta, sillä lasten kriittinen ja aikuista haastava keskustelu tukee lasten vastuullisen ajattelun kehittymistä. Omia mielipiteitään ilmaiseva ja muut huomioon ottava yksilö, pärjää hyvin moninaisessa yhteiskunnassa.**

Ei pidä olla myöskään olla huolissaan tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen karttumisesta. Kun tutkitaan maailmaa uusien ja vanhojen tekniikoiden avulla, aikuisten ja lasten taidot karttuvat, vahvistaen samalla monilukutaitoa.

"Tvt-osaamisessa aikuinen on avoin kokeilemaan ja oppimaan uutta yksin tai yhdessä lasten kanssa. Heikkoutta ei ole sanoa, ettei vielä osaa. Yksikin uusi opittu asia, joka rikastaa ja helpottaa arkea, on yksi asia enemmän kuin ei yhtään!" (Kasvattajan kommentti)

Eheän päivään mahtuu hyvin myös omien ja yhteisten asioiden sekä tavaroiden **huolesta pitäminen, opettelen samalla tärkeitä itsestä huolehtimisen ja arjen taitoja.**

"Ajattelen että mun tärkein tehtävä on kannustaa lasta itse ajattelemaan ja toimimaan, joskus myös kyseenalaistamaan." (Kasvattajan kommentti)

Kysynkin nyt sinulta ja työyhteisöltänne. Kuinka sinä osallistut lasten kanssa yhteiseen toimintaan ja pysähdyt yhteisen arjen äärelle? Tämä on tärkeä kysymys, sillä tiedämme Kehittävän palautteen tutkimustuloksista, että lasten sitoutuminen oppiminen on intensiivistä, kun aikuisen rooli on osallistuva. Aikuisten toiminnalla on suuri vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja vuorovaikutussuhteiden kehittymiseen. Ymmärrys lapsen esiopetuspäivän tarpeista, kasvun ja oppimisen polun muodostumisesta sekä pedagogiikan eheyttämisestä velvoittaa oppimisympäristöjen rakentamiselta laajempaa tarkastelua ja suunnittelua. Esiopetuksessa aikuisten vastuulla on varmistaa oppimisympäristöt, jotka lisäävät lasten motivaatiota, uteliaisuutta, rohkeutta kokeilla ja harjoitella omia taitojaan esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen aikana. Onneksi meillä on ryhmäkasvatus, joka auttaa sinua onnistumaan, varmistaen jokaisen lapsen tasavertaisen oikeuden päästä osalliseksi ammatillisesti pätevien ja osaavien kasvattajien mahdollistamaan toimintaan. Sinusta siis riippuu, tuleeko jokainen lapsi kohdatuksi, nähdyksi ja kuulluksi joka päivä, kokien iloa, riemua osallisena yhteistä leikkiä, kokevansa olevan oman arjen sankari eheässä päivässä tai kuten usein puhutaan kokopäivä pedagogiikassa.

"Lauri ja kaksi muuta poikaa leikkivät työmiesleikkiä sisällä. Pojilla oli roolivaatteena huomioliivit ja varusteina leikkivasaroita ja legoista ja rakenteluvälineistä tehtyjä poria ja mittauslaitteita. Työmiehillä oli paljon remontoitavaa ja suunniteltavaa. Kaikki pojat olivat täydessä työntouhussa, Lauri selkeästi johdatteli leikkiä. Leikki on liikunnallista ja äänekkästä, ja kuitenkin koostunutta ja iloa tuottavaa. Kun tuli uloslähdön aika, oli hetken tilanne, että Lauri oli menettää itsehallinnan: "Mutta ei me voida nyt ulos lähteä, kun me ollaan työmiehiä!" Aikuinen ehdotti rauhallisesti: "Voisiko työmiehet jatkaa ulkotöissä?" Tilanne kirkastui, ja innokkaat työmiehet siirtyivät pukemaan. Pukemisen lomassa suunniteltiin ulkoremonttia, jota sitten toteutettiin koko ulkoilun ajan. Siirtymä sisälle sujuikin luontevasti, koska työmiehillä olikin juuri sopivasti lounasaika. Eli: touhukas yhteisleikki, jota aikuinen tuki hetken siirtymätilanteiden yli, niin että syntyi pitkäkestoinen leikki, koko aamupäivän ajaksi." (Kasvattajan kommentti)

**

"Osa lapsista, Elsa mukaan lukien, odottivat ruokailun alkamista. Siinä oli aikaa rupertella ja odotella ruokakärryn tuloa. Koska olin vieras aikuinen ryhmässä, kerroimme ensin nimet ja muutakin itsestämme toisillemme. Elsa jutteli vuolaasti syntymäpäivistään ja saamistaan lahjoista. Pienellä ohjauksella toisetkin saivat suun vuoron ja Elsa maltoi heidänkin asiansa kuunnella. Kun yksi pojista kertoi olevansa parin päivän päästä isovelji, Elsa iloitsi tarinasta liki yhtä paljon kuin kertoja. Iloinen mieli toi hänen mieleensä oman ilon aiheen: viikon loman äidin kanssa. Kun ruokakärri saapui, Elsa keskittyi ruokailuun yhdessä toisten kanssa. Pieni ja rauhallinen tila, jossa oli vain muutama lapsi Elsan lisäksi, tuki selvästi häntä tiiviin aamupäivän jälkeen: hän sai tilaa omalle ilmaisulleen ja pystyi antamaan tilaa myös muille, kun pöydän ääressä oli sopiva määrä ruokailijoita ja keskustelijoita." (Kasvattajan kommentti)

**

"Kasvattaja näkee lasten rakentelevan mielellään legoilla. Kasvattaja ehdottaa lapsille, voitaisiinko yhdessä tehdä legoanimaatio, jotta legorakennelmat saadaan "eloon". Kasvattaja kuvaa yhdessä lasten kanssa Stop Motion-animaation ja samalla lapset tutustuvat animaation tekoon. Kasvattaja jatkotyöstää lasten kanssa animaatiota nauhoittamalla lasten kanssa itse tehdyn musiikin taustalle." (Kasvattajan kommentti)

**

"Kasvattaja huomaa lasten piirtelevän satukirjoja ja kuvittavan tarinoita. Kasvattaja ehdottaa lapsille äänisatukirjan tekemisestä yhdessä Puppet Edu -ohjelman avulla. Lapset ottavat kuvat piirustuksistaan ja kertovat tarinan kuvista ohjelman avulla." (Kasvattajan kommentti)

**

"Lapset innostuneesti askartelevat pahvilaatikoista ison nukketalon. Aikuinen kuvaa lapset vihreää kangasta vasten ja lapset liitetään itse osaksi nukketaloa kuvan tai videon muodossa." (Kasvattajan kommentti)

**

"Lapset ovat innostuneet uusien kirjainten opettelusta. Aikuinen tarjoaa lapsille mahdollisuuden tutustua kirjainääntäisiin EkapeliAlku-sovelluksen avulla. Kellonaikoja lapset saavat harjoitella Moji-kello-sovelluksen kanssa." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Olemme oppineet, että tavat säästävät energiaa ja uudenlainen toiminta taas vie meiltä energiaa. Toimintatavat ovat lisäksi myös riippuvaisia toimintaympäristöstä, siksi toiminnan muutos vaatii koko sosiaalisen yhteisön mukaan ottamista ja joskus myös fyysisen ympäristön muokkaamista. Työyhteisössä tämä vaatii lähtiä ja myös koko organisaation sitoutumista haluttuun muutokseen. Kuinka lähdette rakentamaan yhteistoimintaan ja osallisuuteen perustuvaa sekä taitojen oppimiseen tähtäävää toimintaa lapsen arkeen kokeiluopsin mukaisesti?
- Taitojen oppimista tapahtuu koko ajan myös niin kutsutuissa ei-muodollisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Myös ulkoleikkiympäristöt ja luontoympäristöt ovat laaja-alaisen taitojen oppimisen kannalta merkittäviä toiminnan paikkoja. Miten tämä näkyy lapsiryhmäsi arjessa?

3.7. Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Paikallista kokeiluopetussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää järjestää kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvalla henkilöstöllä mahdollisuuksia keskustella, mitä tässä luvussa määrätty esiopetuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet merkitsevät ja miten kaksivuotiselle esiopetukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tulee olla perusteiden luvun 2 (Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa) mukainen luku.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa kuvataan:

- 1. kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun järjestämistä koskevat keskeiset periaatteet kokeilukunnassa. Tekstiä laadittaessa voi hyödyntää perusteiden tekstiä.*
- 2. kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua paikallisesta näkökulmasta. Tekstiä laadittaessa voi hyödyntää perusteiden tekstiä. Mikäli kunnan kokeilutoimipaikoissa on ns. joustavan esi- ja alkuopetuksen paikkoja, kuvataan tämä yhteistyö luvussa 3 (Kasvua ja oppimista tukeva toimintakulttuuri).*

Paikalliseen kokeiluopetussuunnitelmaan liitetään:

- 3. perusteissa kuvattu esiopetuksen arvoperusta. Arvoperustaa voi täydentää kokeilukunnan virallisissa asiakirjoissa määritellyn arvoperustan pohjalta.*
- 4. perusteissa kuvattu oppimiskäsitys.*
- 5. perusteissa kuvattu laaja-alaisen osaamisen luku. Lukuun voi tehdä lisäyksiä paikallisesta näkökulmasta.*

Arvoperusta ja oppimiskäsitys sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon esiopetuksen toimintakulttuuria käsittelevässä kokeiluopetussuunnitelman luvussa.

3.8. Näin meillä Hämeenlinnassa - esiopetus vuosina 2017-2021

Jyrki Reunamo, Vastuullinen tutkija, dosentti, KT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Esiopetus Hämeenlinnassa vuosina 2017-2021

Tutkimustuloksia kehittävän palautteen tutkimuksesta

Hämeenlinnan esiopetuksessa klo 8:00-12:00 ollaan paljon ulkona, peräti 23,2 % ajasta. Ulkoilussa painottuvat fyysiset leikit (49,1 % ajasta). Ulkoilusta onkin peräti 41,4 % vähintäänkin kohtuullisen kuormittavaa fyysistä aktiivisuutta. Ulkoilussa on keskimäärin paljon iloa ja riemua (18,8 % ajasta). Ulkoilun ongelmana on, että jotkut lapset jäävät ulkoilussa vetäytyneeseen tai ei-sosiaaliseen rooliin (13,6 % ajasta). Esiopetuslapsilla on myös ulkoilussa tavallista useammin harhailua ilman kunnon kontaktia muihin (ei fokusta, 9,6 % ajasta). Ulkoiluajana aikuinen on harvoin tavoitteellinen (13,3 % ajasta) ja osallistuva (13,9 % ajasta), aikuinen onkin lapsen huomion kohteena ulkoilussa vain 8,6 % ajasta.

Hämeenlinnassa tulisi esiopetuksessa panostaa ulkotoimintaan. Ulkotoiminnan ohjaaminen harjaannuttaa lapsia ottamaan haltuunsa uusia sisältöjä, joita he sitten voivat soveltaa itsenäisesti. Esimerkiksi muutaman opettajan ohjaaman jalkapallopelin jälkeen lapset harjaantuvat pelin rakentamiseen omatoimisesti. Ulkona on myös hyvä mahdollisuus käyttää ääntä ja liikettä. Esiopetuksen matematiikkaharjoitukset voi hyvin siirtää ulos, jossa matematiikan saa tuntumaan konkreettisina sensomotorisina käsitteinä.

Toiseksi eniten Hämeenlinnan esiopetuksessa on vapaata sisäleikkiä (18,2 % ajasta). Sisäleikissä lapset leikkivät yleisemmin erilaisia esineleikkejä (38,9 % ajasta). Sääntöleikkejä on vain 7,8 % kaikista vapaan leikin toiminnoista. Itsenäisesti lapset tekevät tehtäviä vapaan leikin aikana vain 1,1 % leikkiajasta.

Tuettua sisäleikkiä on Hämeenlinnan esiopetuksessa vain 4,5 % ajasta. Tuettu leikki tarkoittaa, että aikuinen rakentaa leikkiä yhdessä lapsen kanssa. Tällöin aikuisen ja lapsen mielikuvat voivat sekoittua ja yhdistyä. Aikuisen ja lapsen mielikuvista muodostuu yhteinen lähikehityksen vyöhyke ja lapsella ja aikuisella on mahdollisuus oppia toinen toistensa käsityksistä. Tuettu leikki on arvokasta, sillä siinä lapsen sitoutuneisuus toimintaan on kaikkein useimmin kestävä ja intensiivistä. Tuetussa leikissä lapset ovat muuta toimintaa enemmän uteliaita ja hämmästyneitä, jolloin heidän näkemyksensä ovat avoimia kehittyvälle tilanteelle. Jos aikuinen tukisi lasten tehtävien tekoa vapaan leikin aikana, lapsi voisi harjaantua oman toiminnan ohjaamiseen oppimisessaan.

Leikin tukemista tulisi lisätä Hämeenlinnan esiopetuksessa. Aikuisen on hyvä osallistua esimerkiksi Uno-peliin. Muutaman pelikerran jälkeen lapset saavat peli-ideasta kiinni ja saavat pelin käyntiin itsekin, jolloin aikuiselle jää aikaa tukea lapsia, joilla on vaikeuksia saada mielekkäitä leikkejä käyntiin. Vapaan sisäleikin aikana lapset jäävät kaikkein useimmin (59,7 % ajasta) vaille aikuisen huomiota. Useimmilla lapsilla on mielekästä tekemistä, mutta osalla lapsista leikit eivät kehity. Jotkut lapset jäävät syrjään yhteisestä tekemisestä, peräti 21,8 % tapauksista lasten leikki on ei-sosiaalista. Aikuisen kannattelemana roolileikki saa uusia sävyjä ja puutteelliset leikkitaidot omaava lapsikin saa leikkiin lisää sisältöä ja harjaantuu kehittämään leikkejään.

Ohjattuun toimintaan kuuluu esiopetuksessa 14,7 % ajasta. Ohjattu toiminta toimii hyvin Hämeenlinnassa. Lapset ovat toimintaan vähintään melko hyvin sitoutuneita peräti 73,6 % ajasta, mikä jää jälkeen ainoastaan tuetun leikin sitoutuneisuudesta (74,6 % ajasta). Erilaisia tehtäviä tehdään paljon (50,5 % ajasta) ja ne toimivat hyvin, lapset ovat vähintään melko sitoutuneita toimintaan 77,7 % ajasta. Leikin määrä esiopetuksen ohjatussa toiminnassa on vähäinen sääntöleikkiä (11,3 % ajasta) lukuun ottamatta. Leikillisyyttä saisi esiopetuksen ohjattuun toimintaan lisätä, sillä siten lapset voivat oppia asioita heille ominaisella tavalla.

Hämeenlinnassa ohjattu esiopetus on paljon esiopetustehtävien tekemistä. On kuitenkin muistettava, että vaikka ohjatusta toiminnasta peräti 50,5 % on tehtävien tekemistä, ohjattua toimintaa on vain 14,7 % ajasta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ohjattuja tehtäviä tehdään vain 7,4 % klo 8:00-12:00 välisestä ajasta, mikä on 18 minuuttia päivässä. Suurin osa lasten päivästä kuuluu ulkoilussa ja vapaassa sisäleikissä. Näissä tarvitaan aikuisen tukea ja toimintakulttuurin rikastamista lisää. SAK-ajalla tapahtuvaa arviointia, kehittämistä ja suunnittelua tulisi kohdentaa tietoisesti ulkoilun ja leikin pedagogiikkaan.

4. Kasvua ja oppimista tukeva toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Kaksivuotista esiopetusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille. Hyvä toimintakulttuuri edistää oppimista ja hyvinvointia esiopetusyhteisössä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on kaksivuotinen esiopetus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Esiopetuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat yhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu antaa hyviä mahdollisuuksia rohkeasti kokeilla uusia toimintatapoja ja kehittää toimintakulttuuria. Kokeilulaki korostaa esiopetuksen vaikuttavuuden, lapsen eheän päivän ja yhtenäisen oppimisen polun merkitystä ja samalla haastaa kehittämään näitä. Kokeilussa etsitään uusia tapoja kahden ikäluokan yhteiselle laadukkaalle työskentelylle ja oppimiselle. Tämän lisäksi yhteistyötä tehdään aiemman varhaiskasvatuksessa ja alkuopetuksessa olevien lasten kanssa. Samalla kehitetään entistä sujuvampia siirtymäkäytäntöjä. Kokeiluun osallistuminen edellyttää myös muuta kehittämistä kaksivuotisen esiopetuksen onnistumiseksi. Tällaisia ovat muun muassa palveluohjauksen kehittäminen, lasten kuljetusten sujuva järjestäminen, henkilöstön osaamisen vahvistaminen sekä kasvun ja oppimisen tuen ja oppilashuollon palvelujen ulottuminen viisivuotiaille.

Toimintakulttuuri vaikuttaa esiopetuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys esiopetuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Hyvä toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle. Esiopetuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti esiopetuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Esiopetuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogista johtamista, joka on esiopetuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle.

4.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee kaksivuotisen esiopetuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Esiopetusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa yksi keskeinen työmenetelmä on pedagoginen dokumentointi. Pedagogista dokumentointia käytetään pedagogisen toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioimisessa ja kehittämisessä. Dokumentoinnin avulla saatujen tietojen perusteella esiopetuksen toimintakulttuuria, oppimisympäristöjä ja työtapoja muokataan ja kehitetään esiopetuksen tavoitteiden mukaisesti. Esiopetuksen pedagogista dokumentointia kuvataan tarkemmin luvussa neljä (Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa).

Kehittämistyössä on tärkeää hyödyntää sekä lasten että huoltajien kokemuksia ja mielipiteitä. Yhteistyö varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä tuen ja oppilashuollon ammattilaisten kanssa on välttämätöntä lasten sujuvan oppimisen polun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Esiopetuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Esiopetuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia ja erilaisia toimintatapoja. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa kehitetään erityisesti uusia toimintatapoja kahden ikäluokan yhteiselle oppimiselle. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Jokaiselle lapselle suunnitellaan sopivia oppimisen haasteita sekä turvataan tarvittava kasvun ja oppimisen tuki. On tärkeää, että lapset saavat kokemuksia siitä, että heistä ollaan kiinnostuneita, heitä arvostetaan ja heidän mielipiteillään ja toiminnallaan on merkitystä. Terveen itsetunnon ja oppimismotivaation varhaista tukemista korostetaan.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Oppimisen, oivalluksen ja leikin ilo

Esiopetuksen toimintakulttuuri edistää kaikkien esiopetusyhteisössä toimivien oppimista. Esiopetusyhteisö kannustaa kokeilemaan, yrittämään ja erehtymään sekä havaitsemaan asioiden positiivisia puolia. Onnistumisista ja oivalluksista iloitaan yhdessä. Esiopetus toteutetaan siten, että lasten leikille, aloitteille ja kokeiluille on sijaa. Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan itseään, harjoittelemaan ja opettelemaan erilaisia taitoja, tietoja ja työtapoja omaan tahtiinsa.

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoiteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Toimintakulttuuri tukee yhteistyötä, yhteistä vastuunottoa ja osallisuutta. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Henkilöstön tehtävä on varmistaa, että kaikki lapset saavat ilmaista näkemyksiään ja tarpeitaan ja että lasten ideoita ja aloitteita otetaan huomioon toiminnassa. Myös lasten nonverbaaliseen viestintään tulee kiinnittää huomiota. Lapset saavat kokemuksia esiopetusryhmää koskevasta päätöksenteosta ja erilaisista tehtävistä. Lasten tekemiä päätöksiä ja toimintaa arvioidaan yhdessä ja samalla lapsia ohjataan vähitellen kantamaan yhdessä vastuuta. Näin lapsille syntyy kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, uskontoon, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Esiopetus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö tiedostaa omia ennako-odotuksiaan ja rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Esiopetus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Esiopetuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista moninaisuutta. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä. Tähän liittyvää esiopetuksen laaja-alaista osaamista kuvataan tarkemmin luvussa kaksi (Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa).

Kielitietoisessa esiopetuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti

moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Esiopetuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Esiopetuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lapsia ja perheitä ohjataan mahdollisuuksien mukaan suosimaan kävelyä ja pyöräilyä oman auton käyttämisen sijaan esiopetuksen matkoilla. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Esiopetuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Esiopetuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Aikuisen läsnäolo ja ohjaaminen vuorovaikutustilanteissa on tärkeää. Häirintä-, kiusaamistai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Esiopetus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmentetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Esiopetuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä. Samalla lapset saavat positiivisia kokemuksia kestävästä elämäntavasta. Lasten hyvinvointia edistää, että heidän turvallisuuden tunnettaan ja uskoa tulevaisuuteen vaalitaan osana kestävä elämäntapaan liittyvää kasvatusta.

4.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - toimintakulttuurin kulmakivet

Kasvattajan toiminta ja vuorovaikutus

Kasvatustyö perustuu vuorovaikutukseen, joka on sekä sanallista että sanatonta. Millaiseen vuorovaikutukseen Sinä kutsut lapsia ja toisia aikuisia? Miten Sinä vastaat lapsille ja toisille aikuisille?

Kasvatustyön ytimessä on vuorovaikutus. Se on sekä sanallista että sanatonta, viimeksi mainitun ollessa voimakkaampaa. Kehollisten viestien merkitys korostuu vielä enemmän, mitä pienemmästä lapsesta on kyse, tai jos lapsen kanssa ei ole yhteistä kieltä. Kasvattajan tulee tiedostaa, että hän viestii lapselle kehollaan, äänenpainoiltaan ja ilmeillään vielä enemmän kuin sanoillaan. Peilisolumme auttavat meitä virittäytymään toisiimme kohti, ja jopa hermostomme ovat vuorovaikutuksessa keskenään: esimerkiksi kahden ihmisen pulssi ja verenpaine voivat pyrkiä virittäytymään samankaltaisille taajuuksille.

Kasvattajan on syytä tiedostaa, kuinka perustavanlaatuisella tavalla hänen tietoiset ja tiedostamattomat keholliset viestinsä välittyvät lapselle. Kasvattaja voi viestiä ympärilleen levollisuutta, rauhaa ja huolenpitoa tai levottomuutta, kireyttä ja kielteisyyttä. Sanoilla on turha yrittää huijata, keholliset viestit päihittävät puheen. Taitavan ja sensitiivisen kasvattajan viestintä on harmoniassa, ja hänen lähellään lapsilla (ja muilla aikuisilla!) on hyvä ja turvallinen olo. Ryhmän hyvä ja rauhallinen ilmapiiri synnyttää jatkuvasti lisää hyvää, ja sen voi todella tuntea astuessaan sisään ovesta. Lämmin ja rakastava ilmapiiri tukee myös lasten huoltajia, jotka astuvat sen piiriin lasta päiväkotiin tuodessaan ja kotiin hakiessaan.

Aikuisten tulee myös pohtia, millaisilla tavoilla he vastaavat lapsille. Ovatko vastaukset lasten sanoihin ja aloitteisiin kunnioittavia ja kohtaamiseen kutsuvia vai nuivia ja "paremmin tietäviä", lapsen ajatuksia ja ideoita torppaavia? Millaista kuvaa lapsi luo itsestään aikuisten vastausten perusteella? Tuleeko hänelle arvostettu ja rakastettu olo, kokemus, että hänen ainutlaatuisia ajatuksiaan ja tarpeitaan kuunnellaan ja kunnioitetaan? Vai kokeeko hän, että hänen ajatuksensa tyrmätään, niitä väheksytään, ja hänen toiveensa ja tarpeensa sivuutetaan? Tässäkin pohdinnassa kasvattajan tulee olla vilpitön ja kriittinen. Onko kasvattaja aidossa vuorovaikutuksessa lasten kanssa, vai onko hänen huomionsa suuntautunut toisiin aikuisiin tai ryhmän ulkopuolisiin asioihin? Onko ryhmässä lapsia, joille on vaikeampi vastata kunnioittavasti ja lämpimästi kuin toisille? Miksi? Onko ryhmässä "häiriö"käyttäytyistä, ja jos on, mistä se voisi johtua? Voiko taustalla olla lapsen kokemuksia ei-kunnioittavasta vuorovaikutuksesta, kohtaamisen ongelmista ja kielteisyyden kehistä, joissa hän saa toistuvasti huonoa palautetta ja ärtyneitä viestejä, ja alkaa siksi toimia yhä "häiritsevämmän"? Mitä lapsi silloin aidosti kaipaa ja millaista huolenpitoa hän tarvitsee? Miten kasvattaja voi muuttaa omaa toimintaansa, tarvitseeko hän itse kenties apua tai tukea voimia vievissä vuorovaikutustilanteissa? Voiko yhteistyötä lapsen perheen kanssa yhä voimistaa?

Tiimin arvot ja kasvattajien asenteet

Kokeilun esiopetussuunnitelma määrittelee toiminnan arvopohjan. Miten arvot näkyvät Sinun ryhmässäsi? Toteutuvatko ne aidosti arjessa? Mistä tiedät, että näin on?

Kokeiluperusteet (sekä vasu esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta) on ohjaava asiakirja, joka määrittelee varhaiskasvatuksen arvopohjan. Osa kasvattajien työtä on kirkastaa oman ryhmänsä arvot ja toteuttaa niitä käytännössä. Miten arvot todella toteutuvat? Millaisia omia arvoja, asenteita ja käyttäytymismalleja kasvattajilla on, ja miten ne heijastuvat kasvatustyöhön? Kysymyksiä tulee tarkastella sekä itsekseen että tiimissä säännöllisin väliajoin.

On todella tärkeää reflektoida rehellisesti sekä omia arvojaan ja asenteitaan että ryhmän käytännössä näkyviä arvoja. Ihminen on helposti sokea omille asenteilleen, oletuksilleen ja ennakkoluuloilleen, mistä syystä niitä on opittava tarkastelemaan vilpittömästi ja kriittisesti. Kasvattajan käyttäytymistä ja vuorovaikutusta voivat ohjata tiedostamattomat asenteet ja virheelliset oletukset. Jos ryhmässä on lapsia kasvattajalle vieraammasta kulttuuriympäristöstä, tai jos lapsella on paljon erityisiä tarpeita, voivat oletukset olla voimakaitakin. Omien asenteiden reflektoinnin lisäksi on oleellista hankkia tietoa ja olla vuorovaikutuksessa perheiden kanssa. Aina voi ja kannattaa kysyä, jos huomaa suhtautuvansa johonkin toimintatapaan epäileväisesti. Esimerkiksi eri kulttuureissa kasvaneilla ihmisillä on hyvin erilaisia suhtautumistapoja auktoriteetteihin ja instituutioihin: päiväkodin eteiseen jäävä huoltaja ei luultavasti ole yhteistyöhaluton tai ylimielinen, vaan hän saattaa kunnioittaa ammattikasvattajia ja kasvatusinstituutioita niin paljon, ettei koe sopivaksi astua ammattikasvattajien alueelle. Ennakkooletusten sijaan tulee olla avoin, vilpitön ja kunnioittava. Vaikka jonkin asian puheeksi ottaminen

tuntuu vaikealta, ei ystävällisellä ja kunnioittavalla asenteella luultavasti koskaan mene kovin pahasti metsään. Ideaalia on, jos kasvattajilla on mahdollisuus olla yhteydessä kulttuuritulkkiin.

Tiimin käytännöt

Miten Sinun ryhmäsi arjen toistuvat toimintatavat ja käytännöt edistävät lasten hyvinvointia ja osallisuutta? Onko käytäntöjä pohdittu riittävän usein, vai onko tiimi jäänyt toistamaan rutiineja, joita on aina noudatettu? Kenen tarpeisiin ryhmän toimintatavat perustuvat?

Jokaisen päiväkotiryhmän käytäntöjen ja rutiinien tulisi perustua juuri kyseisten lasten tarpeisiin, oppimiseen ja kehitykseen, ei siis esimerkiksi ”sujuvuuteen” tai ”hyväksi havaittuihin malleihin”. Käytäntöjen tulee tukea lasten osallisuutta, ei kasvattajien mukavuudenhalua tai vanhoja tottumuksia. Arjen toimintatapoja tulee arvioida koko ajan, sillä lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat koko ajan.

Ryhmän käytänteet, rutiinit ja säännöt tulee siis luoda vastaamaan lasten tarpeita. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän päivään mahtuu erilaisia rutiinihoivan tilanteita. Ovatko päivittäin toistuvat rutiinit turvallisia, tuttuja, lämpöä ja pedagogiikkaa sisältäviä kohtaamisia? Tukevatko ne osallisuutta ja kunnioittavaa kohtaamista? Saako lapsi itse vaikuttaa siihen, miten hoivatilanteet on järjestetty? Ovathan kaikki ryhmän toimintatavat linjassa vasun kanssa?

Säännöt luovat turvaa ja sujuvoittavat päiväkodin arkea. Mutta miten säännöt on luotu? Onko ne mietitty lasten osallisuutta ja hyvinvointia sekä tarpeita ajatellen? Vai kielletäänkö ja sallitaan asioita joistain tarkemmin määrittelemättömistä, ikäaikaisista syistä? Kokevatko lapset aidosti omikseen, vai onko ne saneltu aikuisten maailmasta? Kielletäänkö vähän riehakkaammat leikit automaattisesti, vai saavatko lapset (ja aikuiset) myös pelmuta, kasvattajan kantaessa vastuun turvallisuudesta? Mietitäänkö tiimissä, miten kieltojen sijaan voitaisiin ohjata ei-toivottua toimintaa sallittuun suuntaan? Jos lapsi pudottelee toistuvasti hiekkaleluja roskapönttöön, voitaisiinko hänelle kieltojen sijasta askarrella pahvilaatikosta jonkinlainen pömpeli, johon hän saisi pudotella esineitä sydämensä kyllyydestä? Saavatko lapset kiipeillä, roikkua ja tasapainoilla erilaisissa paikoissa, turvallisuustekijät huomioiden, vai kielletäänkö tasapainoilu ja taiturointi varmuuden vuoksi? Tiimin toiminta- ja kehittämissuunnitelmassa (Tiimitoke) on tikkatauluarvoinnit, joihin tiimien tulee luoda yhteiset säännöt pedagogisesti perustellen.

Lasten osallisuuden ja omien taitojen tukeminen on iso osa varhaiskasvatusta. Tässäkin kuitenkin tarvitaan pelisilmää. Silloin tällöin voi isompaakin lasta auttaa pukemisessa, sillä se tarjoaa hyvän hetken läheisyyteen, silittelyyn ja kahdenkeskisiin juttuihin. Ryhmänsä lapset tunteva kasvattaja lukee tilanteita ja toimii niiden mukaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Leikkiminen

Leikkiminen on varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ytimissä. Leikki ei ole ”vain leikkiä” vaan se on oppimista, tutkimista, kasvua, iloa ja hyvinvointia. Leikin havainnoiminen on ovi lapsen maailmaan, hänen ajatuksiinsa, kokemuksiinsa, kehitykseensä ja toiveisiinsa. Kasvattajalla voi olla leikissä monia erilaisia rooleja. Millainen leikkijä Sinä olet? Miten Sinä rikastat lasten leikkejä?

Leikkiminen herättävää erilaisia mielipiteitä ja ajatuksia kasvattajien keskuudessa. Asenteet ja toimintatavat eroavat toisistaan, mutta siitä ei päästä mihinkään, että leikki on erottamaton osa varhaiskasvatusta. Kasvattaja ei voi sanoutua irti lasten leikistä. Eri asia on, millaisia rooleja hän leikin suhteen ottaa.

Taitavalla kasvattajalla on hyvä pelisilmä. Hän havainnoi ja seuraa leikkialoitteita ja –tilanteita ja arvioi, miten voi tukea leikkiä parhaiten kulloisessakin tilanteessa. Joskus lapset haluavat leikkiä ilman aikuista, jolloin kasvattaja toimii havainnoijan roolissa. Toisinaan joku lapsista tahtoo leikkiä yksin, mutta silloinkin kasvattajan on oltava selvillä, onko itsekseen oleminen lapsen oma valinta. Hyvin usein lapset kutsuvat aikuisia mukaan leikkiin aloitteillaan, mutta hyvin usein aloitteet jäävät huomaamatta tai tulevat torjutuiksi. On tärkeää pysähtyä pohtimaan, missä kasvattajien fokus on päivän mittaan. Seuraavatko he tarkasti lasten aloitteita, vai ovatko

he kiinnostuneempia toistensa seurasta? Tämä on painava kysymys etenkin ulkona. Vieläkin näkee aikuisia seisomassa pihalla ryppäinä. Ympärillä lapset puuhaavat kuka mitäkin. Tämä ei ole ohjaavien asiakirjojen eikä varhaiskasvatuksen arvojen mukaista toimintaa. Kasvattaja on leikin havainnoija ja rikastaja, myös ulkona. Kaukaisemmista kulttuureista tuleville lapsille voi olla hyvin vierasta ulkoilla ympärivuotisesti, myös sateessa, tuulella, kylmällä säällä ja lumessa. Kasvattajan tehtävä on auttaa lasta nauttimaan ulkoilusta ja ulkoleikeistä yhdessä, rohkaisten, kannustaen ja mukana toimien.

Kasvattaja havainnoi leikkejä, vastaa lasten aloitteisiin, mahdollistaa ja rikastaa leikkimistä ja suunnittelee toimintaa niiden pohjalta – yhdessä lasten kanssa. Pitkäkestoinen leikki on tärkeää, leikeistä syntyvät projektit ovat oleellinen osa vasunmukaista toimintaa. Kasvattajalla tulee olla lupa syventyä leikkimään lasten kanssa, heittäytyä, eläytyä, hullutella. Ilonpito, huumori, pelnuaminen ja reuhaaminenkin ovat elintärkeä osa leikkimistä ja päiväkodin arkea. On hyvä pohtia, arvotetaanko ryhmässä erilaisia leikkejä: ovatko esimerkiksi hiljaiset ja rauhalliset leikit kasvattajien mielestä suotavampia kuin äänekkäämmät ja ehkä vauhdikkaammat leikit? Tilat, tilanteet ja turvallisuus määrittävät luonnollisesti, millaista toimintaa milloinkin voidaan sallia ja kannustaa, mutta oleellista onkin arvioida joka hetki erikseen, onko joku leikki mahdollinen vai ei. Äänekkäitä ja vauhdikkaita leikkejä ei siis tulisi kieltää jo ennalta, jos siihen ei ole kunnollisia, lasten tarpeista ja turvallisuudesta kumpuavia perusteita. Äänen ja kehon käyttäminen on joillekin lapsille luontaisempaa kuin toisille, mutta kaikille tulee tarjota siihen mahdollisuus – tilanteen mukaan. Jos hurjaa murinaa sisältävä saalistus- ja painileikki ei jossain tilanteessa tai tilassa ole juuri sillä hetkellä mahdollinen, voi rikas kasvattaja joko ohjata sen muualle, ehdottaa sen jatkamista myöhemmin tai liittyä leikkiin mukaan, ohjaten sitä hetkellisesti hieman rauhallisempaan suuntaan. Ja kuka tietää, saalistusta ja hurja ääntä sisältävä leikki voi viikkojen kuluessa muuttaa muotoaan vaikkapa dinosaurusten kotileikiksi, kunhan sille annetaan mahdollisuus, ja kasvattaja pysyy liittyneenä leikkiin.

Kasvattaja tukee leikkimällä etenkin niitä lapsia, joilla ei vielä ole kielitaitoa, tai joilla on erityisiä haasteita. Ylös alas hyppiminenkin voi olla leikkimistä – oikeastaan mistä tahansa voi syntyä leikki, kunhan aikuinen tarttuu hetkeen rohkeasti ja uteliaasti. Hän voi sanoittaa puhumattoman lapsen leikkiä, tuoda mukaan kunkin lapsen tarpeisiin vastaavia elementtejä, keksiä kaikenlaista hullunkurista ja hauskaa, tai sitten viettää sadannen kerran lasten mielikuvitusyhtäyksiä hiekkakakun äärellä. Tärkeintä on havainnointi ja heittäytyminen: mikä kiinnostaa ja innostaa juuri näitä lapsia, juuri nyt. Leikin kautta syntyy iloa, me-henkeä ja työn imua. Kasvattajan työ voi olla mahdollittoman hauskaa – kunhan muistaa pitää fokuksen lapsissa ja leikkiä heidän kanssaan.

"Aikuisten työ rikastaa leikkiä: aikuisen mallin merkitys ja lapsen mahdollisuus osallistua "oikeaan" työhön on olennainen osa leikin rikastuttamista. Leivotaan ja siivotaan yhdessä, otetaan lapset mukaan oikeaan työnteekoon sisällä ja ulkona." (Kasvattajan kommentti)

"Aikuisen rooli leikin kehittäjänä toteutuu ulko- ja sisäleikkien aikana, myös ns. vapaan leikin aikana. Nämä ajat kannattaa hyödyntää havainnoimalla, rikastamalla ja osallistumalla lasten leikkiin. Leikkijöiden väliset sosiaaliset suhteita kannattaa havainnoida, tässä on mahdollisuus kurkistaa lasten maailmaan." (Kasvattajan kommentti)

"Leikin pedagogiikan kehittäminen on osa SAK-ajan sisältöjä. Lapsilähtöisyys vaatii toteutuakseen lasten tuntemista ja heidän kanssaan aktiivisessa vuorovaikutuksessa olemista. Lapsen osallisuus leikin suunnitteluun ja mahdollisuus leikkiin ovat keskeisiä asioita ryhmän päivän kokonaisuutta ja eheyttä suunniteltaessa." (Kasvattajan kommentti)

LEIKKI

Leikin kautta ja avulla toteutuu

- muistitoimintojen kehittyminen
- minäkuvan muodostuminen
- sosiaalisten suhteiden kehittyminen
- yhteisten toimintatapojen sisäistäminen

Leikin dokumentointi

- lasten, kasvattajien ja vanhempien kannalta
- dokumentoinnin menetelmät, tavoitteet ja arviointi

Leikkivälineet

- oikeanlaisia leikkivälineitä
- käpylehmä / muovinen lehmä, pohdittavaksi lasten kanssa
- mikä siivittää lapsen mielikuvituksen lentoon
- esineet houkuttavat lasta ja välittävät kulttuuria ja kieltä

Leikkipaikat

- tarkastellaan lapsen mahdollisuutta leikkiin päiväkodissa
- rakennetaan yhdessä leikkipaikkoja sisällä, pihassa, metsässä
- monipuolisen leikkiympäristön merkitys oppimisen näkökulmasta

Leikin lajit

- Kuvitteellinen leikki, roolileikit
 - Näytelmälliset leikit
 - Draama
 - Satuleikki
 - pedagoginen draamaleikki
 - nukketeatteri
- Rakenteluleikit
 - Luovuus
 - ohjauksen merkitys ja metodit
 - välineistö päiväkodissa
- Leikki käden töiden lomassa
 - savi, hiekka, vesi, muovailuvaha
 - paperi, taottelu, repiminen, leikkely
 - pujottelu, pistely, ompelu
- Sääntöleikit ja perinneleikit
 - liikuntaleikit, hippa-, piilo- ja etsimisleikit
 - laulu- ja sormileikit osana lastentarhaperinnettä
 - muisti- ja tarkkaavaisuusleikit
 - matemaattiset ja kielelliset leikkiharjoitukset
- Riehumis- ja seikkailuleikit

Lasten kommentteja leikistä ja leikkimisestä

Kielitietoisuus

Mitä kielitietoisuus tarkoittaa omassa ryhmässäsi? Kasvattaja on oleellisessa roolissa lapsen kielen kehityksen tukijana – millainen kielenkäyttäjä Sinä olet? Millä tavoin tuet lasten kielellistä kehitystä? Lorutellaanko, luetaanko ja lauletaanko Sinun ryhmässäsi?

Moninaisessa ympäristössä kielitietoisuus on ensiarvoisen tärkeässä asemassa. Kielitietoisuus on monitahoinen ilmiö, sillä kieltä opitaan monikanavaisesti ja monin tavoin. Kielen oppiminen on yhteydessä muun muassa osallisuuteen, hyvinvointiin, identiteetin kehittymiseen ja ryhmään liittymiseen. Sitä tulee tukea mahdollisimman monipuolisilla tavoilla, ihan joka päivä.

Kuvien käyttämisen tulisi olla arkipäivää kaikissa ryhmissä, joissa on suomea vielä opettelevia lapsia. Kuvat auttavat lasta hahmottamaan ympäristöään, päivän kulkua ja erilaisia toimintoja. Kuvia näyttämällä lapsi pystyy itse kommunikoidaan, vaikka ei vielä osaisi tai haluaisi puhua (suomea). Kuvat voivat tuoda lapselle turvaa. Niitä voi käyttää apuna myös suomea vielä harjoittelevien huoltajien kanssa. Huoltajien kanssa keskustellessa kannattaa muistaa myös tulkkaussovellukset pienissä, arkipäiväisissä kohtaamisissa. Tulkan avulla voi vaihtaa kuulumiset ja muutaman sanan vaikka hakutilanteissa päiväkodin pihalla ja tukea näin tutustumista, luottamusta ja yhteistyötä.

Lukeminen, lorut ja laulut ovat kaunis ja tärkeä tie kielen oppimiseen ja kielen kehityksen tukemiseen. Niiden tulisi olla osa jokapäiväistä toimintaa, ja kirjojen sekä loru- ja laulupussien helposti lasten ulottuvilla. Lorut ja laulut voivat kutsua myös sellaisia lapsia käyttämään ääntään, jotka eivät syystä tai toisesta halua tai uskalla puhua aikuisille tai muille lapsille. Tutut ja toistuvat lorut ja laulut luovat ryhmähenkeä, niistä tulee ryhmän yhteisiä, tuttuja juttuja.

Kaiken voi laulaa, kaikesta voi laulaa. Ihan joka tilanteessa voi syntyä pieni parin sävelen laulu, tai sitten voi lauleskella omin sanoin tuttuihin melodioihin. Päiväkotipäivät ovat pullollaan vuorovaikutustilanteita – perushoivakin sisältyy niihin – ja mikä olisikaan ihanampaa kuin kuulla laulua niin leikeissä, pukemistilanteissa kuin vessassakin. Kielenkehityksen tukemisen lisäksi laulaminen rentouttaa ja luo hyvää ilmapiiriä, lisää turvaa ja levollista oloa. Mikä ilo lapsen kasvoista loistaakaan, kun hän kuulee kasvattajan laulavan laulua, joka kertoo juuri hänestä itsestään: olen tärkeä, minut on nähty, aikuinen laulaa juuri minusta ja näistä lapsista, jotka tässä kanssamme ovat!

Ajan "hukkaaminen"

Miten tiimisi pyrkii tutustumaan ryhmän lapsiin ja heidän perheisiinsä? Kuinka paljon aikaa käytätte turvallisen ja yhteisöllisen ilmapiirin luomiseen, ja millaiset käytännöt ovat osoittautuneet hedelmällisimmiksi? Tunnetko Sinä jotkut lapset paremmin kuin toiset, ja jos tunnet, mistä tämä voisi johtua?

Jotta kasvattajat voivat tukea ryhmänsä lasten kasvua, oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, tulee heidän opetella tuntemaan lapset perinpohjin. On tunnettava lapset sekä yksilöinä että ryhmän jäseninä, on tuettava sekä jokaisen pikku persoonan että heidän muodostamansa ryhmän toimintaa ja hyvinvointia. Kunnioittavaan kohtaamiseen pyrkivä kasvattaja kuuntelee lasta, ymmärtää ja hyväksyy tämän tarpeet ja ainutlaatuisen elämän. Kuuntelemiseen ja ymmärtämiseen tarvitaan aikaa. Sitä on käytettävä paljon, sitä on suorastaan "hukattava", jotta sitä aletaan myöhemmin saada käyttöön. Samoin tulee käyttää aikaa kasvattajatiimin keskinäiseen tutustumiseen ja yhteisten käytäntöjen luomiseen. Tutuus lisää avoimuutta ja luottamusta, ja jokaisen taidot ja voimavarat saadaan parhaaseen mahdolliseen käyttöön. Tutuus helpottaa myös avun ja tuen pyytämistä ja tarjoamista silloin, kun se on tarpeen. Tutustuminen ei kuitenkaan tarkoita kasvattajien keskinäistä juttelua lasten ollessa läsnä: aikuisten fokuksen on oltava lapsissa.

Hämeenlinnan varhaiskasvatuksessa on luotu Tutustu ja havainnoi – yhteisöllisyyden elokuu -toimintamalli osana tiimien vuosittaista toiminta- ja kehittämissuunnitelmaa. Uusi toimintakausi käynnistyy 1-1½ kuukauden mittaisella jaksolla, jonka tarkoitus on tutustua lapsiin ja heidän huoltajiinsa, luoda luottamusta. Kun kasvattajatiimi käyttää toimintakauden alussa paljon aikaa lapsiin ja heidän perheisiinsä tutustumiseen, helpottuu ja nopeutuu yhteistyö jatkossa huomattavasti. Kun lapset tulevat tutuiksi kokonaisvaltaisina, ainutlaatuisina persoonina, oppii kasvattaja kohtaamaan heidät jokaisen tarpeista huolehtien ja jokaisen ainutlaatuisia ajatuksia ja kokemuksia tukien. Huolellinen ja monipuolinen tutustuminen, ajan "hukkaaminen" auttaa kasvattajaa hahmottamaan, mitä kukin lapsi – ja perhe – erityisesti tarvitsee, mistä jokainen on kiinnostunut, ja minkälaisia oppimisen ja kehityksen askeleita kannattaisi kunkin kohdalla hahmotella. Kun ryhmän luomiseen käytetään aikaa suorastaan "hukkaamalla", luodaan vahva pohja sen keskinäiselle tuttuudelle, luottamukselle, yhteisöllisyydelle ja turvalle. Tämä kaikki auttaa voittamaan aikaa takaisin, kun aletaan keskittyä oppimisen ja kasvun tukemiseen.

Oleellista on kysyä, mihin kasvattajatiimit käyttävät aikaa, ja millainen on kokemus ajan riittävydestä. Jos aikuisilla on kiireen tuntua, mistä se johtuu? Onko rutiineja ja käytäntöjä tarkasteltu tästä näkökulmasta – miten kiireen tunnetta voisi helpottaa? Ajoittain töissä on aidosti kiire, mutta pystyvätkö kasvattajat pitämään kokemuksen itsellään, kaatamatta sitä lasten päälle? Sanelevatko rutiinit ajankäyttöä, vai jääkö ryhmälle tarpeeksi aikaa pitkäkestoiseen leikkiin, rentoon tekemiseen ja yhdessäoloon? Jos vastaus on ei, tulee syitä pohtia avoimin mielin. Käytänteet ja rutiinit eivät ole kiveen kirjoitettuja, vaan niitä voidaan aina neuvotellen muuttaa – kunhan muistetaan, että niiden tulee perustua lasten tarpeille ja hyvinvoinnille, ja että lasten tulee olla mukana niiden pohdinnassa.

Lasten aloitteet

Miten Sinä tulkitset lasten aloitteita ja reagoit niihin? Onko joihinkin aloitteisiin helpompi vastata kuin toisiin? Miltä yllättävät tilanteet Sinusta tuntuvat? Koetko, että ehdit huomioida lasten aloitteita riittävästi?

Lasten aloitteisiin vastaaminen on erottamaton osa osallisuuden tukemista. Erilaisia aloitteita suorastaan vilisee päiväkodin arjessa, jopa niin paljon, ettei niihin kaikkiin ehdi vastata – eikä kaikkia ehdi edes huomata. Oleellista on pyrkiä vastaamaan niihin niin hyvin kuin suinkin mahdollista. Kun kasvattajan fokus on lapsissa, hänellä on hyvä mahdollisuus napata kiinni erilaisista aloitteista ja tarjoumista. Kun aikaa on ”hukattu” riittävästi, kasvattaja tuntee lapset ja osaa tulkita heidän aloitteitaan yhä paremmin.

Joskus aloitteet ovat hentoja ja arkoja, joskus taas äänekkäitä ja rajuja. Vetäytyvien lasten viestit ja aloitteet ovat usein kehollisia: ilmeitä, eleitä tai asentoja. Ujo lapsi saattaa pyytää kasvattajaa pelikaveriksi vain kääntämällä katseensa kohti pelihyllyä. Onko kasvattajan fokus silloin lapsessa, huomaako hän aran kutsun? Lapsi, jolla on syystä tai toisesta hankala olo, saattaa huutaa ja riehua, ja toisin kuin edellä mainittu, tällainen aloite ei taatusti jää huomaamatta. Häiriökäyttäytyminen on lapsen yritys viestiä jotain. Se on lapsen aloite, johon kasvattajan tulee vastata viisain valinnoin.

Varhaiskasvatuksen arki on pullollaan myös odottamattomia tilanteita. Lapset tekevät, sanovat tai kysyvät asioita, jotka yllättävät aikuisen kerta kaikkiaan. Sen sijaan, että kasvattaja pyrkisi rutiininomaisesti pitämään langat käsissään – koettaisi kontrolloida tilanteita – voi hän antautua arvostamaan ja vaalimaan odottamattomia tilanteita. Suuri osa odottamattomista on kuitenkin sellaisia, etteivät ne aiheuta vaaratilanteita tai riskejä. Iso osa niistä lienee lasten kysymyksiä, kommentteja tai kummalliselta vaikuttavia toimia. Lasten ajattelua ja kokemuksia kunnioittava kasvattaja vastaa näihin odottamattomiin tilanteisiin vilpittömän kiinnostuneena, sillä niiden avulla päästään kiinni lapsen kokemusmaailmaan aidoimmillaan, lapsen olemukseen tässä ja nyt. Vaikka lapsi esimerkiksi sanoisi jotain sopimatonta, voi aikuinen nuhtelun ja hiljentämisen sijaan pyrkiä avaamaan lapsen ajatuksia häntä kunnioittaen. ”Mitä sinä ajattelet sanoessasi noin?” tai ”miltä sinusta tuntuu juuri nyt?” on hedelmällisempi ja kunnioittavampi tapa vastata lapselle kuin komentaa tämä ankarasti hiljaiseksi. Sopimatonta kielenkäyttöä tai käytöstä ei tietenkään pidä hyväksyä, eikä aina päästä kaikkien osapuolten mielestä ideaaleihin lopputuloksiin, mutta tärkeintä on lapsen kohtaaminen kunnioituksella.

Kuten sanottua, kaikkiin aloitteisiin ei ole mahdollista vastata ainakaan heti. Lapsen kysymyksen, ehdotuksen tai toiveen voi kuitenkin ottaa kunnioittavasti vastaan ja esimerkiksi kirjoittaa sen muistiin odottamaan sopivampaa hetkeä. Näin lapsi saa vahvistuksen sille, että häntä kuunnellaan ja hänen ajatuksiaan arvostetaan.

Kunnioittava aloitteisiin vastaaminen koskee luonnollisesti myös aikuisten välistä viestintää ja vuorovaikutusta. Kuulluksi tuleminen on ihmisen syvimpiä tarpeita, ja kasvattajatiimi voi keskinäisessä vuorovaikutuksessaan ja toiminnan tavoissaan tukea toistensa hyvinvointia ja työn iloa merkittävästi. Vaikka myöskään kaikkiin aikuisten aloitteisiin ei aina voida vastata, voidaan niihin suhtautua avoimen kiinnostuneesti, kunnioittavasti ja rakentavasti.

Ei lasta voi rakastaa tai ihmistä auttaa
yrittämällä muuttaa häntä, ymmärtämättä
hänen olemustaan.

Aikuinen ja auttaja, varo,
harkitse, älä unohda: sinulla on aina
ylivalta ja voima ja liian kova ääni.

Kuin kevätsadetta rajattomasti saat antaa
vain lämpöä,
kunnioitusta.

(Liisa Laukkarinen, 1979)

4.2. Oppimisympäristöt

Esiopetuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö[56]. Oppimisympäristön käsite on laaja, sillä oppimista voi tapahtua kaikkialla, erilaisissa olosuhteissa ja vuorovaikutustilanteissa. Oppimisympäristön käsite sisältää muun muassa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan muun muassa tiloja, paikkoja, yhteisöjä, toimintatapoja, käytäntöjä, teknologiaa ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa oppimisympäristöjä kehitetään siten, että esiopetukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Laadukkaat oppimisympäristöt ruokkivat kokeilun ja oppimisen halua ja luovat mahdollisuuksia yhdessä toimimiselle. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon fyysisiä oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä. Lähiluontoa ja luontoympäristöjä käytetään säännöllisesti eri oppimisenalueiden oppimisympäristöinä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä esiopetuksen toteuttamisen periaatteet. Esiopetuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoitukseenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa kaksivuotisessa esiopetuksessa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat inklusiivisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa vallalla olevien stereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös esiopetuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on tarvittaessa huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet. Tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Kaksivuotisessa esiopetuksessa kokeillaan ja kehitetään tieto- ja viestintäteknologian pedagogista käyttöä. Monet digitaaliset ohjelmat tarjoavat lapsille muun muassa kiinnostavia mahdollisuuksia havainnointiin, uusien taitojen kokeiluun ja välittömään palautteeseen. Digitaalisten välineiden käyttö avaa lapsille mahdollisuuksia laajentaa vuorovaikutusta, tehdä yhteistyötä sekä tutustua uusiin asioihin, ihmisiin ja kulttuureihin. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään kokeilukunnan määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa ja vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Oppimisympäristöjä muuttamalla ja rikastamalla lapsille tarjotaan uusia oppimisen mahdollisuuksia kaksivuotisen esiopetuksen aikana. Tavoitteena on, että oppimisympäristöt kannustavat aktiiviseen, yhteisölliseen ja itsenäiseen oppimiseen.

[56] Valtioneuvoston asetus 4 § (422/2012)

4.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - monipuoliset oppimisympäristöt

Lapsiryhmässä kasvattajat ovat valmiita avoimin silmin tutustumaan ja huomaamaan lähiympäristön toiminta- ja oppimisympäristöihin ja uskaltavat antaa lapsiryhmän ja ympäristön viedä. Joka puolella ja erilaisissa tekemisissä lapsille avautuu oppimisen maailma ja aikuisen tehtävä on poimia oppimisen kohtia.

Kokopäiväpedagogiikka ja lapsen eheä päivä ovat keskeinen esiopetuksen rakentamisen lähtökohta. Oppimista tapahtuu kaikkialla ja koko ajan. Keskeistä on, että toimintaympäristö ja lapset ovat pääosassa ja kasvattajat kanssaeläjiä, kokijoita, innostajia, tukijoita, toiminnan rikastajia ja mahdollistajia. Ulkona toimimisen hyödyt nostetaan käytännöiksi: kyse ei ole pelkästään retkeilystä tai kävelyretkistä, vaan kasvattaja on pedagogisesti valppaana koko ajan, valmiina näkemään ja hyödyntämään eteen tulevia mahdollisuuksia.

"Ollaan kävelyretkellä. Lapset ovat kiinnittäneet matkan aikana huomiota liikennemerkeihin. Työntekijä tarttuu hetkeen: aletaan yhdessä bongaamaan erilaisia liikennemerkkejä. Aina kun löytyy uusi, siitä otetaan valokuva ja keskustellaan siitä, mitä merkki tarkoittaa. Kun palataan päiväkodille, lasten katsotaan lasten kanssa kuvia bongatuista liikennemerkeistä ja muistellaan niiden merkitystä. Pohditaan yhdessä, miksi liikennemerkkejä on olemassa. Pohditaan yhdessä, voisiko päiväkodissa olla liikennemerkkejä ja tehdään yhdessä lasten suunnitteleamia liikennemerkkejä päiväkotiin." (Kasvattajan kommentti)

Mistä lähteä etsimään erilaisia toiminta- ja oppimisympäristöjä

- Lähikenttä, leikkejä, pelailua ja touhuilua
- Lähileikkipuisto (Leikkipuisto, joka löytyy päiväkodin läheltä ja on helposti saavutettavissa)
- ”iso leikkipuisto” (Leikkipuisto, joka on hieman kauempana ja on erilainen kuin lähipuisto)
- Koulun piha (Käydään tutustumassa koulun pihaan ja pihapiiriin)
- Luistelukenttä, Jäähalli, luistelu
- Hiihtolatu, hiihtäminen
- pyörätiet/kevyenliikenteenväylä, pyöräily
- Kevyenliikenteenväylä, kävelen
- Autotie (kävely tai pyöräily autotiellä, liikennesääntöjen opettelu)
- Lähimetsä (Päiväkodin lähellä oleva metsä, johon päästään nopeastikin ex-tempore retkelle/kävelylle)
- ”Kaukametsä” (kauempana päiväkodista oleva metsäpaikka tai luontokohde, joka on erilainen kuin lähimetsä)
- Nuotiopaikka / kota / laavu, jossa tehtiin tulet ja paistettiin tai lämmitettiin jotain
- Lintutornilla lintujen kevään saapumisen tarkkailua
- Järven rannalla touhut ja tutkimukset (kivien heittäminen, kalastelu, lintujen tarkkailu...)
- Taidemuseo (vierailu taidenäyttelyssä)
- Jokin muu museo (vierailu jossakin museossa)
- Kirjasto (Kirjastossa käynti, kirjastoautossa käynti)
- Teatteri (käynti teatterissa katsomassa näytöstä)
- Historiallinen nähtävyys (esim Hämeen linna, linnavuori, Aulangon satulinna tai näkötorni jne...)
- Kirkko, kappeli tms. katsomuksellinen paikka
- Kauppa (pullojen/tölkkien palautuksen harjoittelu, jotain yhteistä ostosta tms.)
- Kierrätyspisteellä käynti (viedään yhdessä lasten kanssa kierrätyspisteelle muoveja/ metallia/ paperia/ pahvia...)
- Liikuntasali
- Urheiluhalli (esim pullerihalli, Elenia areena tms. iso halli)
- Yleisurheilukenttä
- Jalkapallokenttä
- Skootti-puisto, skeitti-park
- Bussimatka tai junamatka
- Jokin muu erikoinen paikka päiväkodin pihan ulkopuolella

4.3. Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa

Yhteistyön tavoitteena on, että varhaiskasvatus, kaksivuotinen esiopetus ja perusopetus muodostavat johdonmukaisen, lapsen kasvua ja oppimista tukevan jatkumon. Yhteistyöllä varmistetaan esiopetuksen laatua sekä vahvistetaan lasten ja huoltajien osallisuutta. Yhteistyön tulee olla suunnitelmallista. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on kokeilukunnalla. Yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan yhdessä kokeilukunnan johdolla. Kokeilukunta vastaa myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Yhteistyö esiopetuksessa

Oppimisen polun eri vaiheiden tavoitteiden ja käytäntöjen tunteminen on laadukkaan opetuksen perusta. Esiopetuksen, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen henkilöstön yhteisellä keskustelulla ja yhteistyöllä edistetään opetuksen laatua. On tärkeää, että varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja alkuopetuksen henkilöstöllä on myös mahdollisuus tutustua toistensa toimintaan ja oppimisympäristöihin käytännössä. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun aikana yhteistyötä vahvistetaan erityisesti alkuopetuksen kanssa, jotta lapsen oppimisen polun jatkumoa turvataan ja yhdessä oppimista vahvistetaan. Lasten kasvun ja oppimisen tukemiseksi tulee opetuksen ja tuen käytäntöjen olla yhdenmukaisia.

Esiopetuksen henkilöstö tekee yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa lasten hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Lasten kasvun ja oppimisen tuen sekä esiopetuksen oppilashuollon käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään monialaisessa yhteistyössä. Esiopetuksessa tehdään yhteistyötä esimerkiksi neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään.

Esiopetuksen henkilöstön yhteistyöllä lähiympäristön toimijoiden kanssa edistetään oppimisympäristöjen monipuolisuutta. Näin lasten oppimisympäristöt avautuvat ympäröivään yhteisöön ja maailmaan. Esiopetuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa esiopetuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee esiopetuksen tavoitteita. Muita esiopetuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, seurakunnat, poliisi, pelastuslaitos sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Henkilöstön keskinäinen yhteistyö esiopetuksessa on välttämätöntä opetuksen laadun ja esiopetussyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Yhteistyö esiopetussyhteisön aikuisten kesken toimii samalla esimerkkinä lapsille. Lasten yhteistyötaitojen vahvistaminen on yksi keskeisistä esiopetuksen tavoitteista. Esiopetuksessa käytetään erilaisia yhteistyömuotoja ja pienryhmätoimintaa. Lapsia kannustetaan ja ohjataan toimimaan ryhmän jäsenenä ja kehittämään omia yhteistyötaitojaan. Lapsia kuullaan toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin yhteydessä heille sopivalla tavalla[57].

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys esiopetuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasavertainen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Laadukas palvelunohjaus ennen lapsen esiopetukseen hakemista on osa yhteistyötä. Vastuu huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön kehittämisestä on kokeilukunnalla.

Yhteistyö esiopetuksen aikana edellyttää esiopetuksen henkilöstön aloitteellisuutta sekä henkilökohtaista vuorovaikutusta huoltajien kanssa. Yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet ja huoltajuuteen liittyvät kysymykset. Yhteistyössä hyödynnetään eri viestintävälineitä ja käytetään tarpeen mukaan tulkkia tai kieliavustajaa. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö tarjoaa myös mahdollisuuksia huoltajien väliselle keskustelulle.

Huoltajien kokemukset lastensa aiemmasta kasvuympäristöistä, kehityksestä, oppimisesta ja mielenkiinnon kohteista otetaan esiopetuksessa huomioon. Opettaja keskustelee kunkin lapsen huoltajan kanssa perheen ja esiopetuksen arvoista, kasvatuskäytännöistä ja tavoitteista. Lasten ja huoltajien näkemyksiä otetaan huomioon opetuksen toteuttamisessa ja lapsikohtaisen oppimissuunnitelman laatimisessa. Huoltajille tarjotaan mahdollisuuksia tutustua ja osallistua lapsensa esiopetuspäivään sekä osallistua toiminnan tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kieli- ja kulttuuritietoutta sekä muuta asiantuntemusta voidaan hyödyntää esiopetuksen toteuttamisessa. Keskustelulle huoltajien kanssa varataan riittävästi aikaa.

Huoltajien kanssa keskustellaan lasten kasvun ja oppimisen etenemisestä. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Erityisen tärkeää yhteistyö huoltajien kanssa on lasten kasvun ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa. Huoltajien tulee saada tietoa kuljetusavustuksista, kuljetuksista sekä oppilashuollon palveluista sekä lapsille esiopetuksen lisäksi tarjolla olevista muista varhaiskasvatuspalveluista. Huoltajien ja lasten palaute otetaan huomioon opetusta, tuen muotoja ja toimintakulttuuria kehitettäessä.

Yhteistyö siirtymävaiheissa

Siirtyminen kotoa tai aiemmasta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun ovat lapsille tärkeitä elämänvaiheita. Onnistunut siirtyminen edistää lasten turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia sekä heidän kasvu- ja oppimisedellytyksiään. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa kehitetään siirtymäkäytäntöjä ja siirtymiin liittyvää ammatillista yhteistyötä suunnitelmallisesti. On tärkeää, että paikallisissa varhaiskasvatusta, esiopetusta ja perusopetusta koskevissa suunnitelmissa on yhtenäinen linja siirtymävaiheisiin liittyvistä käytännöistä. Käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään henkilöstön yhteistyössä. Huoltajilta saatu palaute otetaan kehittämisessä huomioon.

Kokeilukunta luo yhteistyön ja tiedon siirron käytänteet, joiden avulla lasten siirtyminen kotoa tai aiemmasta varhaiskasvatuksesta kaksivuotiseen esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen tapahtuu mahdollisimman joustavasti lasten kasvua ja oppimista tukevalla tavalla. Kokeilun aikana kehitetään erityisesti yhteistyötä alkuopetuksen kanssa. Tavoitteena on, että opetuksen, oppimisen tuen sekä oppilashuollon järjestämisen kannalta keskeinen tieto siirtyy lapsen siirtyessä yksiköstä toiseen tai koulutusasteelta toiselle. Tiedon siirrosta noudatetaan voimassa olevia säännöksiä[58]. Esiopetuksen tai perusopetuksen siirtymävaiheissa ja erityisesti poikkeuksellisesta aloittamisajankohdasta päätettäessä hyödynnetään aikaisempien ja tulevien opettajien asiantuntemusta lapsen kasvun ja oppimisen etenemisestä ja tukemisesta.

Lapsen ja huoltajan kanssa keskustellaan kaksivuotiseen esiopetukseen ja kouluun siirryttäessä alkavan opetuksen tavoitteista, tehtävästä sekä toimintatavoista. Tavoitteena on, että lapset ja huoltajat tutustuvat esi- ja alkuopetuksen oppimisympäristöihin, toimintaan ja henkilöstöön jo ennen opetuksen alkua. Perusopetukseen siirtyville lapsille ja heidän huoltajilleen annetaan tietoa perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnasta.

[57] Perusopetuslaki 47 a § (1267/2013)

[58] Perusopetuslaki 40–41 § (642/2010)

4.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteistyö

Kirsti Karila, KT, varhaiskasvatuksen professori, Tampereen yliopisto

Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa

Kaksivuotinen esiopetuskokeilu muovaa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja alkuopetuksen siirtymäkäytäntöjä, ja niissä toimivien ammattilaisten on tärkeää olla tietoisia sekä siirtymiin että yhteistyöhön liittyvistä kriittisistä kohdista. Kaksivuotisessa esiopetuksessa on kyse uudenlaisesta toiminnasta, jossa tarvitaan niin varhaiskasvatuksen, esiopetuksen kuin alkuopetuksenkin osaamista. Kuinka kaikkien yhteistyön osapuolten osaaminen voidaan parhaiten ottaa käyttöön ja millaisia haasteita siihen saattaa liittyä? Tuollaisen relationaalinen, ammattilaisten erilaisen ja yhteisen osaamisen tunnistavan ja tunnustavan asiantuntijuuden rakentuminen edellyttää yhteisiä keskusteluja esiopetuksen tehtävistä, esiopetuksen pedagogiikasta sekä lasten näkökulmat ja perheiden erilaiset kulttuuriset taustat huomioivien siirtymien rakentamisesta. On puhuttava siitä, millaisia ajattelutapoja lasten hyvinvointiin ja oppimiseen on totuttu liittämään näissä eri instituutioissa: varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja alkuopetuksessa. On ehdottoman tärkeää, ettei yhdenkään instituution näkökulma nouse vallitsevaksi, vaan kaikkien ymmärrystä ja kokemuksia hyödynnetään yhteistyökäytäntöjen ja itse siirtymän kehittämisessä. Kaikki tämä voi näyttää itsestään selvältä. Kannattaa kuitenkin kysyä, millaisia tulkintoja lapsesta, oppimisesta, esiopetuksen tehtävistä, siirtymistä käytäntömme sisältävät? Tulevatko kaikki näkökulmat kuulluiksi ja onko kaikilla yhteistyön osapuolilla yhteinen näkemys asioista?

Edellä huomion kohteena on ollut ammattilaisten keskinäinen yhteistyö. Ensiarvoista on kuitenkin se yhteistyö, mitä tapahtuu näiden ammattilaisten ja lasten huoltajien välillä. Moninaisista kulttuurisista taustoista tulevien huoltajien näkemysten saaminen mukaan keskusteluihin kunkin perheen oman lapsen, mutta myös laajemminkin koko yksikön esiopetuksen ja siirtymien käytännöistä on välttämätöntä. Tämä ei ole aina helppo tehtävä ja omien yhteistyökäytäntöjen kriittinen tarkastelu onkin tarpeen. Kutsuvatko yhteistyökäytäntömme kaikkia vanhempia osallistumaan? Ketä tulemme käytännöllämme suosineeksi ja ketä poissulkeneeksi? Miten voimme kehittyä perheiden kulttuurisen moninaisuuden tunnistamisessa ja huomioimisessa?

Yhteistyötä tarkastellaan usein aikuisten näkökulmasta, olivatpa aikuiset sitten huoltajia tai eri instituutioiden ammattilaisia. Lasten oikeuksiin kuuluu tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Kuinka toteutamme tätä keskeistä periaatetta omissa yhteistyö- ja siirtymäkäytännöissämme?

Yhteistyö esiopetuksen aikana ja siirtymissä pitää sisällään lukemattomia erilaisia käytäntöjä, joissa nuo edellä kuvatut kriittiset kysymykset tulevat esille. Joskus käytännöille voidaan sokeutua, eikä niiden sisältämiä merkityksiä enää huomata. Kaksivuotisen esiopetuskokeilun yhteydessä riskinä voi olla, että kokeiluun siirretään sellaisenaan joihinkin muihin yhteyksiin kehiteltyjä käytäntöjä pohtimatta niiden pätevyyttä tilanteeseen, jossa tavoitteena on luoda jotain uutta. Ehkä yksi vallitsevia ajattelutapoja paljastavin käytäntöröypäs on tiedonsiirto varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, tiedon keruu lapsen esiopetuksen ajalta ja tiedonsiirto esiopetuksesta alkuopetukseen. Millaisena lapsi tulee näissä käytännöissä nähdyksi? Millaisena lasten hyvinvointi ja oppiminen näyttäytyy? Millaisena esiopetuksen tehtävä määritetty tiedonsiirrosta? Kenen tai keiden ääni näissä käytännöissä kuuluu tai on kuulumatta?

4.4. Toimintakulttuuri, oppimisympäristöt ja yhteistyö paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tulee olla luku, jossa käsitellään kaksivuotisen esiopetuksen toimintakulttuuria, oppimisympäristöjä ja yhteistyöstä. Tekstissä voi käyttää perusteiden luvun 3 (Kasvua ja oppimista tukeva toimintakulttuuri) tekstiä, mutta sitä on tarkoituksenmukaista muokata paikalliseksi, opettajan ja muun esiopetuksen henkilöstön toimintaa tukevaksi.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa kuvataan:

1. Esiopetuksen toimintakulttuurin paikallisen kehittämisen tavoitteet. Kuvauksessa noudatetaan perusteiden luvun 3.1 (Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet) määräyksiä toimintakulttuurin kehittämisestä ja sitä ohjaavista periaatteista:

- oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä*
- oppimisen, oivalluksen ja leikin ilo*
- osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo*
- kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus*
- hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa*

2. Esiopetuksen oppimisympäristöt perusteiden luvun 3.2 (Oppimisympäristöt) määräysten mukaisesti

3. Yhteistyö esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa perusteiden luvun 3.3 (Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa) määräysten mukaisesti

- yhteistyö esiopetuksessa*
- huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö*
- yhteistyö siirtymävaiheissa*

5. Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa

Esiopetuksen pedagogisena tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä heidän laaja-alaista osaamistaan. Esiopetus on luonteeltaan eheytettyä opetusta, joka muodostuu eri laajuisista ja eri tavoin toteutetuista oppimiskokonaisuuksista. Oppimiskokonaisuuksien suunnittelussa ja toteuttamisessa lähtökohtina ovat lasten kiinnostuksen kohteet ja näissä perusteissa opetukselle asetetut tavoitteet. Monipuolisiin työtapoihin, pedagogiseen dokumentointiin, opetuksen arviointiin ja oppimisen alueisiin liittyvät tavoitteet ovat opetuksen tavoitteita. Lisäksi esiopetuksen toteuttamisessa otetaan huomioon aiemmissa luvuissa kuvatut kaksivuotisen esiopetuksen yleiset tavoitteet sekä toimintakulttuurille ja lasten laaja-alaisen osaamisen edistämiseksi asetetut tavoitteet.

Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa, jossa lasten oppimisen mahdollisuuksista ja hyvinvoinnista pidetään huolta koko päivän ajan. Esiopetuksen opettajalla on vastuu esiopetuksen suunnittelusta, toteutuksesta, arvioinnista ja kehittämisestä paikallisen kokeiluopetussuunnitelman mukaisesti. On tärkeää, että esiopetuksen koko henkilöstö tuntee opetussuunnitelman tavoitteet ja toimii yhdessä niiden saavuttamiseksi.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvien lasten ikäero vaihtelee alle viisivuotiaista seitsemänvuotiaisiin. Lasten ikäerot sekä henkilökohtaisen kehittymisen erot otetaan huomioon kaikessa toiminnassa. Lisäksi otetaan huomioon se, että lasten kokemusten kesto varhaiskasvatukselle tyypillisestä oppimisesta ja toiminnasta vaihtelevat. Lasten mielenkiinnon kohteet, osaaminen ja kehittyvät taidot sekä tarve tarjota kullekin lapselle sopivasti haasteita ovat opetuksen suunnittelun lähtökohtia. Eri ikäiset lapset voivat osallistua kokeiluun yhteisissä ryhmissä.

Useimmat kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvista lapsista saavat esiopetuksen lisäksi varhaiskasvatusta. Jotta lasten päivät olisivat pedagogisesti laadukkaita ja eheitä, on tärkeää, että esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen henkilöstö sopivat arjen käytännöistä sekä suunnittelevat ja arvioivat toimintaa yhdessä.

5.1. Monipuoliset työtavat

Ohjattu ja lasten omaehtoinen leikki sekä havainnolliset, lasten aktiivisuutta ja luovuutta edistävät työtavat ovat olennainen osa kaksivuotisen esiopetuksen toimintaa. Työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavat esiopetukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Monipuolisilla työtavoilla tuetaan lasten kasvua ja oppimista, heidän laaja-alaisen osaamisensa (luku 2.6 Laaja-alainen osaaminen) kehittymistä sekä vahvistetaan heidän sosiaalisia taitojaan.

Esiopetuksessa työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Ne ovat osa vähitellen kehittyviä oppimisen taitoja, jota lapset tarvitsevat oppimisen polulla. Tämän vuoksi on tärkeää, että opettaja ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja ryhmissä, työpareina ja itsenäisesti. Leikkiin perustuvat sekä kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat tarjoavat elämyksiä ja vahvistavat lasten oppimismotivaatiota. Tavoitteena on, että lapset käyttävät kaikkia aistejaan, liikkuvat, kehittävät muistiaan ja mielikuvitustaan sekä nauttivat oivaltamisesta. Yhdessä työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään, ihmettelemään, tutkimaan, päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia sekä toimimaan tavoitteellisesti yhteisen päämäärän suuntaisesti. Lapsille järjestetään myös mahdollisuuksia kokeilla ja toimia itsenäisesti.

Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, työtapojen valintaan ja tekevät erilaisia työtehtäviä. Tämä on arjen osallisuutta, jonka tavoitteena on tukea lasten aloitteellisuuden kehittymistä ja omaa vastuunottoa. Oppimista edistää se, että lapset ovat mukana miettimässä työskentelyn

tavoitteita ja he tietävät, mitä heiltä odotetaan. Tehtyjen valintojen ja työskentelyn onnistumista arvioidaan yhdessä.

Esiopetuksessa olevien lasten työskentelytaidot ovat kuitenkin vasta kehittymässä, joten opettaja vastaa siitä, että lapset saavat kokemuksia ja ohjausta eri tiedon ja taidon aloille sopivista työtavoista. Leikkiä, havainnointia, tutkimista ja fyysistä aktiivisuutta sisältävät työtavat ovat keskeisiä. Erilaiset työtavat tuovat myös vaihtelua lasten päiviin ja viikkoihin. Muun muassa riehakkaan leikin jälkeen lapset tarvitsevat mahdollisuuksia rauhoittua ja keskittyä työskentelemään jollain muulla tavalla.

Leikki on lapsille ominainen tapa toimia ja hahmottaa maailmaa. Erilaiset leikit edistävät lasten kehitystä, hyvinvointia ja tarjoavat lapsille monipuolisia mahdollisuuksia keksiä, harjoitella ja opetella uusia asioita. Leikkien mielikuvitusmaailmojen rakentaminen, erilaisten roolien ottaminen ja esimerkiksi sääntöjen määrittely tekevät leikeistä tärkeitä oppimisympäristöjä lapsille. Tämän vuoksi leikki eri muodoissaan on keskeinen työtapasi esiopetuksessa.

Opettajan ja muun henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, osallistua, ohjata ja rikastaa leikkejä pedagogisesti ja sukupuolisensitiivisesti. On tärkeää huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä. Lapsia kannustetaan tekemään leikeissä aloitteita ja ohjataan ottamaan toiset huomioon. Lasten leikkitaitojen kehittymistä tuetaan. Lasten omaehtoisten leikkien lisäksi yhdessä rakennetut pitkäkestoiset leikit luovat hyvän mahdollisuuden toteuttaa erilaisia oppimiskokonaisuuksia. Leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa voidaan luontevasti yhdistää erilaisia työtapoja, kuten draamaa, liikuntaleikkejä sekä leikkilistä lukemista ja kirjottamista. Leikin aiheet voivat vaihdella lasten mielenkiinnon kohteiden mukaan vakavista teemoista hassutteluun ja ajankohtaisiin aiheisiin.

Leikin ohella tutkiva oppiminen on keskeinen työtapasi kaksivuotisessa esiopetuksessa. Yhteisen tutkimisen kohteeksi pyritään valitsemaan ilmiö, joka nousee esille lasten leikeistä, keskustelusta tai kysymyksistä. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, päätelmiä sekä keksimään ratkaisuja arjen ongelmiin ja kokeilemaan niitä. Tutkivaan toimintaan ja oppimiseen kuuluu havainnointia, kysymysten muotoilua, tiedon hankintaa, kokeilua, päättelyä, ratkaisujen keksimistä sekä dokumentointia ja tulosten esittämistä. Dokumentit ja tulosten esittäminen tuovat näkyväksi lasten ajattelua ja tiedon kehittymistä sekä vahvistavat lasten osallisuuden kokemusta.

Monipuolisten työtapojen käyttö edellyttää, että oppimisympäristöissä on riittävästi erilaisia leikkiin ja opetteluun soveltuvia materiaaleja, havainto- ja työvälineitä sekä mahdollisuuksia käyttää tieto- ja viestintäteknologiaa. Digitaalisten välineiden ja ohjelmien suunnitelmallinen hyödyntäminen rikastaa oppimista ja leikkiä. Monipuolisia tarjouksia sisältävät oppimisympäristöt luovat tilaisuuksia eriyttää lasten oppimista, sitoutua pitkäkestoiseen leikkiin ja kerrata opeteltua. Onnistumisen kokemuksilla ja työtapoihin liittyvällä kannustavalla palautteella tuetaan lasten myönteisen itsetunnon kehittymistä. Tavoitteena on, että lasten halu kokeilla ja opetella vahvistuu ja heille syntyy luottamus siihen, että he pystyvät oppimaan uutta.

Työtapoja kehitetään yhteisesti henkilöstön itsearvioinnin sekä lapsilta ja huoltajilta saadun palautteen perusteella.

5.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - työtavat tarkastelussa!

Huomionarvoista esiopetuksen työtavoissa on, että ne ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Oppimaan oppimisessa ja uusien taitojen omaksumisessa oleellista on vuorovaikutus kasvattajan ja lasten välillä sekä yhdessä tekeminen: havainnot, kokeileminen, onnistumiset ja epäonnistumiset, uuden tiedon etsiminen ja soveltaminen. Osallisuuden kokemus syntyy lapselle vain silloin kun hän kokee olevansa aktiivinen toimija, ei opettamisen kohde.

Leikkiessä kaikki oppimisen osa-alueet toteutuvat. Koska leikki on lapselle ominaisin tapa oppia, tulisi kaikkia edellä mainittuja toimintatapoja liittää siihen. Tämän mahdollistamiseksi tarvitaan kasvattajalta pedagogista ammattitaitoa. Jotta oppimista tapahtuu, tulee toiminnan eheytyä osaksi lapsen aiempia kokemuksia sekä lähteä hänen omista mielenkiinnon kohteistaan. Toiminnan tulee vahvistaa lapsen aiempia vahvuusalueita ja tarjota mahdollisuuksia kehittyä niissä. Kasvattajan tärkein tehtävä on olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja havaita, mitä hän on vailla sekä haastaa tutkimaan lisää: näin toimien hän rikastaa lapsen omaa kokemusmaailmaa. Eheyttävässä pedagogiikassa olennaista on, että toiminnassa yhdistyvät laaja-alaisen osaamisen eri alueet yhdeksi kokonaisuudeksi, jonka lapsi kokee leikinomaisena toimintana.

"Lapsi on hyvin kiinnostunut luonnossa liikkumisesta ja erityisesti sienistä. Hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa on kirjattu, että pedagogisen toiminnan tulisi tukea lasta hienomotoristen taitojen harjaantumisessa ja kiinnostuksen heräämisessä niihin. Piirtäminen ja muu kynän käyttö ei kuitenkaan ole innostanut lasta. Häntä pyydetään ottamaan oma sienikirja mukaan seuraavalle päiväkodin metsäretkelle ja sitä tutkitaan ennakkoon yhdessä. Retkelle pakataan mukaan myös muistiinpanovälineitä: kyniä, paperia ja piirustus-alusta. Retken aikana lapsi innostuu löytämistään sienistä ja sovimme, että seuraavaksi kaivetaan muistiinpanovälineet esille. Lapsi saa ryhtyä piirtämään omaa sienikirjaa kannon nokassa istuen. Esimerkissä ovat vahvasti mukana lapsen mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet, oppimisympäristönä toimii hänelle mieluinen paikka luonnon keskellä ja työskentely on lapsesta merkityksellistä ja motivoivaa (sienikirjan tekeminen). Opettajan rooli on toteutuksessa tärkeä: hän etsii keinot lapsen motivoimiseen ja mahdollistaa oppimiskokemuksen lapselle. Toteutuneet oppimisen alueet: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, tutkin ja toimin ympäristössäni, kasvan, liikun ja kehityn." (Kasvattajan kommentti)

"Lapsi on innostunut roolileikeistä ja erityisesti kotileikeistä. Hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa on kirjattu, että pedagogisen toiminnan tulisi tukea lasta hahmottamisessa ja esimatemaattisten taitojen harjaantuttamisessa, joissa lapsella on ollut haasteita. Koska valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on myös kirjattuna velvoite oppimisympäristöjen jatkuvasta kehittämisestä, ryhdytään ryhmässä laajentamaan kotileikkiä kauppaleikiksi niin, että samalla esimatemaattiset valmiudet saisivat tarvittavaa harjaantumista. Kauppaleikkiin pyydetään perheiltä lahjoitusmateriaalina vanhoja elintarvikepakkauksia, lasten kanssa tehdään yhdessä leikkirahaa sekä harjoitellaan yhdessä kaupan käynnin peruseriäotteita. Muun muassa sarjoittamista, luokittelua ja vertailua syntyy leikin varjolla osana toimintaa ja esimatemaattiset valmiudet saavat harjaantumista. Toteutuneet oppimisen alueet: ilmaisun monet muodot, tutkin ja toimin ympäristössäni." (Kasvattajan kommentti)

"Lapsi on innostunut poliisileikeistä. Hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa on kirjattu, että pedagogisen toiminnan tulisi tukea lasta itsesääätelytaitojen kehittämisessä ja oman toiminnan ohjauksessa. Lapsi haluaa tehdä itselleen poliisin virkahatun ja alamme yhdessä suunnitella sitä. Katsomme internetistä miltä poliisin virkamerkki näyttää. Lapsi piirtää itselleen virkamerkin ja kiinnittää sen roolivaatteista löytyneeseen hattuun. Keskustelemme yhdessä toisten huomioimisesta ja poliisin tehtävistä ihmisten suojelemiseksi. Teemme myös yhdessä "poliisin ohjekirjasen" Papunetin kuvista, miten toisia kohdellaan kunnioittavasti. Lainaamme kirjastoautolta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tutustumme poliisin ammattiin laajemminkin. Toteutuneet oppimisen alueet: ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, kasvan, liikun ja kehityn." (Kasvattajan kommentti)

"Lapsiryhmä on innostunut koululeikeistä. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin on kirjattu, että heitä tulisi tukea innostuksessa lukemaan oppimiseen ja kirjoittamiseen, mihin heillä selvästi on nyt herkkyyksensä. Päätetään kasvattajien kesken tehdä lapsille "leikkitarjouma" eli oppimisympäristöä muokataan niin, että tilaan tuodaan elementtejä oikeasta koulusta: pulpetti, liitutaulu ja liituja, oppikirjoja, kuvia kirjaimista, kirjainmagneetteja, kyniä yms. Lapsille annetaan mahdollisuus tehdä oma kouluvihko, jonka he koristelevat mieleisensä. Kouluvihkoon laitetaan silloin tällöin yllätyksenä "oikeita tehtäviä", joiden opettaja tietää motivoivan lasta ja jotka tukevat lapsen oppimista. Lapset saavat muokata koululeikkiä haluamaansa suuntaan, heille annetaan aikaa ja leikkirauhaa sitoutuneeseen luovaan leikkiin. Toteutuneet oppimisen alueet: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot." (Kasvattajan kommentti)

"Avaruusleikki, jossa lähtökohtana taas lasten kiinnostus. Ensin tutkittiin kirjoja, mietittiin käsitekartta, johon tuli runsaasti sisältöä lasten ajatuksista/ keskustelua, vuorovaikutusta, sanavarastoa ynm. Seuraavaksi tehtiin kollaasi avaruudesta, jonka jälkeen rakennettiin raketti. Prosessissa toteutui koko matkalta tutkiminen, vuorovaikutus, yhdessä oppiminen, ilmaisun monia muotoja, pohdintaa maailmankaikkeudesta erilaisista ilmiöistä (tähtikuviot, taivaankappaleet)." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten huolehditte, että lapset saavat leikkiä ja oppia leikkien esiopetuksessa?
- Miten rakennatte oppimisympäristöt leikkiä edistäviksi ja tukeviksi?
- Miten kasvattajina osallistutte lasten leikkeihin ja tuotte omaa osaamistanne lasten käyttöön?

5.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen osa kaksivuotisen esiopetuksen suunnittelua, toteuttamista sekä toiminnan arvioimista ja kehittämistä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnoinnin, dokumenttien kokoamisen ja näiden tulkinnan avulla tarkastellaan ja arvioidaan pedagogista toimintaa. Dokumentit voivat olla muistiinpanoja, valokuvia, lasten töitä tai vaikkapa videoita yhteisestä tekemisestä. Dokumentoinnin tavoitteena on tuottaa tietoa esiopetusryhmän toiminnasta sekä kunkin lapsen kehityksestä ja oppimisesta sekä ajattelusta ja mielenkiinnon kohteista. Dokumenttien avulla opettaja voi tehdä kunkin lapsen oppimista ja kehittymistä näkyväksi ja samalla motivoida lasta oppimaan.

Pedagoginen dokumentointi on osa opettajan ja muun henkilöstön työtä ja osa dokumentoinnista voi olla vain henkilöstön ammatilliseen käyttöön tarkoitettua. Lapset osallistuvat dokumentointiin

taitojensa mukaan ja heitä ohjataan kokomaan dokumentteja itselleen merkityksellisistä asioista. Esiopetusryhmän yhdessä valitsemien ja lasten henkilökohtaisesti valitsemien dokumenttien avulla voidaan havainnollisesti kertoa esiopetuksen toiminnasta huoltajille. Näin myös huoltajat pääsevät osallistumaan toiminnan arviointiin, ideointiin ja kehittämiseen.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin avulla opettaja ja muu henkilöstö oppivat tuntemaan yksittäisiä lapsia, ymmärtämään heidän vuorovaikutussuhteitaan sekä lapsiryhmän ja henkilöstön vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on auttaa toteuttamaan esiopetusta lapsilähtöisesti. Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapsen kasvun ja oppimisen tuen (luku 5 Lapsen kasvun ja oppimisen tuki) sekä oppilashuollon (luku 6 Oppilashuolto) toteuttamisessa. Lapsen oppimissuunnitelma, tehostetun tuen oppimissuunnitelma sekä erityisen tuen piirissä olevien lasten henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma ovat osa esiopetuksen pedagogista dokumentointia. Dokumentoinnin avulla saatua tietoa käytetään toimintakulttuurin, oppimisympäristöjen, työtapojen ja arvioinnin käytäntöjen jatkuvassa kehittämisessä esiopetuksen tavoitteiden mukaiseksi.

5.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - pedagogisesta dokumentoinnista

Hämeenlinnan varhaiskasvatustyön juuret ovat Satakielipedagogiikassa, jossa työmenetelminä ovat projektityöskentely ja pedagoginen dokumentointi. Projektien dokumentoiminen on erinomainen keino tarkastella, pohtia, ja arvioida yhdessä ryhmän toimintaa. Kasvattajat voivat nähdä ja kuulla uudelleen sen, mitä tapahtui lasten kanssa toimiessa. Tärkeää on myös pohtia ja kyseenalaistaa omia toimintatapojaan: kuinka sitoutunut olin itse toimintaan ja miten oma toimintani vaikutti tapahtumien kulkuun? Tapahtuiko jotakin hienoa? Upeaa, joka kannattaa jakaa kaikille?!

Pedagogisen dokumentoinnin avulla ryhmässä voidaan luoda yhteistä käsitystä asioiden merkityksistä. Teemme näkyväksi sen, mitä tapahtuu varhaiskasvatuksessa ja miten toimimme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Positiivisten huomioiden avulla kasvatamme hyvää.

"Pedagogisen dokumentoinnin avulla voi nähdä pintaa syvemmälle. Sen tarkoituksaan ei ole antaa vastauksia, vaan herättää lisää kysymyksiä". (Kasvattajan kommentti)

"Opettaja voi olla utelias heittäytyjä. Dokumentoinnin kautta voin myös tutkia itseäni ja omaa kehitystäni kasvattajana." (Kasvattajan kommentti)

"Pidän myös tärkeänä lapsen osallisuuden tukemisen ja lapsen äänen kuulumisen. Lapsi näkee itsensä positiivisissa valossa ja kokee itsensä niin tärkeäksi, että hänen mielipiteensä ovat muistiin merkitsemisen arvoisia. Aatteleppa omalle kohdalle." (Kasvattajan kommentti)

Yllä olevat kuvat ovat ote projektista, jossa lapset tutkivat ja tutustuivat Mauri Kunnaksen "Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä"-kirjan innoittamina maailman seitsemään ihmeeseen. Projektissa tutustuttiin oikeisiin kohteisiin, taiteiltiin savesta sargofageja, tehtiin pyramideja ja paljon muuta. Lopuksi myös "matkustettiin" paikan päälle ihmettä katsomaan. Kasvattaja toimi dokumentoijana ja haastoi lapsia keskusteluun ja tiedonhankintaan sekä tarjosi erilaisia mahdollisuuksia taiteelliseen toimintaan. Dokumentoinnin, havainnoinnin ja keskustelujen avulla kasvattaja tarttui lasten mielenkiinnon ja pohdinnan kohteisiin ja tätä kautta vei projektia eteenpäin.

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten dokumentteja käytetään niin, että ne myös olisivat arvokas väline toiminnan kehittämisessä, lasten kuuntelemisessa ja oppimisen näkyväksi tekemisessä?
- Miten dokumenttien avulla voimme lisätä lasten osallisuutta ja toimijuutta?
- Mitä suunnittelemme? Suunnittelemmeko toiminnan lopputuloksia vai toimintaa?
- Miten lapsen ääni kuului dokumenteissa? Entä suunnittelussa? Onko kysymys aikuisten omista ideoista vai saako lapsi toteuttaa ajatuksiaan?
- Mistä lapset olivat kiinnostuneita? Miten hyödynnämme lasten kiinnostusta?
- Mikä meidän mielestämme oli kiinnostavaa siinä, mitä lapset tekivät, ilmaisivat, sanoivat, ajattelivat?
- Oliko joku lapsille vaikeaa ja tuotti hankaluutta? Osaatko arvioida, miksi?
- Miten itse toimit lapselle haastellisessa tilanteessa? Autoitko? Tsemppasitko? Jaoitko huolen?
- Muistithan ilon?

5.3. Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena

Arviointi on kiinteä osa esiopetusta[59]. Arvioinnilla on esiopetuksessa kaksi tehtävää: sen avulla suunnitellaan ja kehitetään opetusta sekä tuetaan kunkin lapsen hyvinvointia, kasvua ja oppimista. Arviointi on havainnoinnin, dokumentoinnin, arviointipäätelmien ja palautteen muodostama kokonaisuus, johon osallistuvat opettajien lisäksi muu esiopetuksen henkilöstö sekä lapset ja huoltajat.

Esiopetuksen tehtävänä on edistää yhteistyössä huoltajien kanssa lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiä[60]. Tavoitteellisen ja lasten kehitystä tukevan opetuksen edellytyksenä on, että opettaja saa tietoa lasten aiemmista kasvuympäristöistä, kehitymisestä ja oppimisesta sekä mielenkiinnon kohteista. Näitä tietoja voivat antaa lapsen huoltaja, aiemman varhaiskasvatuksen

henkilöstö sekä lapsi itse. On tärkeää, että opettaja saa myös tietoa lapsen mahdollisesta tuesta ja tuen tarpeista esiopetusta edeltävästä varhaiskasvatuksesta. Esiopetuksen opettaja hyödyntää tietoja lapsen henkilökohtaisten tavoitteiden suunnittelussa yhteistyössä huoltajan ja lapsen kanssa. Suunnittelun apuna voidaan käyttää lapsikohtaista oppimissuunnitelmaa. Suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa otetaan huomioon, että opetussuunnitelman tavoitteet ovat opetukselle asetettuja tavoitteita, eikä esiopetuksessa ole yleisiä lapsille asetettuja osaamistavoitteita.

Opettaja ja lasta ohjaava muu henkilöstö seuraavat kunkin lapsen kehittymistä ja oppimista esiopetuksen aikana. Seuraamisen kohteena ovat lasten työskentely, käyttäytyminen ja heidän oppimisensa edistyminen eri tiedon- ja taidonaloilla[61]. Seuraaminen perustuu jatkuvaan havainnointiin sekä monipuoliseen dokumentointiin. Lasten tekemät työt ja kertomat kokemukset ovat osa havainnointia ja dokumentointia. Myös huoltajan havainnot lapsensa oppimisesta ja hyvinvoinnista ovat arvokkaita. Kootun seurantatiedon ja sen perustalta tehtyjen arviointipäätelmien pohjalta opettaja kehittää opetusta ja oppimisympäristöjä sekä lasten mahdollisesti saamaa tukea.

Opettaja ja lasta ohjaava muu henkilöstö antavat lapsille päivittäin rohkaisevaa ja kannustavaa palautetta lasten vahvuuksista ja kehittämisalueista. Koottua dokumentaatiota käytetään niin, että kukin lapsi voi havaita edistymistään. Tämä rakentaa lasten myönteistä käsitystä itsestään oppijana. On tärkeää, että huoltajat saavat usein palautetta lapsensa työskentelystä, käyttäytymisestä ja oppimisen edistymisestä, jotta he voivat osaltaan tukea lastaan[62].

Esiopetuksessa kehitetään lasten edellytyksiä itsearviointiin[63]. Lapsia rohkaistaan kuvaamaan, mistä he esiopetuksessa pitävät, missä he ovat omasta mielestään onnistuneet ja mitä he haluaisivat opetella jatkossa. Opettaja ohjaa lapsia myös pohtimaan yhteisen toiminnan onnistumista. Lasten oppimisen polun aikana vähitellen kehittyvä itsearviointitaito on osa oppimisen taitoja.

On tärkeää, että tarpeelliset tiedot kunkin lapsen esiopetuksen aikaisesta työskentelystä sekä kasvun ja oppimisen etenemisestä ovat perusopetuksen opettajan käytettävissä lapsen siirtyessä ensimmäiselle luokalle. Tämä varmistetaan esiopetuksen ja koulun henkilöstön sekä huoltajien ja lasten yhteistyöllä. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää esiopetuksen aikana koottuja kunkin lapsen etenemistä kuvaavia dokumentteja sekä lapsikohtaista oppimissuunnitelmaa tai HOJKSia. Kokeilukunta vastaa toimivien siirtymävaiheen käytäntöjen luomisesta (tarkemmin luvussa 3.3 Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa). Tietojen siirrossa noudatetaan voimassa olevia säännöksiä.

Opettajat käyttävät lasten kasvun ja oppimisen seurannasta saamaansa arviointitietoa ja dokumentaatiota pedagogisessa suunnittelussa ja opetuksen uudelleen suuntaamisessa. Lapsilta ja huoltajilta saatu palaute otetaan huomioon toiminnan kehittämisessä.

Lapsille voidaan antaa molempien lukuvuosien päätteeksi kaksivuotisen esiopetuksen osallistumistodistus[64]. Todistus annetaan huoltajan sitä pyytäessä. Todistukseen merkitään todistuksen, kokeilukunnan, koulun/päiväkodin ja lapsen nimet sekä lapsen henkilötunnus ja todistuksen antamispäivä. Lisäksi todistukseen merkitään, että todistus on Opetushallituksen 5.2.2021 hyväksymien kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluopetussuunnitelman perusteiden mukainen. Todistus voi sisältää yleiskuvauksen toteutuneesta esiopetuksesta. Todistukseen ei merkitä lapsen persoonaan, oppimisen etenemiseen tai lapsen toimintaan liittyviä kuvauksia.

Toiminnan arviointi ja kehittäminen kokeilun aikana

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun toteutumista seurataan ja arvioidaan kansallisesti ja paikallisesti. Kokeilukunnan tulee osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin kokeilulainsäädännön mukaisesti [65]. Ulkopuolisen seurannan ja tutkimuksen lisäksi kokeilukuntien tulee itse arvioida kaksivuotista esiopetusta[66]. Kaksivuotisen esiopetuksen järjestämisessä on kyse kansallisesti merkityksellisestä kokeilusta, joten oman toiminnan tavoitteellinen arviointi ja kehittäminen on osa kokeilua ja edellyttää suunnittelua ja johtamista heti kokeilun alusta. Kokeilukunta vastaa siitä, millaisia toiminnan arvioinnin ja henkilöstön itsearvioinnin menetelmiä kokeilun aikana käytetään. Arvioinnin tavoitteena on tuottaa tietoa

esiopetuksen toteutuneesta laadusta, kokeilun onnistumisesta ja kaksivuotiseen esiopetukseen liittyvistä kehittämisen kohteista.

[59] Perusopetuslaki 22 § 2 mom. (628/1998); Perusopetusasetus 14 § 2 mom. (852/1998)

[60] Valtioneuvoston asetus 5 § (422/2012)

[61] Perusopetuslaki 22 § 1 mom. (628/1998)

[62] Perusopetusasetus 10 § 1 mom. (852/1998)

[63] Perusopetuslaki 22 § 1 mom. (628/1998)

[64] Perusopetuslaki 22 § 2 mom. (628/1998)

[65] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta 10§ 1 mom. (1046/2020)

[66] Perusopetuslaki 21§ 2 mom. (2013/1296)

5.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - arviointi ja suunnittelu

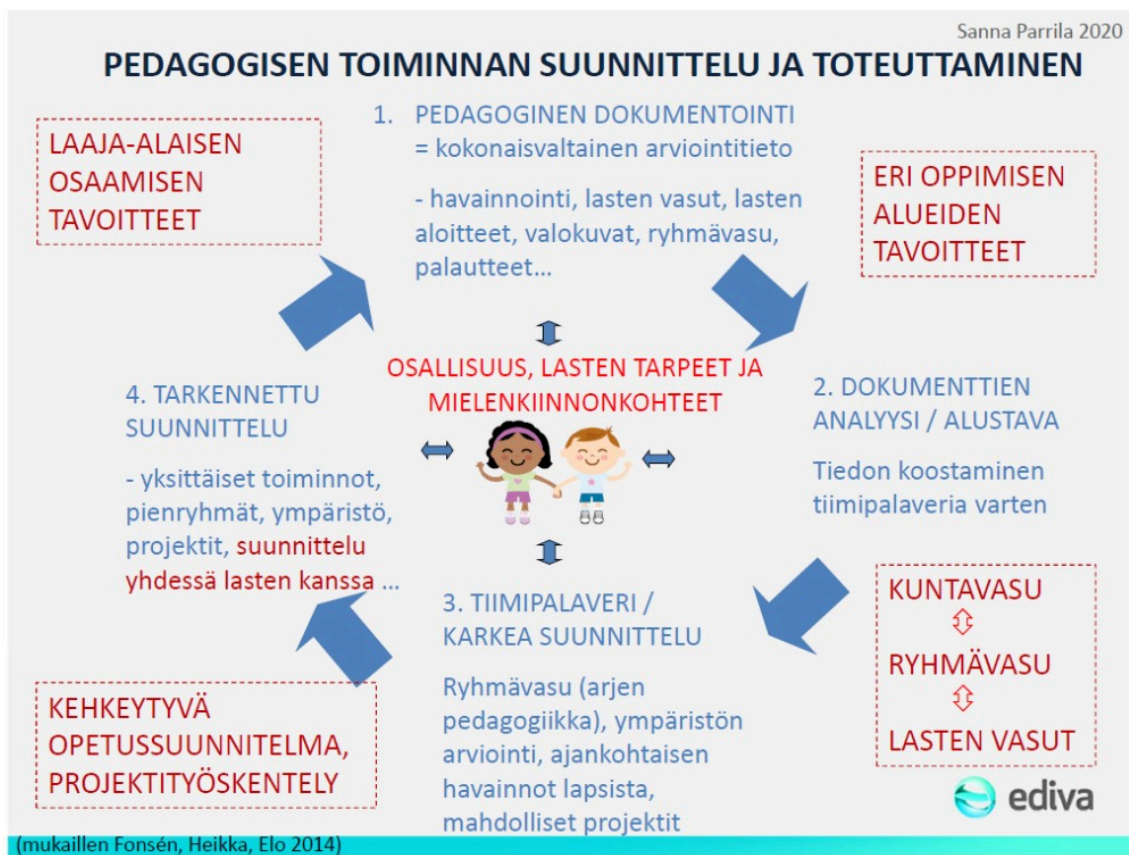
Sanna Parrila, kasvatustieteen tohtori, kouluttaja

Dokumentointi, arviointi, kehittäminen ja suunnittelu (DAKS)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen suunnittelun lähtökohtana on jatkuva tiedon keruu lapsista, lasten kokemusmaailmasta, ajatuksista, mielenkiinnonkohteista ja tarpeista. Ainoastaan näin pystymme varmistamaan toiminnan lapsilähtöisyyden ja lasten osallisuuden. Dokumentointu, ja yhdessä reflektoitu tieto toimii suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen perustana. Varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on aika ajoin pysäyttää oma tiiminsä pohtimaan, mistä tarvitaan nyt tarkempaa tietoa sekä suunnitella ja valmistella tiimipalaveri pedagogisen suunnittelun kannalta mielekkääksi. Tiimipalaverissa käydään yhteistä pedagogista keskustelua, reflektoidaan kerättyä tietoa sekä arvioidaan ja sovitaan yhteisistä pedagogisista periaatteista. Tässä on tärkeää myös aktiivinen vuoropuhelu lasten ja huoltajien kanssa.

Varsinainen tarkennettu suunnittelu tapahtuu yhä vahvemmin yhdessä lasten kanssa, aktiivisesti lasten aloitteisiin ja ideoihin tarttuen. Suunnitelmaa ei kirjoiteta vuodeksi eteenpäin ja päätetään lasten puolesta mikä heitä milloinkin kiinnostaa. Suunnitelma kehkeytyy ja syntyy yhteisen toiminnan lomassa ja sitä dokumentoidaan, ideoidaan ja edelleen kehitetään yhdessä lasten kanssa. Kasvattajilla on tietoisuus eri oppimisen alueiden ja laaja-alaisen osaamisen alueiden tavoitteista, joiden toteutumista arvioidaan ja tehdään näkyväksi yhteisten projektien yhteydessä. Kasvattajat kirjaavat tiimitokeen DAKS-käytäntönsä, johon kaikki tiimin jäsenet sitoutuvat.

Henkilöstö toteuttaa oman työnsä arviointia tiimipalavereissa, opettajien pedagogisissa tiimeissä, päiväkodin pedagogisen johtajan ja kelton kanssa käytävissä keskusteluissa sekä vanhempien kanssa kasvatuskumppanuuteen pohjautuvassa yhteistyössä. Itsearviointi ja saatu palaute yhdistetään toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Arviointia ja toiminnan kehittämistä toteutetaan myös yhteisöllisessä oppilashuollossa sekä päiväkodin TOKEa arvioitaessa.

5.4. Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa

Oppimisenalueet muodostuvat eri tiedon- ja taidonaloihin liittyvistä, esiopetuksen kannalta oleellisista opetuksen tavoitteista. Vaikka oppimisen alueita muodostettaessa on otettu huomioon laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, on tärkeää, että opettaja ottaa ne huomioon opetusta suunnitellessaan. Oppimisen alueiden tavoitteet ovat opettajan työtä ohjaavia tavoitteita. Lasten eheän päivän ja oppimisen jatkumon varmistamiseksi on tärkeää, että koko henkilöstö tuntee oppimisen alueiden tavoitteet ja muut luvussa 4 (Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa) määritellyt opetuksen tavoitteet.

Tässä luvussa kuvatut oppimisenalueet on ryhmitelty viideksi kokonaisuudeksi.

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn

Kuhunkin kokonaisuuteen on koottu tavoitteita, joilla on toisiinsa liittyviä opetuksellisia ja kasvatuksellisia tehtäviä. Eheytyneen opetuksen periaatteiden mukaisesti opettaja yhdistelee eri oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä pedagogisesti tarkoituksenmukaisella tavalla esiopetuksen oppimiskokonaisuuksia suunnitellessaan.

Oppimisen alueiden rinnalla toinen opetuksen suunnittelun ja toteuttamisen kannalta tärkeä tekijä ovat lasten mielenkiinnon kohteet. Tietoa lasten mielenkiinnon kohteista saa muun muassa havainnoimalla lasten toimintaa sekä keskustelemalla lasten ja heidän huoltajiensa kanssa. Myös lasten aiemman varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tietoa lasten kiinnostuksen aiheista. Opettaja käyttää koottua tietoa lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja lasten oppimisen yksilöllisessä

tukemisessa. Lasten mielenkiinnon kohteet muuttuvat ja vaihtuvat esiopetuksen kuluessa, joten havainnointi ja yhteinen keskustelu ovat tärkeitä koko esiopetuksen ajan.

Lasten mielenkiinnon kohteiden huomioiminen on osa lapsilähtöistä esiopetusta. Kiinnostavien asioiden ja teemojen opettelu motivoi lapsia oppimaan ja iloitsemaan oppimastaan. Samalla lapset saavat kokemuksia siitä, että heidän ajatuksensa ovat tärkeitä. Opettajan tehtävä on myös ohjata lapsia kokeilemaan ja opettelemaan uusia tietoja ja taitoja oppimisen alueiden mukaisesti. Lasten kanssa tutustutaan oppimisen alueiden sisältöön ja jutellaan siitä, mitä ne tarkoittavat.

Esiopetus on eheytettyä opetusta, joka toteutetaan oppimiskokonaisuuksina. Oppimiskokonaisuuksien kesto ja toteutustapa vaihtelevat valitun aihepiirin, tilanteen ja lasten oppimisen etenemisen mukaan. Lapset osallistuvat oppimiskokonaisuuksien suunnitteluun ja toteutumisen arviointiin opettajan ohjauksessa kehittyvien taitojensa puitteissa. On tärkeää, että jokaisella lapsella on mahdollisuus oppia ja työskennellä omaan tahtiinsa sekä kehittää taitojaan vuorovaikutuksessa toisten lasten, opettajan ja muun henkilöstön kanssa monipuolisissa oppimisympäristöissä. Oppimiskokonaisuuksien tehtävä on tarjota lapsille uusia ja innostavia oppimiskokemuksia sekä mahdollisuuksia työskennellä kullekin lapselle sopivia oppimisen haasteita sisältävien tehtävien parissa. Opetuksessa otetaan huomioon lasten erilaiset tuen tarpeet ja annetaan lapsille riittävästi tukea heti tuen tarpeen ilmetessä.

5.4.1. Kielten rikas maailma

Esiopetusiässä kielestä tulee yhä vahvemmin lasten ajattelun, ilmaisun ja vuorovaikutuksen sekä oppimisen että tiedonhankinnan väline, jonka avulla he jäsentävät arkeaan ja rakentavat maailmankuvaansa. Kieli antaa lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa olevien lasten kielelliset taidot ja valmiudet vaihtelevat paljon. Opetusta eriyttämällä tarjotaan jokaiselle lapselle sopivia haasteita ja uuden oppimisen iloa. Esiopetuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin sekä tekstien tuottamiseen ja tulkitsemiseen. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.6 Laaja-alainen osaaminen). Lisäksi se on yhteydessä seuraaviin laaja-alaisen osaamisen alueisiin: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen. Esiopetuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan. Myönteinen palaute on tärkeää oppimisen ja motivaation kannalta.

Esiopetuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään esiopetuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia esiopetuksessa käsitellään luvussa 4.5 (Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia).

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Lasten kielelliset identiteetit** (kuvio 1) kehittyvät, kun heitä ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Vuorovaikutus- taidot	Kielen ymmärtämisen taidot	Puheen tuottamisen taidot	Kielen käyttötaidot	Kielellinen muisti ja sanavaranto	Kieli- tietoisuus
Kehittyvät kielelliset identiteetit					

Kuvio 1. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet esiopetuksessa.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa jokaisen lapsen **kielellisten taitojen ja valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä.

Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen kieli- ja tekstiympäristö. Lapsille tulee olla tarjolla monipuolista kuunneltavaa, luettavaa ja katseltavaa. Opetuksessa käytetään erilaisia tekstejä kuten lastenkirjallisuutta, lasten tietokirjoja, lehtiä, verkkotekstejä ja äänikirjoja. Lapsille luetaan ja kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaidon kehittymistä tukee se, että esiopetuksessa laajan tekstikäsitteilyksen mukaisesti puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä. Oppimisympäristöt suunnitellaan niin, että niissä on lapsille runsaasti mahdollisuuksia havainnoida ja tutkia kieltä; lukea, puhua ja kirjoittaa sekä laajentaa sanavarantoaan. Lapsia ohjataan tarkoituksenmukaiseen kynäotteeseen ja näppäintaitoihin.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Vuorovaikutustaitoja vahvistavat lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja se, että heidän aloitteisiinsa vastataan. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan rohkaisemalla lapsia vuorovaikutukseen toisten lasten ja henkilöstön kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan kysymistä, pyytämistä, neuvottelemista ja toimimista erilaisissa tilanteissa. Opetuksessa voidaan käyttää erilaisia toiminnallisia menetelmiä kuten draamaa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen, keskusteleminen ja erityyppisten tekstien käsittely tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa esiopetuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Puheen tuottamisen taitoja vahvistetaan ohjaamalla kertovaan puheeseen ja keskusteluun eri tilanteissa. Yhteisissä keskusteluissa lapset kehittävät taitojaan kysyä, päätellä ja arvioida kuulemaansa. Opetuksessa voidaan harjoitella keskittyntä kuuntelua ja vuorottelua sekä intonaatiota, puheen sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä.

Lasten **kielen käyttötaitoja** vahvistetaan tarkastelemalla kielen käyttämistä eri tilanteissa. Erilaisiin teksteihin tutustumalla tuetaan kielen käyttötaitojen kehittymistä sekä puhutun ja kirjoitetun kielen erojen havaitsemista. Lapsia ohjataan kertomaan, kuvailemaan ja selittämään sekä ilmaisemaan mielipiteensä ja eläytymään erilaisiin teksteihin.

Lasten **kielellisen muistin ja sanavarannon** kehitystä tuetaan esimerkiksi loruilla ja laululeikeillä, kielellä leikkittelyllä, nimeämisellä sekä käyttämällä erilaisia kuvaavia sanoja ja uusia käsitteitä. Erilaisten tekstien lukeminen, tarinoiden kerronta ja yhteinen keskustelu luetun pohjalta auttavat lapsia ymmärtämään lukemisen merkitystä mikä edistää oppimismotivaatiota. Opettajan mallintamisen ja erilaisten harjoitusten avulla lapset saavat kokemuksia siitä, miten puheen voi muuttaa kirjoitetuksi kieleksi ja kirjoitetun kielen puheeksi.

Lähiympäristön eri kielten ja lapsen oman kielenkäytön havainnointi tukee **kielitietoisuuden kehittymistä**. Opettajan tehtävänä on lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Lasten huomiota suunnataan sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten äänteisiin, kirjaimiin, tavuihin ja sanoihin. Lapsia ohjataan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti. Lapsia innostetaan yhdessä ja omatoimisesti tunnistamaan ja tuottamaan eri tavoin kirjaimia, sanoja ja tekstejä taitojensa ja mielenkiintonsa mukaisesti heille mielekkäissä asiayhteyksissä. Heitä kannustetaan ilmaisemaan itseään ja tuomaan ajatteluaan näkyväksi tuottamalla omia puhuttuja, kirjoitettuja ja audiovisuaalisia tekstejä. Tekstien tuottamisessa hyödynnetään käsin kirjoittamisen lisäksi digitaalista tekstinkäsittelyä. Opetuksessa voidaan käyttää esimerkiksi erikielisiä lauluja, leikkejä ja viittomia.

Näin meillä Hämeenlinnassa - kielten rikas maailma

"Kieli antaa lapselle uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Ryhmässä oli lapsi, jonka kielellisen ilmaisun taso oli lähtötilanteessa muutaman sanan varassa. Niitä muutamaakaan sanaa oli vaikea tulkita epäselvyyden vuoksi. Passiivinen sanavarasto oli kuitenkin runsas. Pelit, kirjat yhdessä vahvan vuorovaikutuksen kanssa avasivat kielen kannat. Suuri oppimiseen vaikuttava tekijä oli lapsen oman mielenkiinnon kohteen kautta ohjattu oppimistapahtuma = kirjat." (Kasvattajan kommentti)

"Lapselle näkyvillä kirjaimet ja numerot ja materiaalina pienet A4 taitellut vihkoset sekä kynät. Suuri osa tulevan vuoden eskareista olivat kovin kiinnostuneita kirjaimista ja numeroista. Tämä oli leikin lähtökohtana. Sijoitimme leikin eteistilaan, jossa siirtymätilanteita tapahtuu paljon, joten lasten oli helppo kiinnittyä tekemiseen. Lapsia ohjattiin oppimaan oikea kynäote, havainnoimaan ja tutkimaan kieltä, lukemaan, puhumaan ja kirjoittamaan sekä laajentamaan sanavarastoa. Lapset piirsivät ja kirjoittivat omia tarinoita, esittelivät ja tutkivat yhdessä toistensa aikaan saannoksia. Oppiminen oli omaehtoista, lapsen mielenkiinnosta lähtevää, yhteisöllistä vuorovaikutuksessa asioita oivaltaen." (Kasvattajan kommentti)

"Lapsiryhmä oli eteisessä riisumassa ulkokenkiä jalastaan. Eräs heistä teki havainnon kirjoitetusta lapusta. Se oli hyllyn reunassa oleva lapsen nimi, joka osoitti hänen kenkiensä paikan. Lapset alkoivat "lukea" kaikkia muitakin vastaavia nimilappuja. Tilanne jatkui pitkään ja lapset oppivat toistensa nimiä." (Kasvattajan kommentti)

"S2 –lasten kanssa aikuisen tulee varmistaa, että he pääsevät myös joukkoon mukaan. Aikuinen on "tulkkina", sensitiivisenä kohtaajana, tuntosarvet päässä, on lisäapuna siinä, että lapsi tulee ymmärretyksi. Joskus se on yhdessä piirtämistä ja sen kautta yhteyden hakemista tai laulamista, jossa löydämme yhteisen kielen. Minä luon lapselle mahdollisuuksia ilmaista itseään niin, että muut ymmärtävät. Se on polku yhteyteen." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten kielitietoinen arki toteutuu esiopetuksessa?
- Miten rakennatte oppimisympäristön, jossa kieltä voi havainnoida ja tutkia?
- Miten lasten eri kielet näkyvät ja kuuluvat ryhmässänne?

5.4.2. Ilmaisun monet muodot

Lasten oppimisedellytykset, sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot ja myönteinen minäkuva vahvistuvat, kun he saavat valmiuksia ympäröivän maailman jäsentämiseen. Nämä valmiudet kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja ilmaisevat itseään ja maailmaa erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Eri ilmaisutavoissa toteutuvat hahmottamisen, tekemisen ja tulkinnan vaiheet.

Esiopetuksessa jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus taiteellisiin elämyksiin, kokemuksiin ja omaan ilmaisuun. Ilmaisun eri muodot tuovat näkyväksi lapsen ajattelua, tunteita sekä tapaa nähdä ja kokea maailmaa. Harjoittelu tukee hyvinvointia sekä lasten keskittymiskyvyn, vuorovaikutus-, ongelmanratkaisu- ja itsesäätelytaitojen kehittymistä. Ilmaisun eri muotojen harjoittelu vahvistavaa lasten kuuntelemisen, tavoitteellisen toiminnan ja vertaispalautteen taitoja. Eriyistä huomiota kiinnitetään pienimpien lasten ilmaisutaitojen vahvistamiseen. Samalla heidän mahdollisuutensa osallistua ja tulla kuulluksi vahvistuvat.

Esiopetuksen tehtävä on kehittää lasten ilmaisua **musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehollisen ilmaisun** perustaitoja harjoittelemalla. Kulttuurin ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä monilukutaidon kehittymistä. Eri ilmaisumuotojen käyttö esiopetuksen arjessa ja juhlissa tarjoaa mahdollisuuksia tuoda esille kulttuurista moninaisuutta ja iloita siitä.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Esiopetuksessa lapsia rohkaistaan ja ohjataan käyttämään ilmaisun eri muotoja. Opetus suunnitellaan niin, että lapset saavat elämyksiä taiteesta sekä kokemuksia luovasta prosessista ja siihen kuuluvasta suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kokonaisuudesta. Toiminnan lähtökohtana ovat lasten aistimukset, havainnot ja kokemukset. Lapsia kannustetaan kertomaan ideoistaan, työskentelystään ja niihin liittyvistä erilaisista kokemuksista. Toiminnan tuotoksia tarkastellaan yhdessä, ja yhteinen tekeminen näkyy oppimisympäristöissä. Lasten ilmaisussa ja työskentelyn dokumentoinnissa käytetään monipuolisesti erilaisia materiaaleja ja välineitä. Opetuksessa hyödynnetään monipuolisesti eri oppimisympäristöjä ja lähiseudun kulttuuritarjontaa. Taiteen, kulttuurin ja eri ilmaisun muotojen harjoittelu ja kokeilut edellyttävät esiopetuksen toimintakulttuurin systemaattista kehittämistä.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Esiopetuksen **musiikillinen toiminta** on monipuolista ja moniaistista, ja sen tavoitteena on vahvistaa lasten kiinnostusta ja omakohtaista suhdetta musiikkiin. Lapsille tarjotaan kokemuksia laulun, tanssin, liikkeen, soiton ja oman musiikin luomisen avulla. Heidän kanssaan opetellaan lauluja ja tutustutaan monipuolisesti eri musiikkityyleihin ja soittimiin. Musiikilla leikitään, kokeillaan ja improvisoidaan. Lasten kanssa havainnoidaan äänen tasoa, kestoja, voimaa ja sointivärejä musiikillisessa toiminnassa. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Opetus tarjoaa lapsille kokemuksia erilaisista tavoista tehdä musiikkia yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteista.

Esiopetuksessa harjoitellaan monimateriaalisten **käsitöiden tekemistä** ja erilaisten työvälineiden käyttöä. Lapsia innostetaan käsitöiden tekemiseen, jolla vahvistetaan heidän suhdettaan käsityökulttuuriin ja myönteisiä osallisuuden kokemuksiaan. Lasten kanssa kokeillaan sekä kovien (esim. kivi, puu, metalli) että pehmeiden (esim. villa, sammal, kangas) materiaalien käyttöä ja opetellaan niiden käsittelyssä tarvittavia tekniikoita ja perustaitoja. Lapsia rohkaistaan suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaisia käsitöitä mielikuvituksensa, kiinnostuksen kohteidensa ja omien taitojensa puitteissa yhdessä toisten kanssa. Lapset suunnittelevat ja valmistavat aikuisten tuen avulla loogisesti eteneviä, pienten lasten osaamistasolle suhteutettuja, pitempiketoisia käsityöprosesseja. Työskentelyssä hyödynnetään paikallisia tai lapsiryhmän taustoihin liittyviä käsityöperinteitä sekä kierrätysmateriaaleja.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Esiopetuksessa tuetaan lasten **kuvallisen ajattelun ja kuvailmaisun** kehittymistä tekemällä, tulkitsemalla ja arvioimalla erilaisia kuvia. Opeteltava asia suunnitellaan lasten kokemusmaailmasta ja kiinnostuksen kohteista lähtien. Lapsia rohkaistaan kokeilemaan erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja. Kuvan tekemisen taitoja harjoitellaan moniaistisesti esimerkiksi maalaamalla, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tuottamiensa kuvien lisäksi taideteoksia, median kuvia, esineiden muotoilua sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Lapsia rohkaistaan **suulliseen ja keholliseen ilmaisuun** monipuolisten harjoitusten ja leikin avulla. Tavoitteena on, että lapset saavat kokemuksia siitä, miten kielellä, äänellä ja keholla voidaan leikkiä ja kehittää vuorovaikutus- ja ilmaisun taitoja monipuolisesti. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä ilmaisun ja vuorovaikutuksen keinoin. Opetuksessa hyödynnetään esimerkiksi toimintaan sopivia loruja, runoja, satuja, kertomuksia, näytelmiä sekä muuta kirjallisuutta. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhdessä suunnitellusta prosessista ja yhteisestä esittämisestä. Ilmaisumuotoina voidaan käyttää esimerkiksi draamatoimintaa, sanataidetta, tanssia ja sirkusta.

Näin meillä Hämeenlinnassa - ilmaisun monet muodot

"Ryhmän lapsista useampi halusi askarrella jotakin, mutta eivät oikein osanneet sanoa, mitä olisivat halunneet askarrella. Pohdimme asiaa jonkin aikaa yhdessä lasten kanssa ja yhteisen keskustelun kautta he päättivät askarrella eläimiä. Joku halusi tehdä ketun, toinen jääkarhun ja niin edelleen. Tästä askarteluaihe keskustelusta syntyi kiva projekti, mihin pienen ryhmän kaikki lapset halusivatkin osaltaan osallistua. Syntyi kettuja, jääkarhuja, pingviinejä ja vaikka mitä. Kun eläimiä alkoi syntyä, tuli eteen uusi kysymys, missä nämä kaikki eläimet sitten voisivat asua? Tutkittiin eri eläinten asuinpaikkoja pädiltä, mutta todettiin, että meidän mielikuvituseläimet voivat kaikki leikisti asua samoilla jäävuorilla ja lumimaailmassa. Osa lapsista innostui askartelemaan asuinpaikkaa ja sommittelemaan eläimiä paikoilleen. Näiden askarrettujen eläinten lisäksi myös muut erilaiset eläimet säilyivät ryhmän touhuissa monta viikkoa. Lueskeltiin eläinkirjoja, laulettiin eläimiin liittyviä lauluja, jumpattiin eläinjumppia sekä joogailtiin eläinjoogaa ja niin edelleen. Tartuttiin hetkeen ja annettiin projektille tilaa kehittyä ja mennä eteenpäin. Projektin aihe oli sellainen, mikä sai mukaansa lapset iästä riippumatta. Laulujen ja leikkien ohella harjoittelimme myös tukiviittomia ja kuvatuon käyttöä puheen tukena. Näin kaikilla oli mahdollisuus osallistua ja oppia uutta." (Kasvattajan kommentti)

"Olemme harjoitelleet kaveri- ja tunnetaitoja draamakasvatuksen keinoin koko toimintavuoden ajan. Olemme todenneet tärkeäksi, että viskarivuoden aikana lapset pääsevät harjoittelemaan yhteistä leikkiä kavereiden kanssa ja saavat välineitä mahdollisten ristiriitatilanteiden varalle. Draamaprosesseissa lapsi saa tunnekokemuksia ja pääsee turvallisesti harjoittelemaan leikissä syntyneitä tilanteita roolin ja etäännytyksen kautta. Draamatyöskentelyn avulla lapset oppivat ymmärtämään, miltä esimerkiksi epäkohtelias puhe ja määräily leikissä kuulostavat ja miltä se muista tuntuu." (Kasvattajan kommentti)

"Hämeenlinnan Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX:n tarjoama kulttuuripolku monipuolistaa ja rikastuttaa hienosti esiopetuksen taidekasvatusta - kulttuurikokemuksia unohtamatta." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten rakennatte oppimisympäristön, jossa on tarjoutumia ilmaisun moniin muotoihin?
- Miten toiminnassanne liitätte/muodostatte ilmaisun monet muodot oppimiskokonaisuuksiksi?
- Projektityöskentely ja pedagoginen dokumentointi tukevat ilmaisua monipuolisesti. Miten hyödynnätte projektityöskentelyä ilmaisun tukemiseen?

5.4.3. Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän kasvaessaan. Kodin arvojen, katsomusten, perinteiden ja toimintamallien lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten valmiuksia toimia yhteiskunnassa ja ymmärtää moninaisuutta. Aihetta lähestytään **historiallisesta** ja **yhteiskunnallisesta** sekä **etiikan** ja **katsomusten** näkökulmista. Lähiyhteisön menneisyyttä sekä ajankohtaisia asioita pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa yhteiskunnallisiin asioihin. Arjen eettisten valintojen pohdinta sekä omien tunteiden kehittäminen ja rakentavan vuoropuhelun harjoittelu vahvistavat lasten vuorovaikutustaitoja. Tutustuminen lähiyhteisön tapoihin sekä uskontoihin ja muihin katsomuksiin yhdessä kokonaisuuden muiden tavoitteiden kanssa tukee lasten kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun kehittymistä sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. Opetuksessa toimitaan yhteistyössä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Asioita on tärkeä käsitellä niin, että lapset voivat tuntea olonsa hyväksytyksi ja turvalliseksi.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Tavoitteena on edistää lasten mielenkiintoa yhteiskunnan, erityisesti lähiyhteisön toimintaan ja vahvistaa heidän osallisuuttaan toimintaympäristössään. Lapsia ohjataan havainnoimaan nykyisyyden ilmiöitä ja heille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin sekä pohtia tulevaisuutta. Opetetaan valmiuksia lähde- ja mediakriittisyyteen sekä digiturvataitoja. Opetuksessa tuetaan lasten eettisen ajattelun ja toiminnan taitoja sekä tunnetaitojen kehittymistä. Lapset tutustuvat opettajan johdolla niin omaan kuin muihinkin lapsiryhmässä tai lähiyhteisössä edustettuina oleviin uskontoihin ja katsomuksiin sekä niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. Lapsia rohkaistaan kysymään ja heidän pohdintoilleen ja ihmettelylle annetaan tilaa. Kokonaisuuden työtapoina korostuvat keskustelut sekä erilaiset eläytymisen mahdollistavat menetelmät.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Lasten kanssa tutustutaan johonkin lähiympäristön henkilöön tai kohteeseen **historiallisesta** näkökulmasta. Aiheita lähestytään havainnollisesti ja moniaistisesti eri ilmaisutapoja hyödyntäen. Lisäksi opetuksessa voidaan käsitellä lapsia kiinnostavia muita historiallisia tapahtumia, henkilöitä, kulttuureja ja kulttuuriperintöä. Tiedon lähteenä voidaan käyttää lähiyhteisön jäseniä, esineistöä ja ympäristöä sekä hyödyntää lasten huoltajien ja isovanhempien asiantuntemusta omasta kulttuuriperinnöstään. Opetuksessa voidaan tutustua myös erilaisiin juhlaperinteisiin, kansanperinteen tarinoihin, perinneleikkeihin ja vanhoihin lauluihin.

Lasten kiinnostusta **yhteiskunnallisiin** asioihin herätetään keskustelemalla heitä kiinnostavista lähiyhteisön ja yhteiskunnan ajankohtaisista asioista. Lasten kanssa tutustutaan mediaan ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Mediatarjonnan sisältöä ja todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Opetuksessa tutustutaan lasten oikeuksiin hyödyntäen YK:n yleissopimusta lapsen oikeuksista. Lasten kanssa laaditaan ja kehitetään esiopetusryhmän sääntöjä. Samalla autetaan lapsia ymmärtämään, että yhteisön säännöt ovat ihmisten luomia sopimuksia. Lapsille tarjotaan osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksia lähiympäristössään.

Esiopetukseen sisältyy koko ryhmälle yhteistä **eettistä kasvatusta**. Kasvatus liitetään lasten kokemuksiin ja erilaisiin arjen tilanteisiin, joihin liittyy tunteita ja eettisiä valintoja. Lapsia ohjataan tunnistamaan tunteitaan, toimimaan ystävällisesti ja vastuullisesti sekä ratkaisemaan rakentavasti lasten keskinäisiä ristiriitatilanteita. Lasten kanssa pohditaan ystävyyttä ja toisten kunnioittamista, ilon ja pelon aiheita, sukupuoleen liittyviä oletuksia sekä oikean ja väärän erottamista. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Yhteisten keskustelujen lisäksi luontevia tapoja eettiseen kasvatukseen antavat esimerkiksi roolileikit sekä sadut ja median sisällöt. Opetuksessa voidaan hyödyntää sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä opetusohjelmia ja materiaaleja.

Esiopetuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä ja lähiympäristössä läsnä olevat uskonnot ja katsomukset. Uskonnotuutta tarkastellaan esiopetuksessa muiden katsomusten rinnalla. Katsomuskasvatus liitetään tapakulttuuriin sekä vuodenkiertoon ja elämänsäkaareen liittyviin juhliin, joilla on uskonnollista tai katsomuksellista merkitystä. Tavoitteena on auttaa lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan sekä omia että toisten lasten ja perheiden erilaisia katsomuksellisia perinteitä sekä niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä. Lapsia rohkaistaan erilaisten elämänsäkaareiden pohdintaan yhdessä toisten kanssa ja heille tarjotaan mahdollisuuksia ihmetellä elämänsäkaareja esimerkiksi leikkien, keskustellen ja luovasti itseään ilmaisten. Katsomuskasvatus antaa lapsille välineitä ymmärtää uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä käsitteitä ja kysymyksiä sekä valmiuksia rakentaa omaa kulttuurista ja katsomuksellista identiteettiään. Opetuksessa hyödynnetään esimerkiksi vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia.

Näin meillä Hämeenlinnassa - minä ja meidän yhteisömme

"Lasten keskuudessa nousi keskusteluun heidän kodit ja perheet kulkiessamme päiväkodin lähiympäristössä. Keskusteltiin taloista, omista huoneista ja tavaroista, mutta ennen kaikkea omista perheenjäsenistä ja oman perheen tavoista. Tästä saimme idean osallistaa perheet mukaan yhteiseen projektiin. Annoimme lapsille ja vanhemmille tehtäväksi ottaa kotona kuvia lapsille tärkeistä paikoista ym. kotiin ja perheeseen liittyvistä asioista ja lähettää niitä meille sähköpostilla. Päiväkodilla sitten lasten kanssa yhdessä tulostelimme kuvat. (Osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä kenenkään ollut pakko osallistua, mutta ryhmän kaikki perheet olivat innokkaasti hommassa mukana.)

Jokainen lapsi omalla vuorollaan sai halutessaan esitellä omat kuvansa ja muut itselleen tärkeät kotoa tuomat tavarat ryhmän yhteisellä hetkellä. Ryhmässä oli lapsia monesta erilaisesta kulttuurista ja uskonnosta ja oli hienoa huomata, kuinka kaikki kertoivat omia juttujaan rohkeasti ja saimme hienoja keskusteluja aikaan siitä, kuinka upeita ja erilaisia tapoja meidän perheissämme onkaan. Kasvattajat eivät antaneet valmiita vastauksia, vaan lapset yhdessä pohtivat isoja asioita arvoista ja oman perheen tavoista. Jokainen lapsi pääsi ilmaisemaan itseään ja sai hienoja onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita. Projekti jatkui vielä pitkään muun muassa omien kotitalojen maalaamisella ja piirtämisellä." (Kasvattajan kommentti)

"Eräässä ryhmässä kauden alussa aloimme lasten kanssa käydä keskustelua ryhmän säännöistä. Ryhmässä oli ollut jonkin verran erimielisyyksiä ja lapsilla erilaisia näkemyksiä siitä, miten ryhmässä voidaan toimia. Lasten yhteisellä hetkellä pohdimme yhdessä, minkälaisia asioita päiväkodissa voisi tehdä, ja minkälaiset asiat eivät tuntuneet lapsista kivoilta. Näiden keskustelujen pohjalta aloimme luoda yhdessä listaa, minkälaisia asioita meidän ryhmässä voi tehdä: voi leikkiä kaverin kanssa, askarrella, jumpata, hassutella ja välillä vähän kiukutellakin, voi pyytää kasvattajalta apua riitatilanteessa, voi halia ja pitää toista hyvänä. Toisaalta keskustelimme niistä asioista, mitkä eivät herättäneet lapsissa mukavia tunteita: jos joku ei pääse leikkiin mukaan, jos joku satuttaa, jos joku ei tee niin kuin on sovittu. Myös näitä asioita kirjassimme lasten kanssa ylös ja pohdimme yhdessä, miten sitten toimitaan, jos tällaisia asioita tapahtuu. Nämä listat laitoimme näkyvälle paikalle ja niihin palattiin lasten kanssa aika ajoin. Lapset tulivat myös hyvin tarkoiksi siitä, että yhdessä sovituista asioista pidettiin kiinni.

Näiden keskustelujen lisäksi pohdimme sääntöjä yleisesti, minkälaisia sääntöjä lapsilla, mutta myös minkälaisia sääntöjä aikuisilla on ja miksi sääntöjä ylipäätään pitää olla olemassa. Alkuun lapsista tuntui oudolta ajatus siitä, että aikuisillakin on muka jotain sääntöjä, eikö aikuiset sitten saa tehdä ihan mitä haluaa. Tästä saimme aikaan hienoja keskusteluja, aina ihan yhteiskunnan sääntöihin ja lakeihin asti. Kävimme läpi erilaisia tilanteita myös draaman keinoin, jolloin mietimme yhdessä, miltä tuntuu ja miten tilanteissa voisi toimia, niin että asiat ratkeisivat kaikkien kannalta mukavasti." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten hyödynnätte ryhmässä lähiyhteisöä ja lähiympäristöä?
- Miten vuorovaikutuksessanne ja toiminnassanne näkyy sukupuolisensitiivisyys?
- Miten rakennatte ryhmääne myönteisen ja sensitiivisen ilmapiiriin?
- Miten ryhmässänne näkyy eri uskonnot, katsomukset ja uskonottomuus?

5.4.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni

Lasten toimintaympäristö - lähiluonto ja rakennettu ympäristö sekä muut esiopetuksen oppimisympäristöt - tarjoavat runsaasti aineksia lasten oppimiselle. Matemaattisten taitojen tukemisessa sekä teknologia- ja ympäristökasvatuksessa on keskeistä lasten omien havaintojen ja toiminnan sekä esiopetuksessa syntyvien tilanteiden hyödyntäminen ohjauksessa. Matemaattinen toiminta kehittää lapsen taitoja monipuolisesti. Lasten ympäristöä koskevien ja matemaattisten havaintojen arvostaminen sekä niiden edelleen rikastaminen ja jäsentäminen tukevat lapsia kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Kehittyvä taito havainnoida ympäristön ilmiöitä sekä ymmärtää ja käyttää erilaisia käsitteitä tukee matemaattista ajattelua ja edistää myös muiden taitojen oppimista. Esiopetuksen tehtävänä on tukea lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä ja kiinnostusta matematiikkaan. Tehtävänä on myös vahvistaa lasten luonnontuntemusta ja luontosuhdetta sekä tutustua arjen teknologiaan. Esiopetuksessa tutustutaan tutkivaan oppimiseen havainnoimalla ja tutkimalla ympäristöä sekä kokeilemalla ja pääättelemällä.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Esiopetuksessa tuetaan lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota ympäristössä ilmeneviin matemaattisiin piirteisiin ja tehdään arjen matemaattista ajattelua näkyväksi. Opetus ja toiminta luo mahdollisuuksia luvun, muutoksen, geometristen käsitteiden sekä avaruudellisen hahmottamisen ja mittaamistaitojen kehittymiselle. Opetuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa sekä tukea kaikkien lasten matemaattisia valmiuksia.

Opetuksessa havainnoidaan luontoa. Lasten ympäristöherkkyyden ja luontosuhteen kehittymistä tuetaan tarjoamalla lapsille kokemuksia luonnossa liikkumisesta sekä sen tutkimisesta. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa sekä kokeilemaan ja keksimään ja perustelemaan omia ratkaisuja.

Tutkiva toiminta ja oppiminen ovat keskeisessä roolissa matemaattisten taitojen opettelussa sekä ympäristö- ja teknologiakasvatuksessa. Lapset opettelevat vertailemaan, luokittelemaan sekä järjestämään havaintojen tai mittausten pohjalta saatuja tietoja. Heitä rohkaistaan tekemään päätelmiä ja keksimään ratkaisuja arjen ongelmiin sekä kokeilemaan ratkaisuja. Opetuksessa harjoitellaan dokumentointia eri välinein sekä esittämään tuloksia eri tavoin.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Matemaattisten taitojen perusta rakentuu jo ennen kouluikää. Lapsen matemaattinen ajattelu kehittyy, kun lapsi oppii tarkastelemaan ympäristöään ja toimintaa matemaattisista näkökulmista. Lapsia kannustetaan kehittämään **matemaattisia taitojaan ja matemaattista ajatteluaan** toiminnallisesti, leikkien erilaisissa oppimisympäristöissä ja arjen tilanteissa. Opetuksessa tutustutaan matematiikkaan ja sen osa-alueisiin ja peruskäsitteisiin havainnollisesti ja yhdessä toimien.

Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan erilaisissa arjen tilanteissa opettajan mallintamisen ja kielellistämisen avulla. Lapsia innostetaan jakamaan toisilleen havaintojaan ja syventämään sitä kautta yhteistä ajattelua, ongelmanratkaisutaitoja ja toimintaa. Toiminta suunnitellaan niin, että se tarjoaa lapselle mahdollisuuksia opetella ja käyttää matemaattisia käsitteitä, luokitella, vertailla, asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Opetukseen kuuluu muistia ja loogista ajattelua kehittäviä leikkejä ja tehtäviä. Opetus on leikillistä ja siinä hyödynnetään leikkejä, pelejä ja tarinoita sekä tieto- ja viestintäteknologiaa.

Matemaattiset suhteet	Lukukäsite	Geometriset käsitteet	Mittaaminen ja aika	Aritmeettiset perustaidot
Kehittyvät matemaattiset taidot				

Kuvio 2. Lasten matemaattisen kehityksen keskeiset osa-alueet esiopetuksessa

Lasten matemaattiseen kehitykseen liittyvät osa-alueet eivät ole erillisinä opeteltavia toimintoja vaan matemaattisten taitojen oppiminen tapahtuu usein samanaikaisesti.

Matemaattiset suhteet

Matemaattinen ajattelu lähtee liikkeelle havainnoista, niiden sanallistamisesta ja käsitteellistämisestä. Lasten omaehtoisia ja yhteisiä havaintoja käsitteellistetään, niiden ominaisuuksia nimetään ja tunnistetaan ja havaintoihin liittyviä käsitteitä pyritään opetuksessa luokittelemaan. Matemaattis-loogisen ajattelun ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymisen kannalta on kuitenkin oleellista, että lapsilla on paljon mahdollisuuksia harjoitella vertailla, luokitella, asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Samalla harjoitellaan näihin liittyvien sijainti- ja suhderekäsitteiden käyttöä ja päätelmien tekemistä. Lasten avaruudellista hahmottamiskykyä tuetaan arjen tilanteissa ja leikissä. Sijainti- ja suhderekäsitteitä ja niiden sanallistamista on erityisen tärkeä harjoitella ja tukea niiden lasten

kanssa, joille esiopetusryhmässä käytettävä opetuskieli ei ole ensisijainen. Muistia kehittävät pelit, leikit ja tehtävät tukevat lasten oppimista.

Lukukäsite

Lukukäsitteen muodostuminen alkaa jo varhaislapsuudessa. Lasten lukukäsitteen kehittymistä tuetaan esiopetuksessa harjoittelemalla monipuolisesti lukujonotaitoja ja laskemalla pieniä lukumääriä. Lukujen luettelemisen taitoa vahvistetaan esimerkiksi sormien käytön, laulujen tai leikkien avulla. Lasten kanssa harjoitellaan lukumäärien laskemista erilaisista esineistä tai kuvista tai havainnoista muodostuvista joukoista osana arjen toimintaa. Joukon osia yhdistellään, erotetaan ja hajotetaan sekä lasketaan lukumääriä uudelleen. Erilaisia joukkoja ja niiden lukumääriä vertaillaan keskenään ja asetetaan järjestykseen. Toiminta vahvistaa lasten ymmärrystä lukusanojen ja lukumäärien yhteydestä sekä luo perustan ymmärtää lukujonon lukumäärien jonona. Esiopetuksessa harjoitellaan myös lukusanan ja lukumäärän yhdistämistä numeromerkkeihin sekä niiden järjestämistä lukujonoksi. Lukukäsitteelle syntyy vahva pohja, kun lapset saavat harjoitella lukujonoon liittyviä taitoja riittävän kauan toiminnallisesti ja yhteisesti puheen tukemana.

Geometriset käsitteet

Geometriassa tutustutaan kuvioihin, kappaleisiin ja niiden ominaisuuksiin. Erilaisilla harjoituksilla tuetaan tason ja tilan hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan ja kokeilemaan eri esineiden 2- ja 3-ulotteisuutta sekä opettelemaan näihin liittyviä sijainti- ja suhdekäsitteitä, kuten edessä, ylhäällä, vasemmalla ja oikealla ja joka toinen. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Geometrian sisältöjä ja muotokieltä tutkitaan myös liikkuen ja visuaalisen toiminnan sekä luovuuden kautta. Opettajan ohjauksessa lapset tutustuvat ympäristössä oleviin muotoihin ja harjoittelevat tunnistamaan ja nimeämään niitä.

Mittaaminen ja aika

Mittaamisen perusperiaate vakiintuu lapsilla jatkuvien harjoitusten ja leikin avulla. Mittaamiseen liittyviä tavoitteita tarkastellaan sekä pituuden ja koon, että tilavuuksien ja määrän suhteen. Esiopetuksessa kokeillaan mittaamista keholla ja eri välineillä. Standardisoitujen mitta-asteikkojen sijasta hyödynnetään omaa kehoa sekä pedagogista välineistöä. Mittaaminen yhdistyy vertailun ja järjestykseen asettamiseen liittyviin toimintoihin ja opettaja tukee lapsia konkreettisessa ja kehollisessa mittaamisessa. Opetuksessa harjoitellaan ajankäsitteitä, kuten joskus, eilen ja aamulla. Aikajärjestystä pohditaan yhdessä esimerkiksi vuorokaudenaikoja havainnoimalla sekä päivärytmiä visualisoimalla. Aikakäsityksen ja mittaamisen yhdistämistä esimerkiksi nopeuden arvioimisessa ja nopean ja hitaan vauhdin tuottamisessa hyödynnetään leikin kautta.

Aritmeettiset perustaidot

Esiopetuksessa aloitellaan yhteen- ja vähennyslaskujen muodostamista ja ratkaisemista. Harjoittelu aloitetaan pienillä lukumääriillä hyödyntäen leikkiä. Yhteen- ja vähennyslaskuja harjoitellaan havainnollisesti erilaisilla esineiden, kuvien tai havaintojen muodostamilla joukoilla samalla kielellistään. Lapsia ohjataan ymmärtämään lisäämisen ja vähentämisen käsitteitä kuten yksi vähemmän/yhden suurempi. Tavoitteena on, että lapsi oppii liittämään yhteen- ja vähennyslaskun arkielämän tilanteisiin.

Esiopetuksen **ympäristökasvatus** tarjoaa lapsille luontokokemuksia sekä mahdollisuuden tutkia ja tutustua kasveihin, eläimiin ja luonnon ilmiöihin. Lasten luontosuhdetta ja myönteisiä luontokokemuksia tuetaan. Opetuksessa luodaan pohjaa kestäväälle elämäntavalle. Ympäristöä havainnoidaan eri aistein sekä havaintovälineiden avulla. Opetukseen voi kuulua myös pieniä kokeita. Havainnoista keskustellaan ja havaintotietoa harjoitellaan luokittelemaan. Samalla opetellaan luontoon liittyvien käsitteiden käyttöä ja päätelmien tekemistä sekä pohditaan syy-seuraus-suhteita. Lasten luonnontuntemusta hyödynnetään opetuksessa. Lasten kanssa harjoitellaan tiedon hankintaa hakemalla yhdessä tietoa joistakin lapsia kiinnostavista asioista. Lapsia ohjataan huolehtimaan ympäristöstään ja sen viihtyisyydestä. Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella

edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista, luonnonsuojelua sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttamaan kestävään elämäntapaan ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsen kokoa suurempaa vastuuta siitä.

Lasten kanssa havainnoidaan ja pohditaan arjessa esiintyviä **teknologisia ratkaisuja** ja niiden ominaisuuksia ja toimivuutta. Opetuksessa tuodaan esille, että teknologia on ihmisen luovan toiminnan aikaansaamaa. Lapset tutustuvat teknologiaan keksimällä, askartelemalla ja rakentamalla itse erilaisia rakenteita ja ratkaisuja eri materiaaleja hyödyntäen myös kierrätettäviä ja uudelleen käytettäviä materiaaleja. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Opetuksessa voidaan hyödyntää oppimisympäristöjen välineiden lisäksi esimerkiksi lasten omia leikkikaluja ja miettiä niiden toimintaperiaatteita.

Näin meillä Hämeenlinnassa - tutkin ja toimin ympäristössäni

Carpe Diem – tartu hetkeen, on perusta kasvattajan aktiivisuuteen innostua ja lumoutua lasten toiminnasta. Sensitiivinen kasvattaja tarttuu lasten ajatuksiin, mielenkiinnon kohteisiin ja aloitteisiin.

"Arjen matematiikkaa on tarjolla kaikenikäisille lapsille kaikessa toiminnassa, esimerkiksi ruokailuun voi liittyä monia matematiikan sisältöjä. Katettaessa pöytään jokaiselle lapselle juomalasi ja lusikka harjoitellaan yksi yhteen-vastaavuutta. [...] 4-5-vuotiaiden kanssa voi lihapullien lukumäärän laskemisen lisäksi vertailla lukumääriä. Sinulla on kolme lihapullaa, minulla kuusi lihapullaa. Kummalla on enemmän? Kummalla vähemmän? Jos lihapullia saa ottaa kuusi ja olet niitä ottanut jo neljä, kuinka monta saat hakea lisää? Tämän pohdinta eskarien kanssa vaatii jo edistyneempää matemaattisen ajattelun taitoa. Ruokailun jälkeen viedään astiat pois ja samalla luokitellaan, lusikat tähän laatikkoon, biojätteet toiseen, lautaset ja juomalasit omiin paikkoihinsa. Ruokalautasen äärellä kehittyvät vuorovaikutuksessa niin matemaattiset kuin kielelliset taidot sekä harjoitellaan toisen huomioonottamista." (Kasvattajan kommentti)

"Hiekkalaatikolta kuuluu: 'Kuka haluaa ostaa jäätelöä?' Tarjous kuulostaa houkuttelevalta ja suuntaan kohti lasten perustamaa kauppaa. Hiekkalaatikon reunalla on monen kokoisia ja muotoisia hiekkakakkuja suorassa rivissä. Mitä teillä on myytävänä? Mitä ne maksavat? Saan yksityiskohtaisen selityksen kaupan tarjonnasta ja hinnaksi kerrotaan, että ne maksavat rahaa. Saan käteeni nipun lehtiä, eli täällä raha kasvaa puussa ja kaupankäynti voi alkaa. Pienempi asiakas tulee mukaani ostoksille ja päätämme ostaa suklaajäätelöt mansikoilla. Annokset ovat samannäköiset, mutta pikkuasiakas huomaa epäreilun seikan ostoksissa. 'Sulla on enemmän mansikoita kuin mulla, ihan epistä!' Laskemme mansikoiden määrän, minulla on neljä ja hänellä kaksi. 'Kuinka monta on minulla enemmän?' Lyhyen pohdinnan jälkeen saan vastauksen seuraavan asiakkaana jonottavalta eskarilta: 'Sulla on kaksi mansikkaa enemmän'. No miten saisimme molemmille yhtä monta? Mansikat otettiin annoksista takaisin kauppiaan lautaselle

ja jaettiin nyt reilusti sulle-mulle-periaatteella. Nyt on molemmilla yhtä monta ja pikkuasiakas on tyytyväinen. Pääsemme maksamispuoleen, ja mansikkaihanuuden hinnaksi kerrotaan 100 rahaa. Hieman kallista totean ja tingin hinnan 10 rahaan. Ikävä kyllä minulla on rahaa vain kuusi lehteä, mistä saisi lisää? No käy töissä! tietää kauppias. Kuinka monta rahaa tarvitsen, että saisin maksettua 10 rahan arvoisen ostoksen? Kauppias ei tähän osannut vastata, mutta seuraavana jonossa olevalla eskarilla oli sormilaskukone käytössä. Ensin mietittiin, kuinka monta sormea on 10 rahaa eli sormilaskukoneesta nostettiin pystyyn kymmenen sormea. Ja kun minulla oli kuusi rahaa niin se on kuusi sormea. Hetken tutkittua ja vertailtua yhdessä päädyimme laskutoimitukseen, että kuuteen sormeen tarvitaan neljä sormea lisää niin saadaan yhteensä kymmenen sormea eli tarvitaan neljä lehtirahaa. Ystävällinen kauppias antoi minulle vielä neljä lehtirahaa ja maksoimme pikkuasiakkaan kanssa ostoksemme ja siirryimme nauttimaan jäätelöitämme." (Kasvattajan kommentti)

"Huomattavaa lisäarvoa lähiluonnossa oppimiselle tuovat havainnot siitä, että oppijat voivat kokea iloa oppimisestaan. Opettajana voi kokea onnistumisen elämyksiä, kun oppijat yhä uudelleen pyytävät tehtävää toistettavaksi tai leikkiä leikittäväksi. Samalla oppijat kertaavat ja vahvistavat tietokapasiteettiaan. Tästä esimerkkinä esikoululaiset, jotka halusivat yhä uudelleen tutkia lumen sulamista trangialla. Mittasimme litran lunta trangiaan ja lapset mittasivat yhä uudelleen sulaneen veden määrää sekä totesivat määrän pysyvyyttä erilaisissa (litran) astioissa." (kasvattajan kommentti)

"Huomaa hetkessä tapahtuvat asiat/CARPE DIEM. Lasten tullessa sisään talvella joku huomaa lattialla vettä. Yhdessä pohdimme mistä ja miten ja miksi siinä on vettä. Joku alkaa ajatella syitä ja lopulta yhteisen pohdinnan tuloksena syntyy päätelmä...sulanutta lunta."

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten lasten kehittyviä matemaattisia taitoja vahvistetaan kaikissa arjen tilanteissa?
- Miten vahvistatte lasten luontosuhdetta toiminnassanne?

5.4.5. Kasvan, liikun ja kehityn

Itsestä huolehtiminen ja siihen liittyvät arjen taidot ovat osa esiopetuksen tavoitteena olevaa laaja-alaista osaamista. Kehittyäkseen tällä osaamisen alueella lapset tarvitsevat kokemuksia, tietoja ja pohdintaa, joiden pohjalta heidän kokemuksensa pätevydestä ja taitonsa voivat vähitellen lisääntyä. Esiopetuksessa tehtävää lähestytään **liikunnan, ruuan, kuluttajuuden, terveyden sekä turvallisuuden** näkökulmista. Esiopetuksen tehtävänä on luoda pohjaa terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle ja liikunnalliselle elämäntavalle sekä kehittää lasten terveysosaamista ja taitoja. Lisäksi tehtävänä on edistää kestävään elämäntapaan kuuluvia ruoka-, kulutus- ja puhtaustottumuksia.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Lapset saavat monipuolisia kokemuksia liikunnasta ja alkavat ymmärtää fyysisen aktiivisuuden yhteyttä hyvinvointiin ja terveyteen. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia lasten motoristen ja sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Erityisesti kiinnitetään huomiota lasten yleisten oppimisedellytysten kannalta tärkeiden havaintomotoristen taitojen kehittymiseen fyysisesti aktiivisten leikkien kautta. Lasten kanssa tutustutaan terveelliseen ruokaan ja pohditaan sen merkitystä osana arkea. Lapsia ohjataan kohtuulliseen kulutukseen ja luonnosta huolehtimiseen. Opetuksessa pohditaan terveyteen liittyviä tekijöitä sekä tuetaan lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään. Oppimisympäristöjä muokkaamalla voidaan edistää monin eri tavoin lasten fyysistä aktiivisuutta sekä motorisia taitoja.

Esiopetuksessa vahvistetaan lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Lasten sosioemotionaalisia taitoja tuetaan ja kehitetään sekä edistetään myönteisten vertaissuhteiden ja ryhmässä toimimisen taitoja. Sosioemotionaalisilla taidoilla ja niiden ohjaamisella sekä ryhmän ilmapiirillä on merkitystä muun muassa kiusaamisen yleisyyteen ja erilaisten ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen. Esiopetuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että jokaisella lapsella ja aikuisella on mahdollisuus tulla kuulluksi, kuulua ryhmään, olla aidosti osa kasvatusyhteisöä.

Esiopetuksessa lapset saavat tietoja turvallisesta liikkumisesta lähiympäristössä sekä oppimisympäristöissä.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Esiopetuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti ja kokemaan liikunnan iloa kaikkina vuodenaikoina. Liikkumisen ja leikkien avulla lasten yhdessä toimimisen taidot kehittyvät. Liikunnalliset pelit ja leikit kehittävät lasten matemaattisia ja kielellisiä valmiuksia. Samalla heidän kehonhallintansa vahvistuu sekä heidän taitonsa hahmottaa omaan kehoaan ja sen eri osia suhteessa ympäröivään tilaan, käytettävään aikaan ja voimaan kehittyä. Ohjatun liikunnan lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia rohkaistaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Esiopetuksessa harjoitellaan monipuolisesti ja säännöllisesti arkeen liittyviä motorisia perustaitoja eri ympäristöissä. Näitä ovat tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaidot. Tasapainoa harjoitellaan esimerkiksi pysähtymisiä ja harhauttamisia sisältävien leikkien avulla tai taitoradalla leikitellen. Liikkumistaitoja edistetään kierimistä, kiipeämistä, juoksua ja hyppelyä sisältävillä harjoituksilla. Välineenkäsittelytaitoja harjoitellaan työntämällä ja vetämällä sekä käyttämällä monipuolisesti eri välineitä ja palloja. Lisäksi lapsia innostetaan harjaannuttamaan hienomotorisia taitojaan sorminäppäryyttä ja tarkkuutta kehittävien pelien ja leikkien avulla. Tavoitteena on, että toiminta antaa kaikille lapsille mahdollisuuksia osallistumiseen ja onnistumiseen sekä tukee lasten hyvinvointia ja toimintakykyä.

Esiopetuksessa päivittäistä toimintaa rytmittäviä ruokailutilanteita käytetään hyvinvointia ja terveyttä edistävän syömisen, sekä **ruokaan ja ruokailuun liittyvän osaamisen** oppimisympäristönä. Ruokailutilanteista luodaan lasten kanssa viihtyisiä, lapsia ohjataan hyviin tapoihin ja kestävään elämäntapaan. Suomalaisen ruoka- ja tapakulttuurin lisäksi opetuksessa tutustutaan johonkin muuhun ruoka- ja tapakulttuuriin kotien asiantuntemusta hyödyntäen.

Lasten kanssa tarkastellaan lapsiin kohdistuvaa mainontaa sekä pohditaan **kohtuullisen kuluttamisen** merkityksestä. Esimerkiksi lasten leikeissä ja piirroksissa ilmenevät tulkinnat kulutuksesta ja mainonnasta voivat toimia esiopetuksen kuluttajakasvatuksen pohjana. Esiopetuksessa rakennetaan osaamispohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudelle, esimerkiksi pohtimalla yhdessä lasten kanssa miten roskasta tulee raaka-ainetta tai keskustelemalla teemoista omistamisesta yhteiskäyttöön ja kertakäyttöisyydestä korjattavuuteen.

Lapsia ohjataan ymmärtämään päivittäisen fyysisen aktiivisuuden, riittävän levon ja hyvien ihmissuhteiden merkitystä **hyvinvoinnille ja terveydelle**. Lasten kanssa pohditaan terveyttä ja sairauksia ja niiden syitä sekä ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan fyysiseen terveyteensä

ja mielen hyvinvointiin. Hyvistä ihmissuhteista ja niiden merkityksestä mielen hyvinvoinnille keskustellaan. Kaveruutta ja toisten huomioon ottamista sekä tunteiden tunnistamista ja hallintaa harjoitellaan arjen tilanteissa ja leikeissä. Lasten kanssa havainnoidaan nukkumisen ja liikkumisen määrää sekä mietitään niiden yhteyttä päivittäiseen virkeyteen ja hyvään oloon. Opetuksessa haetaan tietoa hygieniasta ja harjoitellaan siihen liittyviä perustaitoja osana esiopetuksen arkea. Esiopetuksessa ohjataan myönteiseen kehoitsetuntoon ja kehonkuvaan. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti.

Lapset saavat esiopetuksessa tietoa oikeudestaan **turvalliseen** elämään, arvostavaan kohteluun ja fyysiseen koskemattomuuteen. Lasten kanssa havainnoidaan ja pohditaan arjen toimintaympäristöihin ja esiopetuksen oppimisympäristöihin liittyviä yleisimpiä fyysisiä ja psyykkisiä vaaratilanteita. Tavoitteena on tukea lasten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hankkia apua sekä toimia turvallisesti tavallisimmissa arjen tilanteissa. Lapsia rohkaistaan hakemaan aikuisen apua esiopetuksen ongelmatilanteissa ja kiusaamista kohdatessaan sekä kertomaan huolistaan. Opetuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumisen sääntöjä sekä turvallista toimintaa tieto- ja viestintäteknologisissa ympäristöissä ikäkaudelle sopivalla tavalla.

Näin meillä Hämeenlinnassa - kasvan, liikun ja kehityn

"Kun lähdemme päiväkodin pihasta liikkeelle, niin kaikki lapset liikkuvat mielellään, myös ne joille liikkuminen on hieman haasteellisempaa. Kaikki liikkuvat omaa tahtiaan ja usein myös omia reittejään, Osa juoksee edessä, toiset tulevat kävellen polkua pitkin. Kun liikumme ja leikimme metsässä motoriset taitoerot eivät korostu samalla tavoin kuin liikuntasalissa, vaan kaikki voivat kiipeillä ja touhuta oman taitonsa ja vauhtinsa mukaan rauhassa ja kehittää taitojaan ja rohkeuttaan yrittää". (Kasvattajan kommentti)

"Lasten liikuessa metsäretkipaikkaansa, he opettelevat erilaisia matemaattisia käsitteitä (jonossa, parijonossa, oikeassa reunassa, vasemmassa reunassa...) ja liikennesääntöjä. He oppivat, että pitää ensin hieman kävellä, jotta päästään perille, harjoitellen samalla matkan arviointia ja saaden konkreettisen kokemuksen matkan pituudesta. Kävelymatkan aikana kasvattajat juttelevat lähellä kulkevien lasten kanssa, kehittäen näin heidän kielellisiä taitojaan, esimerkiksi kertomisen taitoja. Metsän reunaan päästessä lapset pääsevät leikkimään ja liikkumaan ilman ohjeita. Lapset menevät kukin omaa tahtiaan umpimetsässä. Jokainen määrittelee itse oman vauhtinsa, kivet ja kaatuneet puut, joiden päältä he menevät. [...] Kasvattajat eivät kiellä lapsia kiipeämästä kivien tai kaatuneiden puunrunkojen päälle ryhmän edetessä kohti leiripaikkaa. He päinvastoin kannustavat ja kehuvat lapsia upeista hypyistä ja taitavista kaatumisista. 3-4-vuotiaan motoriikka kehittyy kohisten retken aikana. Lapsi saa lukemattomia määriä toistoja ja harjoitusta oman taitotasonsa rajoilla, juuri optimaalisella tasolla motoriikan kehittymisen kannalta." (Kasvattajan kommentti)

"Tuntuu uskomattomalta, miten metsäretki voikin kehittää lasta näin laaja-alaisesti ja kokonaisvaltaisesti: motorista ja fyysistä kehitystä, estetiikkaa, matemaattisia käsitteitä, kielellistä kehitystä, toisen ihmisen kohtaamista, yhteistyötä ja sosiaalisia taitoja, luovuutta, luonnontietoa, ympäristökasvatusta ja kestävän elämäntavan pohjan luomista, oman toiminnan ohjausta,

terveysvaikutuksia niin lapsille kuin aikuisille. Tutkimusten valossa voidaan olettaa, että retken positiivisilla seurauksilla voi olla vaikutusta vielä vuosien päästäkin." (Kasvattajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten hyödynnätte lähiympäristön vaihtoehtot, joka takaa monipuolisen liikkumisen?
- Liikuttelo ja leikittekö aktiivisesti lasten kanssa myös ulkona?
- Miten oppimisympäristönne edistävät lasten monipuolista liikkumista?

5.5. Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia

Esiopetussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat koskevat jokaista esiopetukseen osallistuvaa lasta. Lasten kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisön moninaisuutta laajentavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa esiopetuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi esiopetuksen kokonaisuutta.

Perusopetuslain mukaan esiopetuksessa käytettävä kieli on suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Opetuskielenä voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna opetussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Erillisessä ryhmässä esiopetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kielellä[67]. Huoltajille tarkoitettu tiedotus ja keskeiset asiakirjat tulee olla saatavana perusopetuslain mukaisella esiopetuksen opetuskielellä.

Opettajan, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia ohjataan vuorovaikutukseen.

Saamelaislasten esiopetuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa[68]. Opetuksessa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Esiopetusta voidaan järjestää saamenkielisenä tai kaksikielisenä kielikylpyopetuksena. Kun esiopetus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen ymmärtämistä ja kielen käyttötaitoja. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Opettaja vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten esiopetuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä ja vahvistetaan romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä lasten huoltajien ja romanisyhteisön kanssa. Romaneilla on perustuslain mukaan oikeus kehittää omaan kieltään ja kulttuuriaan[69]. Lapsille annetaan romanikielen opetusta mahdollisuuksien mukaan. Romanikielen opetuksessa tutustutetaan lapsia romanikielen ja -kulttuuriin, laajennetaan sana- ja ilmaisuvarantoa sekä rohkaistaan käyttämään kieltä erilaisissa kielenkäyttötilanteissa.

Viittomakieltä käyttävien lasten esiopetus toteutetaan ensisijaisesti viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen esiopetuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kielellistä ja kulttuurista identiteettiä antamalla heille mahdollisuus omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa ja rohkaista käyttämään lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Esiopetuksessa tuetaan **monikielisten**, mukaan lukien kotikielenä suomea ja ruotsia puhuvien lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Lasten opetuskielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään kielitaidon eri osa-alueilla lasten tarpeet ja edellytykset huomioiden. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua opetuskieltä monipuolisissa vuorovaikutustilanteissa ja oppimisympäristöissä. Kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa.

Osa **maahanmuuttotilanteista** lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan esiopetukseen. Esiopetus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltajille kerrotaan suomalaisen esiopetuksen tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä.

Kokeilutoimipaikoissa olevien maahanmuuttotilanteista lasten opetuskielen oppimista voidaan tukea järjestämällä heille suomi tai ruotsi toisena kielenä opetusta. Opetus on tavoitteellisesti etenevää ja pedagogisesti suunniteltua ohjattua toimintaa, joka perustuu lapsen tarpeisiin. Opetusta toteutetaan kaksivuotisen esiopetuksen päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa ja eri oppimisen alueiden sisältöjen kautta.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja kehittää myös **omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään**. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä.

Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielisessä esiopetuksessa noudatetaan vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, luvussa 4.4 kuvattuja määräyksiä.

[67] Perusopetuslaki 10 § 1 mom. (1288/1999)

[68] Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 mom.

[69] Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 mom.

5.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä näkökulmia

Esiopetuksen tavoitteena on taata kaikille lapsille yhdenvertaiset edellytykset oppimiseen ja osallistumiseen. Esiopetuksessa eri kieli- ja kulttuuritaustainen lapsi oppii suomalaista kulttuuria, keskeistä arkielämän perussanastoa sekä oppii käyttämään suomen kieltä eri tilanteissa.

Kaikki päivittäiset tilanteet ovat lapselle oppimistilanteita. Lapsi oppii kieltä yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Positiivinen, hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri tukee kielen oppimista. Aikuinen tukee lasten vuorovaikutussuhteita auttaen lasta saamaan ystäviä ja pääsemään mukaan leikkeihin sekä toimintoihin.

Hyvä pedagoginen oppimisympäristö on kielellisesti rikas. Se herättää lapsen uteliaisuuden kokeilemaan, leikkimään ja tutkimaan. Elävä oppiympäristö muotoutuu kunkin lapsiryhmän tarpeiden ja mielenkiinnon mukaan. Oppiympäristöjen suunnittelussa otetaan huomioon erilaiset kulttuurit. Kieltä tukevassa oppimisympäristössä huomioidaan pelien ja leikkien merkitys kielen oppimisen tukijana.

"Kohtaamisessa, Toista kohti kurottautumisessa, oleellisia seikkoja ovat mielestämme kasvattajan asenne, rohkeus sekä halu ja kyky reflektoida omaa toimintaansa. Tämän päivän moninainen kieli- ja kulttuuriympäristö tuovat eteemme aivan uudenlaisia tilanteita ja valintoja. Moninaisuus ja inklusiivinen ympäristö voidaan nähdä haasteen sijaan mahdollisuutena ja rikkautena – näkökulmien, ajatusten ja kohtaamisten aarreaittana." (Marikki Arnkil)

5.6. Opetuksen tavoitteet ja toteuttaminen paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee olla luku, jossa käsitellään opetuksen tavoitteita ja toteutumista kaksivuotisessa esiopetuksessa.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa kuvataan:

1. Esiopetuksen työtavat ja pedagoginen dokumentointi. Kuvauksessa noudatetaan perusteiden lukujen 4.1 (Monipuoliset työtavat) ja 4.2 (Pedagoginen dokumentointi) määräyksiä. Lukuja laadittaessa voi hyödyntää perusteiden luvun 4 (Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa) tekstiä.

Paikalliseen kokeiluopetussuunnitelmaan liitetään:

2. Perusteiden luku 4.3 Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena. Perustetekstin lisäksi luvussa voi olla tarkentavia tietoja esimerkiksi käytettävissä olevista teknisistä järjestelmistä tai lapsi-huoltaja-opettaja –keskustelujen käytännöistä.

3. Perusteiden luku 4.4 Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa kokonaisuudessaan. Perustetekstin lisäksi luvussa voi olla paikallisen pedagogisen kehittämisen tuloksena syntyneitä lisäyksiä.

4. Perusteiden luku 4.5 Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia. Tarvittaessa lukuun voi tehdä paikallisia lisäyksiä. Jos kokeiluun osallistuvissa yksiköissä järjestetään kaksikielistä esiopetusta, liitetään paikalliseen opetussuunnitelmaan vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luvun 4.4 mukainen kuvaus kaksikielisestä esiopetuksesta.

Mahdollisia paikallisia lisäyksiä tehtäessä otetaan huomioon erityisesti kokeiluun osallistuvat pienimmät lapset.

6. Lapsen kasvun ja oppimisen tuki

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa noudatetaan perusopetuslain mukaisia vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvattuja määräyksiä lasten kasvun ja oppimisen tuesta. Tarkemmat ohjeet kokeilukunnille on koottu alalukuun 5.7

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta esiopetukseen paremmin sopivaa nimitystä kasvun ja oppimisen tuki. Kasvun ja oppimisen tuki ja lukuun 6 (Oppilashuolto) sisältyvä oppilashuolto muodostavat kokonaisuuden. Tässä luvussa määrätään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta.

6.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvat perusopetuslain mukaisen kasvun ja oppimisen tuen piiriin. Lain mukaan lapsilla on oikeus saada riittävää tukea heti tuen tarpeen ilmetessä [70]. Lapsen kasvun ja oppimisen tuen kolme tasoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Perusopetuslaissa säädettyjä tukimuotoja ovat esimerkiksi osa-aikainen erityisopetus, tulkittamis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet. Tukimuotoja voi käyttää kaikilla tuen tasoilla sekä yksittäin että samanaikaisesti toisiaan täydentävinä. Lapsen saaman tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Tukea annetaan niin kauan sekä sen tasoisena ja muotoisena kuin se on tarpeellista. Varhaisen tunnistamisen sekä kasvun ja oppimisen tuen tehtävänä on ehkäistä oppimisvaikeuksia sekä ongelmien monimuotoistumista ja syvenemistä.

Kasvun ja oppimisen tuen järjestämisen lähtökohtana ovat kunkin lapsen ja lapsiryhmän vahvuudet sekä oppimis- ja kehitystarpeet. Esiopetuksessa huolehditaan siitä, että kaikki lapset saavat onnistumisen kokemuksia oppimisessa ja ryhmän jäsenenä toimimisessa. Näin tuetaan lasten myönteistä käsitystä itsestään. Monipuolista palautetta ja oppimisesta koottua tietoa käytetään suunnitelmallisesti lasten kannustamiseen ja ohjaamiseen. Tällä tehdään oppimisen edistymisen lapsille näkyväksi.

Kasvun ja oppimisen tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja oppimisympäristöihin liittyviä ratkaisuja sekä lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Huomiota kiinnitetään erityisesti esteettömyyteen, oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tunnistamiseen. Opettajien, erityisopettajien, esiopetuksen muun henkilöstön sekä muiden tuen ammattihenkilöiden monialainen yhteistyö lasten tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkeää. Yhteistyöhön kulloinkin osallistuvat ammattihenkilöt harkitaan tapauskohtaisesti.

Periaatteena on, että tuen tarve arvioidaan, ja sitä koskevat ratkaisut ja perusopetuslain mukaiset päätökset tehdään mahdollisimman pian esiopetuksen alettua. Usein lapsen tuen tarve on havaittu jo ennen esiopetuksen alkamista. Esiopetuksen, lapsen aiemman varhaiskasvatuksen, neuvolan ja huoltajien yhteistyöllä turvataan lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen jatkumoa. Tietoa lapsen mahdollisesti ennen esiopetusta saamista tukitoimista hyödynnetään esiopetuksessa.

Tuen tarvetta arvioitaessa ensimmäiseksi tarkastellaan käytettyjä toimintatapoja, opetusjärjestelyjä ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja.

Tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa esiopetusryhmässä erilaisin joustavin järjestelyin, ellei lapsen etu välttämättä edellytä lapsen siirtämistä toiseen ryhmään tai yksikköön. Mikäli lapsi käyttää esiopetuksen lisäksi muita varhaiskasvatuspalveluja, esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen henkilöstö tekee yhteistyötä lapsen kasvun ja oppimisen tukeen liittyvissä asioissa.

On tärkeää, että tieto lapsen tuen tarpeesta ja esiopetuksen aikana saamasta tuesta siirtyy myös perusopetukseen. Opetuksen järjestäjät vastaavat sujuvista tiedon siirron käytäntöjen luomisesta ja kehittämisestä.

[70] Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

6.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - kasvun ja oppimisen tuen järjestäminen

Vuoden 2014 esiopetussuunnitelman perusteiden oppimisen ja koulunkäynnin tukea käsittelevä luku: Lapsen kasvun ja oppimisen tuki (luku 5), löytyy Hämeenlinnan esiopetuksen opetussuunnitelmasta (2016) <https://www.hameenlinna.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/esiopetus/esiopetussuunnitelma/>

Esiopetuksessa toteutuu laadukas kokopäiväpedagogiikka, joka tukee jokaisen lapsen kasvua, oppimista ja kehitystä. Sen lisäksi lasta tuetaan tarvittaessa lapsen yksilöllisten tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Mikäli lapsen tuen tarve on tiedossa ennen esiopetuksen alkamista, keskustellaan yhdessä lapsen huoltajien, varhaiskasvatuksen opettajan, päiväkodin johtajan (assi), konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan (kveo) ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veon) sekä palveluohjauksen kanssa lapsen tuen tarpeeseen ja sijoittumiseen liittyvistä kysymyksistä. Inklusion periaatteiden mukaisesti lapsen esiopetus järjestetään ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen lähipäiväkodissa.

Hämeenlinnassa kaikille esiopetuksessa oleville lapsille laaditaan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma (leops), johon kirjataan, koskeeko suunnitelma myös täydentävää varhaiskasvatusta. Oppimissuunnitelma, jatkuva havainnointi ja monipuolinen dokumentointi, lapsesta saatu aiempi tieto (lapsen vasu, neuvolapalautteet, monialainen yhteistyö) sekä huoltajilta saatu tieto, luovat perustan järjestämisen suunnitteluun sekä toteuttamiseen. Oppimissuunnitelman suunnittelussa painopiste on kasvattajien toiminnan, vuorovaikutuksen ja oppimisympäristöjen arvioinnissa lasten tarpeiden mukaisesti. Oppimissuunnitelmat tehdään yhteistyössä lapsen huoltajien, esiopetuksen henkilöstön, varhaiserityiskasvatuksen työntekijöiden (kveo/veo) ja lapsen kanssa työskentelevien muiden tahojen kanssa (monialainen yhteistyö).

Esiopetuksessa on voimassa kolmiportainen tuki, joka jaetaan yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen tuen tarpeen mukaisesti oppimissuunnitelma kirjataan yleisen tuen leopsiin, tehostetun tuen suunnitelmaan tai henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS). Kolmiportaisen tuen tasoja on avattu kokeilu esiopetussuunnitelman luvuissa 6.3, 6.4 ja 6.5 ja Hämeenlinnan esiopetuksen opetussuunnitelman luvuissa 5.5, 5.6, 5.7.

"Lena on ollut vasta vähän aikaa Suomessa ja harjoittelee vielä suomen kieltä. Tästä huolimatta hän voi osallistua esiopetusryhmän yhteiseen toimintaan kuvien avulla, joita ryhmässä käytetään runsaasti. Kun ryhmä juttelee viikonlopun puuhista, saavat kaikki lapset kertoa asiasta kuvien kautta. Vaikka aikuinen toimii Lenan apuna sanoittamisessa, hän pääsee kuvien avulla

kertomaan käyneensä äidin kanssa kävelyllä, saaneensa pelata puhelimella ja syöneensä jäätelön." (Kasvattajan kommentti)

"Metsäretkellä jokainen eskari saa kuvata itseään kiinnostavia asioita iPadilla. Reko valitsee kuvauksen kohteekseen muurahaispesän ja muurahaisten polun. Reko ei kommunikoi puhumalla, mutta aikuinen huomaa hänen olevan hyvin kiinnostunut hyönteisistä. Kun kuvat esitellään retken päätteeksi päiväkodissa, ovat kaikki hyvin kiinnostuneita Rekon kuvista. Lapset innostuvat muurahaisteemasta, jota aletaan viedä aikuisten kannattelemana myös eteenpäin leikeissä, taidetyöskentelyssä ja lauluissa. Rekon valokuvien ympärille aletaan dokumentoida ryhmän yhteistä projektia, jossa osallisuuden kokemus toteutuu vahvasti." (Kasvattajan kommentti)

"Eskariryhmässä on tapana tehdä päivittäin suujumppaa aina sopivissa yhteisissä siirtymätilanteissa. Ruokailuun voidaan siirtyä vaikkapa lorutellen tai pukiessa käännellään kieltä eteisen peilissä olevien hauskojen jumppakuvien avulla. Monelta puuttuu vielä S tai R, mutta eskareiden mielestä on hauskaa harjoitella yhdessä pärinää, sihinää ja lallattelua!" (Kasvattajan kommentti)

"Mikolle on laadittu Hojks, johon on suunniteltu yhdessä vanhempien ja moniammatillisen tiimin kanssa eskariryhmässä annettava tuki. Autismin kirjon kautta arkeen kuuluvat myös terapiapalvelut jotka tapahtuvat osittain eskarissa. Mikolle on nyt suunniteltu jokaiselle päivälle yksi sääntöjä sisältävä hänen valitsema lautapeli, jonka avulla harjoitellaan irrottautumista tilanteista tai leikeistä, joihin Mikko uppoutuu. Pelissä Mikko pääsee harjoittelemaan yhteistoimintaa toisten kanssa." (Kasvattajan kommentti)

"Saman sisällön avaamiseen lukuisia rinnakkaisia keinoja: Esim. jos lapsi ei osaa sanallisesti tuottaa, hänelle tarjotaan vaihtoehtoisia keinoja, ilman paineita. Kuva voi olla yhteen lapseen liittyen vaatimus/ tuottaa painetta, mutta koko ryhmän toimintatapana ei tuota painetta yhdelle lapselle. Ei sanota: 'Missä on ne Maurin kuvat?'" (Kasvattajan kommentti)

"Yhteistyössä terapeuttien kanssa saan tietoa sitä, mitkä asiat lapselta onnistuu, mitkä äänneet lapsella on. Kun suunnitellaan pihasuunnistukseen kuvat, tuen tarpeessa oleva lapsi saa kokemuksen, että minäkin pärjään samalla tavalla kuin muut. Arkeen on helppo sisällyttää pieniä onnistumisen kokemuksia. Jos joka tapauksessa on suunnistusta, niin lisänä mahdollisuus todelliseen yhdenvertaisuuteen on kirsikka kakun päällä." (Kasvattajan kommentti)

"Sensitiivisyys ja vuorovaikutus ja lapsen tunteminen on tärkeintä. Sama lapsi voi tänään pystyä toimimaan ryhmässä, mutta seuraavana päivänä nyrkit heiluu koko ajan. Loistavaa, että eilen meni hyvin, tänään kasvattajan täytyy kannatella enemmän. Lapsi yrittää tehdä aina parhaansa, aikuisen tehtävä hetkessä arvioida kuinka paljon ja millaista tukea lapsi tarvitsee juuri tänään." (Kasvattajan kommentti)

"Lapsella on suuria pulmia syömisen kanssa. Istahdan lapsen viereen ja katselemme yhdessä lautasella olevaa ruokaa. Kosken sormellani lautasella olevaa perunaa. Hetken päästä lapsi tökkää perunaa. Nappaan kurkun palan omaan suuhun lapsen katsoessa. Hetken päästä lapsi ottaa palan kurkkua ja koskettaa sillä huuliaan. Pienin askelin mennään eteenpäin."

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

Minkälaista tukea lapsi tarvitsee, selviää yleensä havainnoimalla lasta hänen omassa toimintaympäristössään. Eri tahojen tutkimukset tuottavat arvokasta lisätietoa ja sitä tulee hyödyntää.

- Onko kasvattaja valmis muuttamaan omaa toimintaansa? Mitä ajattelen, että lapsi juuri tässä hetkessä pystyy tekemään, mitä edellytän lapselta?
- Miten oppimissuunnitelmiin sovitut tukitoimet siirtyvät ryhmän kaikille kasvattajille?
- Olenko valmis muuttamaan omia tapojani toimia lapsen tarpeiden mukaan?
- Miten voin olla yhtä aikaa ennakoitava ja luoda jäsentynyttä oppimisympäristöä ja mukauttaa ja joustaa arjen tilanteissa?
- Millaista palautetta annan lapselle?
- Miten motivoin lasta arjessa?

"Arjessa tavoitellaan osallisuutta, mutta tukea tarvitsevan osallisuus voi jäädä jalkoihin, jos tarvittava tuki jää arjen tilanteissa saamatta."

6.1.2. Näin meillä Hämeenlinnassa: yhteistyö, vastuut ja työnjako esiopetuksesta vastaavan hallinnon sisällä sekä muiden hallintokuntien kanssa

Lastenneuvola

Esiopetuksessa olevien lasten terveyttä ja terveydentilaa koskevat asiat kuuluvat neuvolaterveydenhuollolle. Painopiste on ennalta ehkäisyssä sekä varhaisessa puuttumisessa ja tukemisessa. Yhteistyössä esiopetuksen ja neuvolan välillä käytetään **"Tietoja tutkimuspaikkaan"** -lomaketta. Lisäksi terveydenhoitaja osallistuu tarvittaessa niin yhteisölliseen kuin yksilökohtaiseen oppilashuoltotyöhön ja tarvittaessa lapsen oppimissuunnitelma- sekä kouluun siirtopalaveriin.

Monialainen yhteistyö oppilashuollon työntekijöiden kanssa

Esiopetuksessa olevalla lapsella on oikeus oppilashuollon palveluihin. Konsultoivat varhaiskasvatuksen opettajat koordinoivat oppilashuollon kanssa tehtävää yhteistyötä. Oppilashuollon psykologit ovat mukana yksilöllisissä- ja yhteisöllisissä oppilashuoltoryhmissä ja tekevät tarvittaessa yksilöllisiä arviointoja. Oppilashuoltoa kuvataan tarkemmin luvussa 7.

Esiopetuksen käytössä olevia muita yhteistyötahoja (kuvaukset luvussa 7 Oppilashuolto)

- Palvelutarpeen arviointi
- Oppilashuollon psykologipalvelut
- Perheneuvola
- Terapiapalvelut
- Kuntoutustyöryhmä, nepsytiimi
- Perhekohtaiset palvelut: Lapsiperheiden kotipalvelu ja Varhaisen tuen perhetyö
- Pakolaisten vastaanotto, maahanmuuttopalvelut, tulkkipalvelut
- Vammaispalvelut
- Lastenneurologian ja -psykiatrian poliklinikat
- Kaupungin henkisen hyvinvoinnin palvelut; Käytettävissä perheen aikuisten mahdollisissa psyykkisissä tuentarpeissa

Palvelutarpeen arviointi

Esiopetuksessa noudatetaan sosiaalihuoltolain (35 §) velvoitetta ohjata lapsen vanhempi hakemaan sosiaalihuollon palveluja tarpeen ollessa ilmeinen.

Yhteydenotto tai ilmoitus tuen saamiseksi tehdään palvelutarpeen arviointiin. Pyyntö tai ilmoitus palvelutarpeen arviointiin tehdään puhelimitse, kirjallisesti tai sähköisellä lomakkeella.

Pääsääntöisesti pyyntö palvelutarpeen arviointiin tehdään yhteistyössä perheen kanssa. Ilmoitus voidaan tehdä myös ilman huoltajan suostumusta. Tällöin huoltajalle kerrotaan ilmoituksen tekemistä. Myös yksilöllisen oppilashuollon kautta voidaan käynnistää erilaisia perheiden tukipalveluita tai tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon.

Lastensuojeluilmoitus

Esiopetuksen henkilöstö on velvollinen salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kaupungin palvelutarpeen arviointiin, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Mikäli lastensuojeluilmoitus on kiireellinen sen voi tehdä välittömästi puhelimitse päivystävälle sosiaalityöntekijälle ja myös kirjallisesti.

Jos esiopetuksessa olevalla lapsella on lastensuojelun asiakkuus, sovitaan tarvittaessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa lapsikohtaisesti arkeen liittyvistä käytännöistä. (Toimintamenettelyn kuvaus, aloituspalaverilomake ja kuukausiraportti).

Poliisi: Esiopetuksen henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus lapsen henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikosepäilystä (lastensuojelulaki 25 §:n 3 mom.) Poliisille tehdyn ilmoituksen lisäksi esiopetuksen henkilöstön tulee tehdä lapsesta myös lastensuojelulain 25 §:n 1 momentissa tarkoitettu lastensuojeluilmoitus. Näin varmistetaan lapsen hyvinvoinnin edistämisen kannalta tarpeellisten palveluiden saanti.

Jos esiopetuksen henkilöstö on epätietoinen pitääkö asiasta tehdä ilmoitus palvelutarpeen arviointiin, lastensuojeluun tai poliisille, he voivat neuvotella lapsen tilanteesta esimiehensä ja kveon/veon kanssa. Kiireellisissä tilanteissa on mahdollisuus konsultoida lastensuojelun päivystävää työntekijää tai poliisia. Tällöin lapsesta ja perheestä puhutaan nimettömänä. Tämä madaltaa ilmoittamiskynnystä ja sitä kautta nopeuttaa tiedonkulkua ja samalla myös ehkäisee väärin ilmoitusten tekoa.

Yhteistyö oppilashuollon palveluista vastaavien ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa, järjestämisessä sekä käytännön toteuttamisessa

Lasten oppilashuollollisesta tuesta huolehtivat kaikki esiopetuksen opetus-, kasvatusta- ja hoitotehtäviin osallistuvat työntekijät yhteistyössä huoltajien kanssa. Lapsen tuen tarpeen ilmetessä siitä keskustellaan huoltajien kanssa. Oppilashuollon psykologipalveluihin ohjaututaan pääsääntöisesti kveon konsultaation kautta. Psykologin palveluihin voi ohjautua myös yksilökohtaisen oppilashuoltotyöryhmän kautta, jolloin oppilashuoltopalaverissa keskustellaan yhteydenotosta psykologiin. Mikäli perhe on ollut perheneuvolan työskentelyn piirissä lapsen päivähoidossa oloaikana, ja lapsi tarvitsee tukea edelleen esiopetusvuoden aikana, jatkaa yhteistyö perheneuvolan kanssa myös esiopetusvuonna.

Tuen tarpeen arviointi ja suunnittelu tehdään moniammatillisena yhteistyönä kodin, esiopetuksen ja erityisasiantuntijoiden kanssa. Tarvittavat arjen tukitoimet (toimintatavat, opetusjärjestelyt ja oppimisympäristö) otetaan välittömästi käyttöön. Tuen tarpeen arvioinnin ja suunnittelun sekä toteuttamisen etenemisestä huolehtivat esiopettajat yhteistyössä kveon/veon kanssa. Esiopetuspäivän aikana esiopettaja tai veo vastaa siitä, että koko henkilöstö toteuttaa tukitoimia. Kodin tukitoimista huolehtii lapsen huoltaja.

6.1.3. Näin meillä Hämeenlinnassa: Kasvun ja oppimisen tukeen liittyvät toimivaltuudet eri hallintopäätöksissä

Päiväkodin pedagoginen johtaja vahvistaa siirtymisen tehostettuun tukeen allekirjoittamalla pedagogisen arvion.

Avustajien sijoittuminen esiopetusyksiköihin valmistellaan kveo-tiimissä ja päiväkodin henkilöstöjohtajat vahvistavat sijoitukset.

Johtava varhaiskasvatuksen erityisopettaja päättää 9v oppivelvollisuuden piiriin kuuluvan esioppilaan erityisen tuen piiriin ottamisesta, mikäli lapselle annetaan erityistä tukea ennen yleisen oppivelvollisuuden alkamista.

Kasvatus- ja opetuspäällikkö päättää erityisen tuen piiriin ottamisesta, kun lapsi siirtyy kouluun sekä pidennetyn oppivelvollisuuden ja erityisen tuen piiriin ottamisesta.

6.2. Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana

Opetus ja kasvatus tulee järjestää yhteistyössä huoltajien kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea[71]. Kun lapsella on tuen tarvetta, huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu. Esiopetuksen henkilöstön tulee tuntea säädökset ja määräykset, jotka liittyvät huoltajan kanssa tehtävään yhteistyöhön lapsen tukeen liittyvissä asioissa. Kaikille huoltajille on hyvä kertoa tuen mahdollisuudesta ja sen keskeisistä periaatteista. Lapset osallistuvat yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, heille sopivalla tavalla.

Esiopetuksen henkilöstön on tärkeää olla yhteydessä huoltajaan heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen ongelmia tai hänen hyvinvointinsa on vaarantumassa. Huoltajalle annetaan riittävästi tietoa esimerkiksi lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Huoltajaa kannustetaan tukemaan osaltaan lastaan tavoitteiden saavuttamisessa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Huoltajien on hyvä tietää, että he tai lapsi eivät voi kieltäytyä kasvun ja oppimisen tuen vastaanottamisesta, eikä heidän suostumustaan tarvita tuen tarpeen arviointiin ja tuen suunnitteluun. Lapsi voi tarvita myös yksilökohtaisen oppilashuollon tukea. Tämä perustuu vapaaehtoisuuteen ja edellyttää huoltajan suostumusta (katso luku 6 Oppilashuolto).

[71] Valtioneuvoston asetus (422/2012)

6.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteistyö huoltajien kanssa

Perheiden kohtaamisen käytännöt rakennetaan niin, että perheiden näkemys ja varhaiskasvatus yhdistyvät juuri heidän lapselleen luontuvaksi pedagogiikaksi. Kunnioittavaan kohtaamiseen sisältyy molemminpuolinen oppiminen. Kyse on kunnioittavasta nöyryydestä: vain kuulemalla toista saadaan kokonaiskuva käsillä olevasta asiasta. (Lapsuutta Satakielen siivin. Hämeenlinnan varhaiskasvatussuunnitelma 2019)

Yhteistyö huoltajien kanssa perustuu molemmin puoliseen luottamukseen. Huoli otetaan puheeksi ensin huoltajien kanssa ja he ovat läsnä ja osallisina lapsensa tuen arviointi-, suunnittelu- ja seurantapalavereissa. Myös lapsen osallisuus oman oppimisensa ja oppimisen tuen suunnitteluun huomioidaan. Huoltajan kanssa keskustellaan, miten kotona voidaan tukea lapsen kehitystä ja huoltajaa kannustetaan tukemaan osaltaan lastaan tavoitteiden saavuttamisessa.

Huoltajille annetaan riittävästi tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Huoltajille kerrotaan, että he tai lapsi eivät voi kieltäytyä kasvun ja oppimisen tuen vastaanottamisesta, eikä heidän suostumustaan tarvita tuen tarpeen arviointiin ja tuen suunnitteluun. Kuitenkin yksilöllisen oppilashuollon tuki perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja edellyttää huoltajan suostumusta (luku 7 Oppilashuolto).

"Mä tiedän että mun lapsi ei ole ilkeä. Lilja haluaa olla kiltti. Se tietää, miten pitää olla: ottaa toiset huomioon, olla kiltti ja antaa toisillekin vuoro. Ollaan kotona Liljan isän kanssa kiinnitetty nyt tähän huomiota ja ohjattu päättävästi. Ja menee nyt paremmin.

En osaa sanoa, miksi päiväkodissa sitten Lilja tekee toisella tavalla. Nykyisin mua ihan ahdistaa tulla hakemaan. Pelkään, että taas kerrotaan, mitä kaikkea ikävää mun lapsi on tehnyt. Se on ihan kuin vikalista.

On kyllä ollut kertoja, jolloin päiväkodin aikuinen on oikeasti keskustellut mun kanssa: kertonut mitä Lilja on leikkinyt ja rakennellut, kivoja asioita päivästä. Myös sellasesta on juteltu, jos jotakin isompaa kurjaa juttua ollut ja miten siitä päästiin eteenpäin. Siitä mulle tulee tunne, että toi aikuinen tykkää mun lapsesta ja auttaa sitä päivän aikana.

Toivoisin, että ymmärretään, että mun lapsi vasta harjoittelee, eikä ihan heti osaa olla kiltisti. Nähtäisiin myös kivoja asioita lapsessa, koska oikeasti Lilja osaa jo monia juttuja." (Huoltajan kommentti)

"Viisivuotiaiden esiopetuksen toivon olevan mahdollisimman leikinomaista toimintaa. Vanhempana odotan avointa ja rehellistä yhteistyötä. Sillä saadaan asioita eteenpäin. Uskalletaan puhua, jos on ongelmia ja tietysti myös hyvät asiat. Jos tulee jokin vaikea tilanne lapsen kanssa, toivon saavani tiedon saman tien heti, ei vasta viikon tai kuukauden päästä. Kasvotusten ja mitään salaamatta ja kiertelemättä. Ja oman ryhmän henkilökunnalta. Jos lapsi on niin myöhään, että oman ryhmän henkilökuntaa ei ole enää paikalla, niin puhelimitse.

Olen puheen kannalla. Etenkin iltapäivällä on hyvä, kun saa rupertella. Daisyn kautta voi laittaa lyhyitä tiedotteita, ei monisivuisia. Muu tiedotus kasvokkain, miten on mennyt tai muuta isompaa ryhmässä olevaa, mikä on sillä hetkellä pinnalla." (Huoltajan kommentti)

Kysymyksiä kasvattajalle ja kasvattajatiimille:

- Miten luomme myös huoltajille turvallisen toimintakulttuurin, jossa vanhempi voisi tulla hakemaan lasta vailla ennakkohuolta siitä, että lapsesta kuulee vain negatiivisia asioita?
- Miten puhumme huoltajille niistä lapsista, jotka haastavat kasvattajia eniten? Millaista viestiä kerromme lapsen päivästä?
- Onko sinulla hyviä asioita kerrottavana jokaisesta lapsesta? Onko lapsia, joista on vaikea löytää vahvuuksia ja myönteisiä asioita? Kuinka varmistamme, että jokaisessa lapsessa nähdään kaikki se hyvä ja ihana, mitä lapsessa on, ja että hänestä kerrotaan huoltajalle myös myönteisiä asioita?

6.3. Yleinen tuki

Laadukas esiopetus on perusta lapsen kasvulle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennakolta esimerkiksi erilaisilla työtapoilla ja pedagogisilla menetelmillä, ryhmiä joustavasti muuntelemalla sekä opettajien keskinäisellä ja muun henkilöstön yhteistyöllä. Opetuksessa otetaan huomioon sekä ryhmän että yksittäisen lapsen tarpeet.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Tämä tarkoittaa yleensä yksittäisiä tukitoimia, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yleistä tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä, eikä tuen aloittaminen edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä.

Tuen tarpeiden arviointi ja tarvittavan tuen antaminen kuuluvat kaikkiin kasvatus- ja opetustilanteisiin. Tuki järjestetään esiopetuksen opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä. Huoltajan ja lapsen kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Yleisen tuen aikana lapsen tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa soveltuvia materiaaleja ja välineitä, esiopetukseen soveltuvia opetusohjelmia ja osa-aikaista erityisopetusta. Oppimissuunnitelmaa voidaan käyttää yleisen tuen aikana.

6.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yleinen tuki

Yleinen tuki kuuluu kaikille lapsille. Tuen tarpeen arviointi ja tarvittavan tuen antaminen kuuluvat kaikkiin kasvatus- ja opetustilanteisiin. Lapsen yleisen tuen tukitoimet kirjataan esiopetuksen oppimissuunnitelmaan yhteistyössä lapsen huoltajien ja tarvittaessa kveon kanssa. Lapsen osallisuus, toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon hänen kehitystasonsa mukaisesti. Oppimissuunnitelmaan kirjataan myös työnjako eri toimijoiden kesken ja tarpeelliset muutokset oppimisympäristössä. Tuen tarpeen arviointiin ja suunnitteluun voi osallistua myös erityistyöntekijöitä. Oppimissuunnitelman laadinnasta ja seurannasta vastaa esiopettaja ja suunnittelussa apuna on käytössä yleisen tuen työkalupakki -lomake.

6.4. Tehostettu tuki

Lapselle, joka tarvitsee säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on pedagogiseen arvioon perustuen annettava tehostettua tukea hänelle laaditun oppimissuunnitelman mukaisesti[72]. Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä, niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee. Lapsen tehostettu tuki suunnitellaan kokonaisuutena. Se on luonteeltaan vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki. Lapsi tarvitsee yleensä myös useampia tukimuotoja. Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta.

Tuki järjestetään opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä. Opettaja antaa palautetta lapselle ja huoltajalle lapsen edistymisestä sekä kuuntelee ja ottaa huomioon heidän näkemyksensä asiasta. Opettaja seuraa lapsen oppimista ja hyvinvointia säännöllisesti yhteistyössä huoltajan kanssa tehostetun tuen aikana. Mikäli arvioinnin perusteella todetaan tuen tarpeen muuttuneen tai annettu tuki ei hyödytä lasta, päivitetään oppimissuunnitelma vastaamaan uutta tilannetta.

Tehostettua tukea annetaan pääsääntöisesti esiopetuksen loppuun saakka. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen päätöksen tekeminen esiopetuksen aikana tehostettua tukea saavalle lapselle on harvoin tarpeen.

Pedagoginen arvio

Tehostetun tuen aloittaminen perustuu pedagogiseen arvioon. Kirjallisessa pedagogisessa arviossa kuvataan

- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilanne esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista
- lapsen saama yleinen tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen kiinnostuksen kohteet, kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio tehostetun tuen tarpeesta.

Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta. Opettaja tai opettajat laativat yhdessä kirjallisen pedagogisen arvion. Tarvittaessa arvion laatimisessa käytetään muita asiantuntijoita. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin, käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa[73]. Tähän käsittelyyn ei tarvita huoltajan suostumusta. Käsittelyä koskevat tiedot kirjataan opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla, esimerkiksi kirjallisesti laadittuun pedagogiseen arvioon.

Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana

Tehostetun tuen aikana lapselle järjestettävä tuki kirjataan lapsen oppimissuunnitelmaan[74]. Oppimissuunnitelma on hyväksyttyyn opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma lapsen kasvun ja oppimisen tavoitteista, tarvittavista opetusjärjestelyistä sekä lapsen tarvitsemasta tuesta ja ohjauksesta.

Tavoitteena on turvata lapsen edellytykset saavuttaa hänelle asetetut tavoitteet. Tehostettua tukea varten tehtävä oppimissuunnitelma perustuu pedagogisessa arviossa tuotettuun tietoon. Oppimissuunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa[75]. Laatimiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Oppimissuunnitelman laatimisen yhteydessä sovitaan tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja suunnitelman tarkistamisen

aikataulusta. Lisäksi oppimissuunnitelma tarkistetaan vastaamaan tuen tarvetta aina lapsen tilanteen muuttuessa.

Tehostettua tukea varten laadittavan oppimissuunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

Lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentely- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvät tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava osa-aikainen erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- esiopetukseen osallistumisen edellyttämät perusopetuslain mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa

Tuen seuranta ja arviointi

- oppimissuunnitelman tavoitteiden toteutumisen seuranta, toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat
- oppimissuunnitelman tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Oppimissuunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia.

[72] Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

[73] Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

[74] Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

[75] Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

6.4.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - tehostettu tuki

Pedagoginen arvio

Lapselle, jolle yleinen tuki ei ole riittävää, vaan hän tarvitsee säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, laaditaan yhteistyössä lapsen huoltajan ja kveon/veon kanssa pedagoginen arvio. Laadinnassa hyödynnetään lapsen mahdollinen vasu, ja muu lapsen esiopetuksen toteuttamista tukeva suunnitelma tai lausunto huoltajan luvalla. Pedagoginen arvio käsitellään moniammatillisesti. Pedagogiseen arvioon perustuen lapsi siirtyy tarvittaessa tehostetun tuen piiriin. Arvion laadinnasta, tehostetun tuen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa esiopettaja kveon/veon ja päiväkodin pedagogisen johtajan tuella.

Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana

Lapselle laaditaan yhteistyössä huoltajan, esiopettajan, kveon/veon ja lapsen mahdollisiin tutkimuksiin ja kuntoutukseen osallistuvien erityistyöntekijöiden kanssa tehostetun tuen oppimissuunnitelma. Tehostettu tuki suunnitellaan kokonaisuutena, se on vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki ja tukimuodot perustuvat yleisen tuen menetelmiin sekä lapsen tehostetun tuen suunnitelmaan kirjattuihin tukimuotoihin.

Tehostettua tukea tulee antaa lapselle riittävän kauan ja lapsen siirtyminen tehostetusta tuesta erityiseen tukeen esiopetuksen aikana onkin harvoin tarpeen. Oppimissuunnitelman toteutumista arvioidaan ja sitä tarkistetaan vastaamaan tuen tarvetta aina lapsen tilanteen muuttuessa. Mikäli lapsen jatkuva ja useamman samanaikaisen tuen tarve päättyy, käsitellään lapsen siirtyminen takaisin yleisen tuen piiriin moniammatillisesti pedagogisen arvion avulla.

Suunnitelmaan kirjataan pedagogisen arvion pohjalta lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, kasvun ja oppimisen tavoitteet, tarvittavat fyysiseen ja psyykkiseen oppimisympäristöön liittyvät asiat sekä konkreettisesti lapsen tarvitsema tuki ja ohjaus. Henkilökohtaisia ominaisuuksia ja terveystietoja ei kirjata.

Mikäli samassa esiopetusryhmässä on useita tehostettua tukea tarvitsevia lapsia, voidaan ryhmäkokoa pienentää suhdelukua väljentämällä tai esiopetusryhmässä voi toimia ryhmäavustaja. Lapsi voi myös saada tehostettua tukea integroidussa erityisryhmässä.

Mikäli lapsen tehostettua tukea on tarpeen jatkaa tai aloittaa kouluun siirryttäessä, noudatetaan nivelvaiheen toimintamalleja.

6.5. Erityinen tuki

Erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muuten. Lapsen edellytykset ovat voineet heikentyä esimerkiksi vamman tai vakavan sairauden vuoksi. Erityisen tuen tehtävänä on antaa lapselle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista kasvun ja oppimisen tukea sekä edistää hänen oppimisedellytyksiään. Myös erityistä tukea saavan lapsen on saatava kokea onnistumisen ja oppimisen iloa. Näin vahvistetaan hänen itsetuntoaan ja oppimismotivaatiotaan.

Lapsen erityisestä tuesta voidaan päättää joko esiopetuksen aikana tai ennen esi- tai perusopetuksen alkamista. Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästyminen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten.

Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta lapsen tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta[76]. Erityisopetus ja lapsen saama muu tuki muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden. Käytettävissä ovat kaikki perusopetuslain mukaiset tukimuodot. Opetuksen järjestäjä huolehtii, että erityisen tuen toteuttamisessa on käytettävissä erityispedagogista osaamista.

Sellaiselle lapselle, jolle on tehty erityisen tuen päätös, annetaan erityisopetusta hänelle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman mukaisesti. Erityisopetukseen sisältyvillä pedagogisilla ratkaisuilla pyritään ensisijaisesti turvaamaan lapsen oppiminen. Pedagogiset ratkaisut voivat liittyä esimerkiksi opetukseen ja työtapoihin tai valittaviin materiaaleihin ja välineisiin.

Oppimista tukevien erityisopetuksen pedagogisten ratkaisujen lisäksi erityistä tukea saavalla lapsella on oikeus myös muuhun esiopetuksen tukeen. Tällaista muuta tukea ovat esimerkiksi yksilökohtainen oppilashuolto, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet.

Pedagoginen selvitys

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä esiopetuksen järjestäjän on tehtävä lapsesta pedagoginen selvitys[77]. Opetuksen järjestäjän päättämä toimitus, viranhaltija tai työntekijä hankkii

- lapsen esiopetuksesta vastaavilta opettajilta kirjallisen selvityksen lapsen oppimisen etenemisestä
- oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa moniammatillisena yhteistyönä tehdyn kirjallisen selvityksen lapsen saamasta tehostetusta tuesta ja lapsen kokonaistilanteesta.

Näiden kahden selvityksen perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee arvion lapsen erityisen tuen tarpeesta. Selvitysten ja niiden pohjalta laaditun arvion muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan pedagogiseksi selvitykseksi.[78]

Kirjallisessa pedagogisessa selvityksessä kuvataan

- lapsen oppimisen eteneminen
- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilannetta esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista
- lapsen saama tehostettu tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, oppimisvalmiudet sekä lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio erityisen tuen tarpeesta.

Pedagogisen selvityksen laatimisessa hyödynnetään lapsesta mahdollisesti aiemmin laadittua pedagogista arviota ja lapsen oppimissuunnitelmaa. Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta.

Pedagogisen selvityksen lisäksi erityisen tuen päätöksen valmistelemiseksi tulee tarvittaessa hankkia muita lausuntoja, kuten psykologinen tai lääketieteellinen lausunto tai vastaava sosiaalinen selvitys. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Erityisen tuen päätös

Erityisen tuen antamiseksi esiopetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös[79]. Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava lasta ja huoltajaa[80]. Päätös tehdään hallintolain mukaisesti[81]. Erityisen tuen päätöksessä tulee päättää lapsen pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa lapsen esiopetuksen poikkeava järjestäminen[82]. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltajat voivat hakea siihen muutosta valittamalla[83]. Päätös on aina perusteltava[84]. Päätöksen perustelut sisältyvät yleensä pedagogiseen selvitykseen ja mahdollisiin lausuntoihin.

Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi- tai perusopetuksen alkamista tai esi- tai perusopetuksen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten[85]. Yleensä erityisen tuen päätös tehdään aikaisintaan esiopetuksen alkaessa. Ainoastaan pidennettyä oppivelvollisuutta tarvitsevalle lapselle se tulee tehdä viisivuotiaana. Jos erityisen tuen päätös tehdään esiopetuksen aikana ilman tehostetun tuen antamista, tulee sen perustua lapsen tilanteen uudelleen arviointiin esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan sairauden seurauksena.

Perusopetuslain mukaan erityisen tuen tarpeellisuus tarkistetaan aina lapsen tuen tarpeen muuttuessa sellaisissa asioissa, joista päätetään erityisen tuen päätöksessä. Tarkistaminen esiopetuksen aikana tarkoittaa yleensä jonkin erityisen tuen päätöksessä määrätyn asian muuttamista. Tällaisia ovat esimerkiksi muutos avustajapalvelussa tai erityisissä apuvälineissä. Tarkistamista varten lapsesta tehdään uusi pedagoginen selvitys. Mikäli lapsi ei enää tarvitse erityistä tukea, tulee tuen lopettamisesta tehdä päätös. Tällöin lapselle ryhdytään antamaan tehostettua tukea. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen lopettaminen esiopetuksen aikana on harvinaista.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Erityistä tukea koskevan päätöksen toimeenpanemiseksi lapselle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Suunnitelmasta tulee ilmetä lapsen erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisen opetuksen ja muun tuen antaminen.[86] Se on kirjallinen suunnitelma lapsen esiopetuksen ja oppimisen tavoitteista, sisällöistä, käytettävistä pedagogisista menetelmistä ja lapsen tarvitsemasta tuesta.

Erityistä tukea varten tehtävä HOJKS perustuu pedagogisessa selvityksessä tuotettuun tietoon. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimisessa hyödynnetään lapselle mahdollisesti aiemmin laadittua oppimissuunnitelmaa. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Lapsen opettajat laativat suunnitelman yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Laatimiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat.

Erityistä tukea varten laadittavan HOJKSin tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

Lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentelytaitoihin sekä kehitykseen liittyvät tavoitteet, kuten tiedolliset, sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja emotionaaliset tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- erityistä tukea koskevan päätöksen mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa
- kuvaus lapsen esiopetuksen kuljetusten järjestelyistä ja vastuista sekä kuljetusta odottavan lapsen ohjasta toiminnasta ja valvonnasta

Tuen seuranta ja arviointi

- lapsen ja huoltajan kanssa yhdessä tehtävä arvio lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen kokonaistilanteesta
- HOJKS:n tavoitteiden toteutumisen seuranta ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat
- HOJKS:n tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia. HOJKSiin voidaan liittää huoltajan antamat yksilöidyt tiedonsiirtoluvat.

HOJKS tulee tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa, lapsen tarpeiden mukaiseksi[87]. Sitä muutetaan aina lapsen tuen tarpeen tai opetuksen tavoitteiden muuttuessa. Jos erityisen tuen antaminen päätetään lopettaa, lapselle laaditaan oppimissuunnitelma tehostetun tuen antamiseksi.

Pidennetty oppivelvollisuus

Jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta perusopetuslaissa säädettyä aikaisemmin[88]. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan oppilaan oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 11 vuotta. Esiopetus voi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle lapselle annettavassa esiopetuksessa kestää yhden tai kaksi vuotta. [89] Tarkoitus on vahvistaa lapsen valmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan perusopetuksessa mahdollisimman hyvin.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.[90] Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapselle tehdään tällöin myös päätös erityisestä tuesta. Lapselle laaditaan HOJKS esiopetuksen alkaessa. Lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta. [91] Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla lapsella tämä oikeus esiopetukseen alkaa sen vuoden syyslukukauden alussa, jolloin lapsi täyttää viisi vuotta. Päätös oppivelvollisuuden pidentämisestä tarvitaan ennen esiopetuksen alkua, jotta oikeus siihen voi toteutua.

Lapsen ohjautuminen riittävän varhain tuen piiriin edellyttää yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehdoista ja valinnan vaikutuksista. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen. Esiopetuksen kesto ja perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen edistymisen, tuen tarpeen ja kokonaistilanteen perusteella.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetus voidaan järjestää vaihtoehtoisesti kolmella eri tavalla:

- Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta, jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen.

- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin[92] eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta on tehtävä erillinen hallintopäätös.

[76] Perusopetuslaki 17 § 1 mom. (642/2010)

[77] Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010) ja hallintolaki 34, 35 ja 36 § (434/2003)

[78] Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010)

[79] Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642 /2010)

[80] Perusopetuslaki 17 § 3 mom. (642/2010)

[81] Hallintolaki (434/2003)

[82] Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

[83] Perusopetuslaki 42 § 2 mom. (642/2010)

[84] Hallintolaki 45§ 1mom. (434/2003)

[85] Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010)

[86] Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

[87] Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

[88] Perusopetuslaki 25 § 2 mom. (628/1998)

[89] Perusopetuslaki 9 § 2 mom. (628/1998)

[90] Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997)

[91] Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010) ja 26 a § 2-3 mom. (1040/2014)

[92] Perusopetuslaki (628/1998) 27 §

6.5.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - erityinen tuki

Esiopetuksessa erityisen tuen piirissä ovat pääsääntöisesti lapset, joilla on pidennetty oppivelvollisuus. Yleisen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvalla lapsella voidaan tehdä erityisen tuen päätös, mikäli lapsen kasvun, kehityksen tai oppimisen edellytykset ovat heikentyneet esim. vamman, vakavan sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi. Tällöin erityisen tuen päätös perustuu psykologiseen tai lääketieteelliseen arvioon ja voidaan tehdä aikaisintaan esiopetusvuoden alkaessa tai aikana.

Pedagoginen selvitys

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä lapselle laaditaan pedagoginen selvitys moniammatillisessa yhteistyössä lapsen huoltajan, lapsen tutkimuksiin ja kuntoutukseen osallistuvien erityistyöntekijöiden ja tarvittaessa kveon kanssa ja huoltajat hyväksyvät allekirjoittamalla erityisen tuen aloittamisen, jatkamisen, tai erityisestä tuesta pois siirtymisen. Pedagogisen selvityksen laadinnasta vastaa ryhmän erityisopettaja tai esiopettaja ja kveo/veo. Pedagogisen selvityksen prosessiin kuuluu vanhempien kuuleminen.

Erityisen tuen päätös

Pedagogisen selvityksen sekä mahdollisten asiantuntijalausuntojen perusteella lapselle tehdään erityisen tuen päätös. Päätös on valituskelpoinen hallinnollinen päätös, jonka tekee Johtava varhaiskasvatuksen erityisopettaja silloin, kun lapsi on esiopetuksessa ja kuuluu yleisen oppivelvollisuuden piiriin. Erityisen tuen päätöksen ja pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin ottamisen päätökset tekee Kasvatus- ja opetuspäällikkö. Erityisen tuen käytännön järjestelyissä kuullaan aina lapsen huoltajaa.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS

Lapselle, joka kuuluu erityisen tuen piiriin, laaditaan pedagogiseen selvitykseen perustuen Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). HOJKSin laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen erityisopettaja tai esiopettaja ja kveo/veo sekä päiväkodinjohtaja ja se laaditaan moniammatillisesti yhteistyössä huoltajien kanssa. Lapsi osallistuu pedagogisen selvityksen ja HOJKSin laadintaan kehitystasonsa mukaisesti. HOJKSiin kirjataan lapsen tarvitsemat tukitoimet, vastuut ja työnjako sekä arviointi ja seuranta. Suunnitelmaan ei kirjata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia eikä terveystietoja.

Erityisen tuen tarve tulee tarkistaa ennen lapsen siirtymistä perusopetukseen. Kun lapsi on esiopetuksessa tehostetun tuen piirissä ja keväällä on arvioitavissa, että hän tarvitsee koulussa erityistä tukea, pedagoginen selvitys ja erityisen tuen päätös tehdään esiopetusvuoden keväällä ja lapsi siirtyy erityisen tuen piiriin perusopetuksen alkaessa.

Mikäli lapsen erityisen tuen tarve päättyy ja lapsi siirtyy tehostetun tuen piiriin, siirtymistä edeltää pedagoginen selvitys yhteistyössä lapsen huoltajien ja erityistyöntekijöiden kanssa. Erityisen tuen päättymisestä tehdään hallinnollinen päätös.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat lapset

Lapsi ohjautuu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin asiantuntijalausunnon suosituksen perusteella. Esiopetus voi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle lapselle annettavassa esiopetuksessa kestää yksi tai kaksi vuotta.

Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapselle tehdään tällöin myös päätös erityisestä tuesta ja lapselle laaditaan HOJKS. Pidennetty oppivelvollisuus voi alkaa viisi vuotiaana varhennetussa esiopetuksessa tai kuusi vuotiaana.

Ohjautuminen pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin edellyttää monialaista yhteistyötä ja lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehtoista ja valinnan vaikutuksista. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen. Esiopetuksen kesto ja perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen edistymisen, tuen tarpeen ja kokonaistilanteen perusteella. (Kehä: Pidennetyn oppivelvollisuuden polku)

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetuksen käytänteet, yhteistyö, vastuut ja työnjako on kuvattu kohdassa *erityinen tuki*. Lapsen esiopetukseen sijoittuminen suunnitellaan yksilöllisesti ja opetuksen järjestäjän tulee huolehtia, että erityisen tuen toteuttamisessa on käytettävissä erityispedagogista osaamista ja ryhmäkokoo on korkeintaan 20 lasta.

Erityisen tuen ja pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten kohdalla siirtyminen kouluun edellyttää yhteistyötä huoltajan, koulun opettajien ja erityisopettajien kanssa jo riittävän varhaisessa vaiheessa. Lapsen esiopetusvuoden aikana ja hänen siirtyessään perusopetukseen noudatetaan nivelvaiheen toimintamallia.

6.6. Perusopetuslaissa säädetyt tukimuodot

Osa-aikainen erityisopetus

Lapsella, jolla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään, on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun esiopetuksen ohessa[93]. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan lapsille, joilla on esimerkiksi kielellisiin, matemaattisiin tai motorisiin taitoihin liittyviä vaikeuksia, vaikeuksia oman toiminnan ohjauksessa, tarkkaavaisuudessa tai vuorovaikutustaidoissa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja ehkäistä kehityksen ja oppimisen vaikeuksia. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan kaikilla tuen tasoilla.

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan joustavin järjestelyin samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöopetuksena. Osa-aikaisen erityisopetuksen toteuttamistavoista esiopetuksessa tiedotetaan kaikille huoltajille. Sen toteuttamista suunnitellaan ja sen tarvetta ja vaikutuksia arvioidaan opettajien keskinäisenä yhteistyönä sekä yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteet ja sisällöt nivelletään lapsen saamaan muuhun opetukseen.

Opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut ja erityiset apuvälineet

Lapsella on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut ja erityiset apuvälineet kaikilla tuen tasoilla[94]. Tarkoituksena on turvata lapselle kasvun ja oppimisen perusedellytykset, esteettömyys ja mahdollisuus vuorovaikutukseen kaikissa oppimisympäristöissä.

Lapselle järjestetään tarvittaessa tulkitsemista esimerkiksi kuulovamman tai kielellisen erityisvaikeuden takia. Hän voi tarvita myös puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja, kuten erilaisia symbolijärjestelmiä. Viittomakieltä käyttävien lasten kommunikaation tukena voidaan tarvittaessa käyttää viittomakielen tulkkia tai viittomakielentaitoista avustajaa. Eriasteisesti kuulovammaisten lasten kohdalla tulkkauksen menetelmä saattaa olla myös jokin muu kuin viittomakielen tulkkaus. Lapsen kielellisen erityisvaikeuden takia käytetään puhevammaisten tulkkia tai puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä hallitsevaa avustajaa. Myös opettaja voi tukea lasta kommunikoinnissa viittomien tai muiden symbolien avulla.

Avustajan antama tuki edistää lapsen itsenäistä selviytymistä ja omatoimisuutta sekä myönteisen itsetunnon kehittymistä. Avustajan antama tuki voidaan suunnata yksittäiselle lapselle tai opetusryhmälle. Opettajan tehtävänä on suunnitella, opettaa, antaa tukea sekä arvioida lapsen ja koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. Avustaja ohjaa ja tukee lasta päivittäisissä tilanteissa ja tehtävien suorittamisessa opettajan tai muiden tuen ammattihenkilöiden ohjeiden mukaisesti. Opettajat ja avustajat suunnittelevat ja arvioivat työtään yhdessä sekä tarvittaessa esiopetuksen muun henkilöstön kanssa.

Erityisten apuvälineiden tarve voi liittyä näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen. Se voi liittyä myös oppimisen erityistarpeisiin. Tällöin käytetään esimerkiksi erilaisia tietoteknisiä sovelluksia, äänikirjoja, matematiikan havainnollistamisen välineitä tai keskittymistä tukevia apuvälineitä. Lapsen kanssa työskentelevät perehtyvät riittävästi opetukseen osallistumisen edellyttämien apuvälineiden käyttöön sekä ohjaavat lasta ja huoltajaa näiden käytössä yhteistyössä tuen muiden ammattihenkilöiden kanssa. Apuvälineitä käytetään suunnitelmallisesti, niiden käyttöä ja tarvetta arvioidaan säännöllisesti.

Lapsen kanssa työskentelevät suunnittelevat yhdessä opetukseen osallistumisen edellyttämien palvelujen ja apuvälineiden käytön eri oppimistilanteissa hyödyntäen tarvittaessa muita asiantuntijoita. Lapsen tukeminen voi edellyttää erityisosaamista, jota esiopetusyksikön omalla henkilöstöllä ei ole riittävästi. Tällöin hyödynnetään esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskusten lapsille tarjoamia palveluja ja henkilöstölle suunnattua koulutusta ja konsultaatiota.

Opetuksen järjestäjä päättää tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista opetuspalveluista ja erityisistä apuvälineistä. Lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve ja määrä arvioidaan lapsen opettajien ja oppilashuollon henkilöstön yhteistyönä hyödyntäen lapsen ja huoltajan antamia tietoja sekä mahdollisten esiopetuksen ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoja. Tehostettua tukea saavan lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa arvioissa. Erityistä tukea saavan lapsen palveluiden ja erityisten apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa selvityksessä ja niistä päätetään erityisen tuen päätöksessä. Yleistä ja tehostettua tukea saavalle lapselle tehdään lapsen tarvitsemista palveluista ja erityisistä apuvälineistä hallintopäätös. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan oppimissuunnitelmassa tai HOJKSissa.

[93] Perusopetuslaki 16 § 2 mom. (642/2010)

[94] Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003)

6.6.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - tukimuodot

Kun lapsella ilmenee tuen tarve, hänellä on oikeus osa-aikaiseen erityisopetukseen. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja ehkäistä kehityksen ja oppimisen vaikeuksia. Tavoitteet ja sisällöt nivelletään lapsen saamaan muuhun esiopetukseen. Osa-aikaista erityisopetusta toteutetaan joustavin järjestelyin samanaikaisopetuksen ja rinnakkaisopetuksen keinoin pienryhmätoimintana. Osa-aikainen erityisopetus suunnitellaan monialaisena yhteistyönä esiopettajan, kveon/veon, päiväkodin pedagogisen johtajan kanssa ja lapsen kanssa työskentelevien muiden tahojen kanssa. Esiopetuksen henkilöstö toteuttaa osa-aikaista erityisopetusta esiopetuksen arjessa.

Avustajat ja tulkitsemispalvelut

Avustajat toimivat Hämeenlinnassa varhaiskasvatuksen avustaja-nimikkeellä ryhmäavustajina. Avustajaresurssia tarkastellaan kokonaisuutena koko kaupungin alueella, alueellisesti ja yksiköittäin sekä lapsiryhmittäin. Avustajaresurssin tarve vaihtelee yksiköissä ja varhaiskasvatuksen avustajien työyksikkö vaihtuu lasten tarpeiden mukaisesti. Kveot ja päiväkodin johtajat tekevät avustajien sijoittelun yksiköihin lasten tuen tarpeiden mukaisesti.

Avustajat toimivat esiopetuksen arjessa osana kasvattaja yhteisöä.

Lapsen tulkitsemis-, apuväline- ja avustajapalveluiden sekä muiden opetuspalveluiden tarve arvioidaan lapsen oppimissuunnitelmapalaverissa moniammatillisessa yhteistyössä. Tarvittaessa hyödynnetään asiantuntijoiden lausuntoja. Palveluista päättää opetuksen järjestäjä. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kirjataan lapsen oppimissuunnitelmaan. Yleisen ja tehostetun tuen piirissä olevien lasten tarvitsemista tukipalveluista ja erityisistä apuvälineistä tehdään hallintopäätös.

Lapsen mahdollisiin tulkitsemis- ja apuvälineisiin perehtyvät kaikki lapsen kanssa työskentelevät. Mikäli tukipalvelujen ja apuvälineiden käyttö vaatii erityisosaamista, hyödynnetään tarpeellisia asiantuntijatahoja.

Vieraskielisten lasten palaverissa tai muissa tapaamisissa huoltajien kanssa käytetään tarvittaessa tulkkipalveluja. Tulkin tilausohjeet ovat Kehrässä. Viittomakielen tulkkien käytössä noudatetaan voimassa olevia ohjeita.

Varhaisen tuen valmennus

Hämeenlinnassa varhaiskasvatus- ja esiopetusryhmien on mahdollisuus saada **varhaisen tuen valmentajan tiimijakso** työnsä tueksi. Toimintaan ohjaututaan Konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan (kveo) kautta. Työskentelyn toimeksianto määritellään aina tapauskohtaisesti yhdessä kveon ja päiväkodin pedagogisen johtajan kanssa ja siitä tehdään erillinen sopimus.

Tiimijakson tavoitteena voi olla esimerkiksi:

1. Haastavien tilanteiden ja kasvatusvuorovaikutuksen havainnointi, jolloin tavoitteena on löytää ja tehdä yhteisen keskustelun kautta näkyväksi niitä kasvattajien vuorovaikutuksen tapoja ja toimintatapoja, joita hiomalla myös lapsen käytös saadaan muuttumaan ja haastavat tilanteet helpottamaan. Samalla havainnoidaan ja nostetaan esille vuorovaikutuksen hyviä käytäntöjä ja tapoja, joita tiimissä kannattaa vahvistaa. Havainnoinnissa kiinnitetään huomiota myös arjen rakenteisiin ja oppimisympäristöön
2. Uusien toimintatapojen löytyminen silloin, kun tiimin keinot eivät riitä ryhmässä toistuvasti esiin nousevien kommunikoinnin, käyttäytymisen tai toiminnan haasteiden ratkaisemiseen.
3. Lapsiryhmän toiminnan ja kasvattajien työn jäsentäminen ja yhteisten toimintatapojen selkiyttäminen.

Varhaisen tuen valmentaja valmistaa myös lapsiryhmissä tarvittavaa tuen materiaalia, esim. kuvatuki.

6.7.

Kasvun ja oppimisen tukeen liittyvät paikallisesti päätettävät asiat on kuvattu vuoden 2014 Esiopetuksen perusteissa luvussa 5.7.

Paikalliseen kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluopetussuunnitelmaan liitetään vuoden 2014 Esiopetuksen perusteiden mukaan laadittu, paikalliseen esiopetuksen opetussuunnitelmaan sisältyvä Kasvun ja oppimisen tukea käsittelevä luku. Mikäli luvussa havaitaan puutteita, voi niitä korjata.

Lapset, joille on tehty päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta[95] voivat saada perusopetuslain mukaisen esiopetuksensa osallistumalla kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun[96]. Tarvittaessa päätös voidaan tehdä kaksivuotisen esiopetuksen aikana. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) luvun 5.5 (Erityinen tuki) mukaisesti.

Opetuksen järjestäjä pitää huolta siitä, että kokeiluun osallistuva opetushenkilöstö tuntee perusopetuslain tukea koskevat säädökset sekä osaa toimia Esiopetuksen perusteet 2014 mukaisten tuen määräysten ja paikallisesti sovittujen käytäntöjen mukaisesti.

[95] Perusopetuslaki 25 § 2 mom. ja 26 § 1 mom. (477/2003)

[96] Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta 2§ 3 mom. (2020/1046)

7. Oppilashuolto

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa noudatetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain[97] mukaisia Esiopetuksen perusteet 2014 asiakirjassa kuvattuja oppilashuoltoon liittyviä määräyksiä. Tarkemmat ohjeet kokeilukunnille on koottu alalukuun 6.5.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain käsitteistön sijasta esiopetuksen opiskeluhuollosta nimitystä oppilashuolto, opiskelijasta käsitettä lapsi, oppilaitoksesta nimitystä esiopetusyksikkö tai esiopetus. Koulutuksen järjestäjään viitataan käsitteellä opetuksen järjestäjä[98].

Lasten kehitysympäristön ja esiopetuksen toimintaympäristön muutosten myötä oppilashuollosta on tullut yhä tärkeämpi osa esiopetuksen perustoimintaa. Oppilashuolto liittyy kiinteästi esiopetuksen tehtävään edistää lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Oppilashuoltotyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus[99].

Lapsella on oikeus saada maksutta oppilashuolto, jota opetukseen osallistuminen edellyttää[100]. Esiopetuksen oppilashuolto koskee myös pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia lapsia. Oppilashuollolla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa esiopetussyhteisössä. Oppilashuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko esiopetussyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Tämän lisäksi lapsilla on oikeus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon[101]. Monialainen yhteistyö on oppilashuollossa keskeistä. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioittava suhtautuminen lapseen ja huoltajaan sekä heidän osallisuutensa tukeminen.

Esiopetuksen oppilashuollosta ja siihen liittyvistä suunnitelmista säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa. Tässä luvussa määrätään oppilashuollon keskeisistä periaatteista, opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista sekä paikallisen opetussuunnitelman ja yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laatimisesta. Esiopetuksen toteuttamiseen kuuluvasta kasvun ja oppimisen tuesta määrätään perusteiden luvussa 5 (Lapsen kasvun ja oppimisen tuki)[102].

[97] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2013/1287)

[98] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 1 § 3 mom.

[99] YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

[100] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 4 mom.

[101] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 1 - 2 mom.

7.1. Monialainen oppilashuollon yhteistyö

Oppilashuolto järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa siten, että siitä muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus[103]. Oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa ottaen huomioon lapsen ikä ja edellytykset[104]. Esiopetussyhteisön tai lasten hyvinvoinnissa havaittuihin huolenaiheisiin etsitään ratkaisuja yhdessä huoltajan kanssa.

Esiopetuksessa oppilashuolto on esiopetussyhteisössä työskentelevien ja oppilashuoltopalveluista vastaavien työntekijöiden tehtävä. Ensisijainen vastuu esiopetussyhteisön hyvinvoinnista on esiopetuksen henkilökunnalla[105]. Oppilashuollon palveluita ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä terveydenhoitopalvelut, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina[106]. Näiden asiantuntijoiden tehtävät liittyvät niin lapseen, lapsen kehitysympäristöihin kuin yhteistyöhön. Palveluja tarjotaan siten, että ne ovat helposti saatavilla[107]. Palvelut järjestetään lain edellyttämässä määrääjässä[108].

Lapsen huoltajalle annetaan tieto käytettävissä olevasta oppilashuollosta ja heitä ohjataan hakemaan tarvitsemiaan oppilashuollon palveluja[109]. Lapsen ja huoltajan osallisuus oppilashuollossa, suunnitelmallinen yhteistyö ja oppilashuollosta tiedottaminen lisäävät oppilashuollon tuntemusta ja edesauttavat palveluihin hakeutumista. Eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa.

Oppilashuollon tavoitteet, tehtävät ja toteuttamisen periaatteet muodostavat esiopetuksesta toisen asteen koulutukseen ulottuvan jatkumon. Esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen välinen vuorovaikutus on tärkeää pohdittaessa oppilashuollon toimintaa. Yhtenäiset käytännöt tukevat eri kehitysvaiheissa lapsen terveyttä, hyvinvointia ja oppimista. Oppilashuollon monialaisen yhteistyön rakenteita, muotoja ja toimintatapoja kehitetään esiopetusyhteisössä ja eri yhteistyötahojen kanssa. Kehittämistyö edellyttää oppilashuollon suunnitelmallista arviointia[110].

Oppilashuoltoryhmät

Opetuksen järjestäjä asettaa oppilashuollon ohjausryhmän ja yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät. Yksittäistä lasta koskevat asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa asiantuntijaryhmässä. Jokaisella kolmella ryhmällä on omat tehtävät ja niiden perusteella määräytyvä kokoonpano [111]. Kaikki oppilashuoltoryhmät ovat monialaisia, mikä tarkoittaa, että ryhmässä on opetushenkilöstön lisäksi ikäryhmälle suunnattuja terveydenhoitopalveluja sekä psykologi- ja kuraattoripalveluja edustavia jäseniä sen mukaan kuin käsiteltävä asia edellyttää.

Oppilashuollon ohjausryhmä vastaa opetuksen järjestäjäkohtaisen oppilashuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Sille asetetut tehtävät voi hoitaa myös muu tehtävään soveltuva ryhmä. Ohjausryhmä voi olla myös kahden tai useamman opetuksen järjestäjän yhteinen. Sama ryhmä voi olla myös useamman koulutusmuodon, kuten esi- ja perusopetuksen, yhteinen.

Yksikkökohtainen oppilashuoltoryhmä vastaa esiopetuksen oppilashuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. Jos esiopetus järjestetään koulun yhteydessä, voi koulukohtainen oppilashuoltoryhmä toimia myös esiopetuksen oppilashuoltoryhmänä. Ryhmää johtaa opetuksen järjestäjän nimeämä edustaja. Opetuksen järjestäjä ja oppilashuollon palveluja tuottavat tahot päättävät yhdessä ryhmän kokoonpanosta, tehtävistä ja toimintatavoista. Oppilashuoltoryhmä voi tarvittaessa kuulla asiantuntijoita. Ryhmän keskeinen tehtävä on yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä muun yhteisöllisen oppilashuollon toteuttaminen ja kehittäminen.

Asiantuntijaryhmä kootaan yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän tuen tarpeen selvittämiseksi ja oppilashuollon palvelujen järjestämiseksi. Ryhmän kokooa se esiopetushenkilöstön tai oppilashuollon palveluiden edustaja, jolle asia työtehtävien perusteella kuuluu[111]. Ryhmän monialainen kokoonpano perustuu tapauskohtaiseen harkintaan ja käsiteltävään asiaan. Ryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön. Asiantuntijoiden nimeäminen ryhmän jäseniksi ja muiden yhteistyötahojen tai lapsen läheisten osallistuminen ryhmän työskentelyyn edellyttää huoltajan suostumusta.

[103] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 1 mom.

[104] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

[105] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 ja 2 mom.

[106] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 3 mom. ja terveydenhuoltolaki (1326/2010) 15 §

[107] Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

[108] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 15 § ja 17 §

[109] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 11 § 1 - 2mom.

[110] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 25 §

[111] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 14 § 1 - 4mom.

7.1.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - monialainen oppilashuollon yhteistyö

Esiopetuksen oppilashuollon suunnitelma on oma erillinen asiakirja. **Päivitetty suunnitelma löytyy kokonaisuudessaan Hämeenlinnan kaupungin intranetistä (Kehrästä).**

Jokaisessa esiopetussyksikössä suunnitellaan ja arvioidaan oppilashuollon tarvetta ja toimintatapoja yhteisöllisessä, yksikkökohtaisessa oppilashuoltotyöryhmässä. Ryhmä kokoontuu vähintään kaksi kertaa toimintavuodessa.

Oppilashuollolla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa esiopetussyhteisössä. Oppilashuolto liittyy kiinteästi esiopetuksen tehtävään edistää lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä.

Oppilashuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko esiopetussyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Tämän lisäksi lapsella on oikeus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon. Huoltajalle annetaan tieto käytettävissä olevasta oppilashuollosta ja heitä ohjataan hakemaan tarvitsemiaan oppilashuollon palveluja.

Lapsen tuen tarpeen ilmetessä, siitä keskustellaan ensin lapsen huoltajien kanssa. **Monialainen yhteistyö** on oppilashuollossa keskeistä. Eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa. Esiopetussyksiköillä on käytettävissään konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja oppilashuollon palveluja. Oppilashuollon palveluilla tarkoitetaan neuvolaterveydenhuollon, oppilashuollon psykologin ja kuraattorin palveluja sekä perheneuvolan palveluja. Tilanteissa, joissa tarvitaan sosiaalialan ammattilaista, on käytettävissä perheneuvolan, sosiaalityön tai kuraattorin palveluja.

Yhteistyö neuvolan ja esiopetuksen välillä: Neuvolaterveydenhuoltoa toteutetaan olennaisena osana oppilashuoltoa. Mikäli oppilashuoltoryhmässä on tarpeellista tehdä työnjakoa, niin esioppilaiden terveyttä ja terveydentilaa koskevat asiat kuuluvat neuvolaterveydenhuollolle. Painopiste on ennalta ehkäisyssä sekä varhaisessa puuttumisessa ja tukemisessa. Yhteistyössä esiopetuksen ja neuvolan välillä käytetään Tietoja tutkimuspaikkaan – lomaketta (Kehrä). Terveystarkastaja osallistuu tarvittaessa niin yhteisölliseen kuin yksilökohtaiseen oppilashuoltotyöhön. Neuvolalääkäri osallistuu työskentelyyn tarvittaessa. Neuvolalääkäri tekee lasten lääkärintarkastukset toimintasuunnitelman mukaisesti sekä kirjoittaa tarvittaessa lähetteet jatkotutkimuksiin.

Yhteistyö oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden ja esiopetuksen välillä: Yhteistyö oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden kanssa käynnistyy yksilökohtaisen oppilashuoltoprosessin ja kveon konsultaation kautta. Psykologin ja kuraattorin asiantuntijatyö esiopetuksessa voi tarkoittaa henkilökunnan konsultaatiota ja koulutusta, lapsen tilanteen arviointia ja mahdollista tutkimusta (sekä kehityksellisiin että käyttäytymiseen liittyvissä asioissa), kannanottoa lapsen kuntoutus- ja jatkotutkimustarpeista, ryhmähavainnointia jne. Oppilashuollon psykologi on tarvittaessa mukana lapsen kolmiportaisen tuen suunnittelussa ja erityisesti nivelvaiheessa esikoulusta kouluun siirryttäessä.

Yhteistyö perheneuvolan ja esiopetuksen välillä: Perheneuvolan tuki kohdentuu pääsääntöisesti lapsiin ja perheisiin, joissa on huolta lapsen tunne-elämän kehityksestä tai käyttäytymisestä, tuen tarvetta vanhemmuudessa tai pulmia perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Perheneuvolan ja esiopetuksen yhteistyöstä sovitaan huoltajien kanssa. Mikäli lapsi on ollut perheneuvolan työskentelyn piirissä varhaiskasvatuksessa, ja tuelle on esiopetusvuoden aikana edelleen tarvetta, jatkuu työskentely myös esiopetusvuoden ajan. Perheneuvola tukee perheitä ja lapsia myös silloin, kun perhettä on kohdannut äkillinen kriisi tai on koettu menetyksiä. Perheneuvolassa tehdään myös perheasiain sovittelua erovanhempien kanssa. Sovittelu auttaa vanhempia ratkaisemaan erimielisyyksiä lapsen asumiseen, huoltoon tai tapaamisiin liittyvissä kysymyksissä. Perheneuvolaan voivat ottaa yhteyttä huoltajat itse, tai esiopetuksen henkilökunta voi huoltajien luvalla pyytää perheneuvolan työntekijän yhteiseen neuvotteluun.

7.1.2. Yksikkökohtainen oppilashuoltotyöryhmä

Yksikkökohtainen monialainen oppilashuoltoryhmä koordinoi ja kehittää oppilashuoltotyötä esiopetuksessa. Se osallistuu koko esiopetusyhteisön hyvinvointia edistävään työhön arvioimalla hyvinvointitilannetta esiopetusyksikön ja ryhmän tasolla, toimii asiantuntijana terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön kehittämisessä. Yksikkökohtainen oppilashuoltoryhmä etsii myös ratkaisuja tukea tarvitsevien lasten auttamiseksi yhteisötasolla.

Ryhmä laatii vuosittain esiopetusyksikkökohtaisen oppilashuollon työsuunnitelman, johon on kirjattu kehittämiskohteet ja tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimiva tapa on laatia esiopetuskohtainen toimintakalenteri, jossa huomioidaan asioiden kiireellisyysjärjestys ja toimintavuoden aikana säännöllisesti toistuvat aikarajat esim. nivelvaiheet.

Yksikkökohtaisen oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana toimii päiväkodin pedagoginen johtaja. Jos oppilashuoltotyöryhmä on koulun kanssa yhteinen, puheenjohtaja voi olla rehtori tai päiväkodinjohtaja. Esiopetusyksikön oman henkilökunnan lisäksi tulee olla mukana alueen konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja edustus oppilashuollon palveluista. Yhteisöllisen oppilashuollon asioissa tehdään yhteistyötä eri tahojen kanssa. Myös lapset ja huoltajat on tärkeää ottaa säännöllisesti mukaan pohtimaan esiopetusyhteisön hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä.

Erillään tästä vakituisesti päiväkodinjohtajan tai rehtorin johtamasta yksikkökohtaisesta oppilashuoltoryhmästä, yksittäistä oppilasta koskevia asioita käsiteltäessä oppilashuoltoryhmässä voivat olla läsnä vain ne esiopetuksen ja oppilashuollon henkilöstöön kuuluvat, joiden tehtäviin kyseisen lapsen opetuksen, tuen tai hoidon järjestäminen kuuluvat (yksilökohtainen oppilashuollon prosessi). Huoltajan suostumuksella tai lain niin salliessa voi ryhmään osallistua muita tarvittavia tahoja.

7.2. Yhteisöllinen oppilashuolto

Oppilashuolto on tärkeä osa esiopetuksen toimintakulttuuria. Yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä seurataan, arvioidaan ja kehitetään esiopetusyhteisön ja ryhmien hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan esiopetusympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä.[113] Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen, neuvolan sekä muiden kunnan lasten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Lasten ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen on yhteisöllisessä oppilashuollossa tärkeää ja hyvinvointia vahvistavaa. Yhteisöllinen oppilashuolto luo esiopetuksessa edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Osallisuutta lisäävät toimintatavat edesauttavat myös ongelmien ennalta ehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tarvittavan tuen järjestämistä.

Lapsella on oikeus turvallisiin oppimisympäristöihin[114], joihin kuuluvat niin fyysinen, psyykinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus. Opetuksen järjestämisen lähtökohtana on lasten ja henkilökunnan turvallisuuden varmistaminen kaikissa tilanteissa. Rauhallinen ilmapiiri edistää työrauhaa.

Opetuksen järjestäjä laatii suunnitelman lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä osana yksikkökohtaista oppilashuoltosuunnitelmaa. Opettaja, päiväkodin johtaja tai rehtori ilmoittaa esiopetuksessa tai matkalla esiopetukseen tai kotiin tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta tilanteeseen osallistuneiden huoltajille.[115]

Rakennuksesta sekä opetustiloista ja -välineistä huolehtiminen ylläpitää ympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta. Turvallisuuden edistämiseen kuuluvat myös esiopetuksen kuljetuksia, tapaturmien ehkäisyä ja tietoturvallisuutta koskevat toimintatavat. Kun esiopetus järjestetään koulussa, otetaan myös esiopetus huomioon kouluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksissa[116].

[113] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 mom.

[114] Perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)

[115] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. ja perusopetuslaki 29 § 3 ja 7 mom. (1267/2013)

[116] Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 16 § 2 mom. ja valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 12 §

7.2.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yhteisöllinen oppilashuolto

Yhteisöllisestä oppilashuollosta vastaa päiväkodin pedagoginen johtaja ja yksikkökohtainen oppilashuoltoryhmä. Keskeisenä tavoitteena on luoda turvallinen oppimisympäristö, suojata lasten mielenterveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää esiopetusyhteisön hyvinvointia.

Yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä seurataan, arvioidaan ja kehitetään esiopetusyhteisön ja ryhmien hyvinvointia sekä sovitaan tavoitteista ja toimenpiteistä, joita hyvinvoiva yhteisö tarvitsee. Keskeisiä sisältöjä voivat olla lasten ja aikuisten tunne- ja vuorovaikutustaitojen tukeminen, kiusaamisen ehkäisemisen käytännöt sekä lasten ja huoltajien osallisuuden vahvistaminen. Lisäksi huolehditaan esiopetusympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä.

Oppilashuoltotyö kuuluu kaikille esiopetusyhteisössä työskenteleville kasvattajille sekä oppilashuoltotyöstä vastaaville viranomaisille. Jokainen työntekijä toteuttaa oppilashuoltoa osana omaa perustyötään. Esiopetuksen arki pitää sisällään niin varhaisen tuen tarpeen tunnistamisen kuin siihen oleellisesti liittyvät konkreettiset puuttumisen toimintatavat. Kun esiopetuksen toimintatavat ja varhaisen tuen menetelmät eivät riitä lapsen suotuisaan oppimiseen tai huoli lapsen hyvinvoinnista, kasvusta ja kehityksestä kasvaa suureksi, ryhdytään yksilökohtaisen oppilashuoltoprosessin toteuttamiseen.

Yhteistyö muiden tahojen kanssa

Yhteisöllinen oppilashuolto rakentuu osallistavaan monialaiseen yhteistyöhön.

Lapsen siirtyessä kouluun toimitaan monialaisessa yhteistyössä esiopetuksesta kouluun

– nivelvaiheen sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Nivelvaiheen yhteistyössä on tärkeää lastensuojelun, perhetyöntekijän tai kuraattorin olla tarvittaessa mukana, jos lapsi on em. palvelujen piirissä.

Yhteistyö esiopetuksen ja monialaisen yhteistyöverkoston kanssa: esiopetuksen yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä tarvitaan monialaisen yhteistyöverkoston tukea. Yhteistyöverkosto pitää sisällään kaupungin muita palvelualueita, kolmannen sektorin toimijoita ja vanhempain yhdistyksiä. Monialaisen verkoston yhteistyöstä sovitaan toimintavuodeksi kerrallaan: miten työskennellään yhdessä lasten hyväksi ja esiopetuksen yhteisöllisyyden tukemiseksi.

Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi: Lapsiperheiden tukipalveluihin, mm. perheneuvola, varhaisen tuen perhetyö, lastensuojelu, hakeudutaan lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin kautta (kaupungin nettisivut).

Yhteistyö lastensuojelun ja esiopetuksen välillä: Lastensuojelun tukitoimien tarvetta tulee arvioida, jos lapsen kotiolosuhteissa tai lapsen omassa käytöksessä on jotain sellaista, mikä vaarantaa lapsen turvallista kasvua ja kehitystä eikä olemassa olevista tukitoimista huolimatta tilanteeseen ole saatu parannusta. Työntekijät ovat tällaisessa tilanteessa velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenoton palvelutarpeen tarpeen arvioimiseksi. Myös vanhemmat voivat tehdä hakemuksen lastensuojelun tukitoimista.

Lapsiperheiden kotipalvelu: Perheiden on mahdollista saada määräaikaista lapsiperheiden kotipalvelua tilanteissa, joissa perheessä on joku kriisitilanne tai muu ohimenevä perheen jaksamista kuormittava tilanne. Palvelun tavoitteena on perheen arkirutiinien, toimintakyvyn ja vanhempien jaksamisen tukeminen (kaupungin nettisivut)

Lapsiperheiden sosiaalityö: Lapsiperheiden sosiaalityön palvelu on suunnattu perheille, joissa voi olla vanhemmilla elämänhallinnan vaikeuksia tai perheessä taloudellisen tuen tarvetta. Palveluun ohjaututaan lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin kautta

Yhteistyö lastenpsykiatrian poliklinikan ja esiopetuksen välillä: Lastenpsykiatriisiin palveluihin ohjaututaan pääsääntöisesti Lasten kuntoutustyöryhmän kautta. Työskentely käynnistyy ottamalla yhteyttä konsultoivaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaan. Lastenpsykiatrian poliklinikalla on viikoittainen konsultaatio-puhelinaika, soittoaikat ja puhelinnumero löytyvät Kanta-Hämeen keskussairaalan lastenpsykiatrian poliklinikan sivulta. Lastenpsykiatrian konsultaatiotiimi kokoontuu 2-3 kertaa toimintakaudessa.

Pakolaisten vastaanotto: Pakolaisten vastaanotto vastaa pakolaisten ja myönteisen oleskeluluvan saaneiden alaikäisiä turvapaikanhakijoiden sekä myönteisen A-oleskeluluvan saaneiden neuvonnasta, palvelutarpeen arvioinnista ja kotouttamisesta sekä muista alansa asiantuntijatehtävistä maahantulosta kolmen ensimmäisen vuoden ajan.

Maahanmuuttajatyö: Maahanmuuttajatyö koordinoi ja yhteen sovittaa maahanmuuttajien tarvitsemia palveluja ja kotoutumista edistäviä kokonaisuuksia koko kaupungin tasolla. Yhteistyötä tehdään palvelujen yleisen kehittämisen, suunnittelun, ohjauksen ja opastuksen osalta.

Yhteistyö vammaispalvelun ja esiopetuksen välillä: vammaispalvelun tehtävänä on järjestää vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaiset palvelut ja tukitoimet. Esiopetuksen kanssa tehtävä yhteistyö kohdentuu niihin esiopetusikäisiin lapsiin, jolle on laadittu vammaispalvelun palvelusuunnitelma. Tarkemmat kuvaukset monialaisen yhteistyöverkoston palvelumahdollisuuksista yhteystietoineen löytyvät Hämeenlinnan kaupungin verkkosivuilta sekä Kehrästä.

Edellä mainittujen yhteistyötahojen lisäksi verkkosivuilta ja Kehrästä löytyvät mm. aikuissosiaalityön, perheasiainyksikön ja aikuisten mielenterveyspalveluiden sivut

7.3. Yksilökohtainen oppilashuolto

Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan

- lapselle annettavia terveydenhoitopalveluja, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina
- oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja
- yksittäistä lasta koskevaa monialaista oppilashuoltoa.[117]

Yksilökohtaisen oppilashuollon tavoitteena on seurata ja edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista sekä kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja terveyttä. Esiopetuksen oppilashuollolla on tärkeä merkitys varhaisen tuen turvaamisessa ja ongelmien ehkäisyssä. Lasten yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet otetaan huomioon sekä oppilashuollon tuen rakentamisessa että esiopetuksen arjessa.

Yksilökohtainen oppilashuolto esiopetuksessa perustuu aina huoltajan suostumukseen[118]. Huoltajan osallisuutta tuetaan ja mielipiteitä kuullaan lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon toteuttamisessa. Lapsen osallisuus, omat toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä, kehitystasonsa ja edellytystensä mukaisesti[119]. Vuorovaikutus on avointa, kunnioittavaa ja luottamuksellista. Oppilashuoltotyö järjestetään niin, että lapsi voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.

Asian käsittely myös yksittäisen lapsen tueksi koottavassa asiantuntijaryhmässä ja ryhmän kokoonpano perustuu huoltajan suostumukseen. Huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua tarvittavia oppilashuollon yhteistyötahoja tai lapsen läheisiä.[120] Ryhmän jäsenillä on lisäksi oikeus pyytää neuvoa lapsen asiassa tarpeelliseksi katsomiltaan asiantuntijoilta[121].

Yksittäistä lasta koskevan asian käsittelystä asiantuntijaryhmässä laaditaan oppilashuoltokertomus. Ryhmän vastuhenkilö kirjaa yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi välttämättömät tiedot oppilashuoltokertomukseen. Kirjauksia voivat tehdä myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet. Kertomus laaditaan jatkuvaan muotoon, joka etenee aikajärjestyksessä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki edellyttää, että kertomukseen kirjataan seuraavat asiat: [122]

- yksittäisen lapsen nimi, henkilötunnus, kotikunta ja yhteystiedot sekä huoltajan tai muun laillisen edustajan nimi ja yhteystiedot
- kirjauksen päivämäärä sekä kirjauksen tekijä ja hänen ammatti- tai virka-asemansa
- kokoukseen osallistuneet henkilöt ja heidän asemansa
- asian aihe ja vireille panija
- lapsen tilanteen selvittämisen aikana toteutetut toimenpiteet kuten arviot, tutkimukset ja selvitykset
- toteutetut toimenpiteet kuten yhteistyö eri tahojen kanssa sekä aiemmat ja nykyiset tukitoimet
- tiedot asian käsittelystä ryhmän kokouksessa, tehdyt päätökset ja niiden toteuttamissuunnitelma
- toteuttamisesta ja seurannasta vastaavat tahot.

Jos sivulliselle annetaan oppilashuoltokertomukseen sisältyviä tietoja, asiakirjaan on lisäksi merkittävä, mitä tietoja, kenelle ja millä perusteella tietoja on luovutettu.[123]

Oppilashuoltokertomukset sekä muut oppilashuollon tehtävissä laaditut tai saadut yksittäistä lasta koskevat asiakirjat tallennetaan oppilashuoltorekisteriin. Opetuksen järjestäjä vastaa henkilötietojen käsittelystä ja ylläpitää edellä mainittua rekisteriä. Oppilashuoltorekisteriin tallennetut tiedot, jotka koskevat yksittäistä lasta tai muuta yksityistä henkilöä, ovat salassa pidettäviä.[124]

Terveydenhuollon henkilöstö ja psykologit kirjaavat yksilökohtaisen oppilashuoltotyön säädetyt potilaskertomukseen ja muihin potilasasiakirjoihin. Oppilashuollon kuraattorit kirjaavat asiakastiedot kuraattorin asiakaskertomukseen.[125]

Lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilashuollosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi[126]. Lisäksi heillä on oikeus saada ja luovuttaa toisilleen sekä lapsen opettajalle, rehtorille tai päiväkodin johtajalle ja opetuksen järjestäjälle lapsen opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot[127]. Tiedon luovuttaja joutuu harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko kysymys sellaisesta tiedosta, joka on välttämätön lapsen tai muiden lasten turvallisuuden varmistamiseksi. Luovutettava tieto voi koskea muun muassa sellaista lapsen sairautta, joka tulee ottaa opetustilanteissa huomioon. Vaikka tiedon luovuttamiselle olisikin edellä todettu lain tarkoittama peruste, yhteistyön ja luottamuksen turvaamiseksi pyritään aina ensisijaisesti hankkimaan huoltajan suostumus salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen.

Jos lapsi siirtyy toisen opetuksen järjestäjän opetukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on pyydettävä lapsen huoltajan suostumus siihen, että uudelle opetuksen järjestäjälle voidaan siirtää oppilashuollon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia oppilashuollon jatkuvuuden kannalta[128]. Sen sijaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot toimitetaan salassapidon estämättä viipymättä toiselle esi- tai perusopetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden esi- tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä.[129]

[117] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 1 mom.

[118] Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

[119] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

[120] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 1 ja 2 mom.

[121] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 3 mom. ja laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta

(621/1999) 26 § 3 mom.

[122] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 2 mom. ja 20 § 1, 3 - 4 mom.

[123] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 5 mom.

[124] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 21 § 1 mom. ja 22 § 1 mom.

[125] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 2 mom., laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 12 § ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

[126] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 2 mom.

[127] Perusopetuslaki 40 § 2 mom. (1288/2013)

[128] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 3 mom.

[129] Perusopetuslaki 40 § 4 mom. (1288/2013)

7.3.1. Näin meillä Hämeenlinnassa - yksilökohtainen oppilashuolto

Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan lapselle terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmille suunnattuina neuvolapalveluina annettavia terveydenhoitopalveluja, oppilashuollon psykologija kuraattoripalveluja, perheneuvolapalveluja sekä yksittäistä lasta koskevaa monialaista oppilashuoltoa. Sen tavoitteena on seurata ja edistää lapsen hyvinvointia, oppimista ja kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja terveyttä. Varhaisen tuen turvaamisessa ja ongelmien ehkäisyssä on esiopetuksen oppilashuollolla tärkeä merkitys. Oppilashuollon tuen rakentamisessa ja esiopetuksen arjessa otetaan huomioon lasten yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet. Lapselle nimetään oppilashuollossa vastuutyöntekijä.

Yksilökohtainen oppilashuolto perustuu aina huoltajan suostumukseen. Yksilökohtaisen oppilashuoltoryhmän kokoonpanosta, prosessin kulusta ja tavoitteista keskustellaan huoltajien kanssa. Oppilashuoltoryhmään voi osallistua vanhempien lisäksi muitakin lapsen/perheen läheisiä.

Jos vanhemmat ovat eronneet, toimitaan molempien kanssa, mikäli vanhemmilla on yhteishuoltajuus. Suostumus yksilölliseen oppilashuoltoon ja ryhmän kokoonpanoon pyydetään molemmilta huoltajilta varhaiskasvatuksen esiopetuksen oppilashuollon lomakkeella 1, joka löytyy Kehrästä. Tällä huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua yksittäisen lapsen tueksi koottavassa asiantuntijaryhmässä tarvittavia oppilashuollon yhteistyötahoja tai lapsen läheisiä. Ryhmän jäsenillä on oikeus pyytää neuvoa lapsen asiassa tarpeellisiksi katsomiltaan asiantuntijoilta.

Vuorovaikutus on avointa, kunnioittavaa ja luottamuksellista. Oppilashuoltotyö järjestetään niin, että lapsi voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.

Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki

Lapsen opetusta ja kuntoutusta koskevat tukitoimet on kirjattu esiopetuksen-, tehostetun tuen suunnitelmaan tai lapsen HOJKS:iin. Lapsen tehostettu tuki perustuu aina moniammatillisesti tehtyyn pedagogiseen arvioon ja erityinen tuki perustuu moniammatillisesti tehtyyn pedagogiseen selvitykseen. Opetuksen järjestämistä koskevat asiat: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki, voivat olla osa oppilashuollollista tukea.

Lapsen ja perheen kuulluksi tuleminen ja osallisuus ovat keskeisiä asioita. Huolesta keskustellaan huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja lapsen / perheen hyvinvoinnin edistämiseksi ja sovitaan esiopetuksessa toteutettavasta tuesta huomioiden toimintatavoissa lapsen ikä ja kehitystaso. Neuvonpidossa ovat aina mukana huoltajat ja lapsi harkinnan mukaan.

Jos tehostettua tai erityistä tukea saavalla lapsella on meneillään myös oppilashuollollinen prosessi, on huolehdyttävä siitä, että oppilashuollon tukitoimia suunniteltaessa on riittävä tieto opetuksen tukitoimista ja päinvastoin. Tätä auttaa se, että useimmiten lapsen varhaiskasvatuksen opettaja on mukana kaikissa lapsen palavereissa. Samoin huoltajilla on tieto lapsensa kokonaistilanteesta.

Oppilashuoltokertomus

Yksilöllisessä oppilashuoltokokouksessa sovituista asioista laaditaan oppilashuoltokertomus (lomake 2, Kehä), johon ryhmän vastuhenkilö tai muu asiantuntijaryhmän jäsen kirjaa yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi välttämättömät tiedot.

Kertomus laaditaan jatkuvaan muotoon, joka etenee aikajärjestyksessä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki edellyttää kertomukseen kirjattavaksi seuraavat asiat:

- yksittäisen lapsen nimi, henkilötunnus, kotikunta ja yhteystiedot sekä huoltajan tai muun laillisen edustajan nimi ja yhteystiedot
- kirjausten päivämäärä sekä kirjausten tekijä ja hänen ammatti- tai virka-asemansa
- kokoukseen osallistuneet henkilöt ja heidän asemansa
- asian aihe ja vireille panija
- lapsen tilanteen selvittämisen aikana toteutetut toimenpiteet kuten arviot, tutkimukset ja selvitykset
- toteutetut toimenpiteet kuten yhteistyö eri tahojen kanssa sekä aiemmat ja nykyiset tukitoimet
- tiedot asian käsittelystä ryhmän kokouksessa, tehdyt päätökset ja niiden toteuttamissuunnitelma
- toteuttamisesta ja seurannasta vastaavat tahot

Jos sivulliselle annetaan oppilashuoltokertomukseen sisältyviä tietoja, asiakirjaan on lisäksi merkittävä mitä tietoja, kenelle ja millä perusteella tietoja luovutetaan.

Oppilashuoltokertomukset ja muut oppilashuollon tehtävissä laaditut tai saadut yksittäistä lasta koskevat asiakirjat tallennetaan oppilashuoltorekisteriin. Opetuksen järjestäjä vastaa henkilötietojen käsittelystä ja ylläpitää mainittua rekisteriä. Oppilashuoltorekisteriin tallennetut yksittäistä lasta tai muuta yksityistä henkilöä koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä. Terveystietojen henkilöstö ja psykologit kirjaavat oppilashuoltotyön säädetysti potilaskertomukseen tai muihin potilasasiakirjoihin. Oppilashuollon rekisterinä esiopetuksessa toimii kansio, joka säilytetään päiväkodinjohtajan lukitussa kaapissa. Oppilashuoltokertomuksia (lomake 1 ja 2, Kehä) ei saa säilyttää lapsen muiden papereiden joukossa eikä kirjata sähköiseen muotoon.

Tietojen luovuttaminen

Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla työntekijöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilashuollosta vastaavalle viranomaiselle lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämisen ja toteuttamisen edellyttämät välttämättömät tiedot.

Lisäksi heillä on oikeus saada ja luovuttaa

- toisilleen
- lapsen opettajalle
- rehtorille tai päiväkodin johtajalle sekä
- opetuksen järjestäjälle lapsen opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot.

Tiedon luovuttaja harkitsee tiedon välttämättömyyden lapsen tai muiden lasten turvallisuuden varmistamiseksi. Ensisijaisesti kuitenkin pyritään saamaan huoltajan suostumus salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen. Lapsen siirtyessä toisen opetuksen järjestäjän opetukseen aikaisemman opetuksen järjestäjä pyytää huoltajilta suostumuksen oppilashuollon jatkuvuuden kannalta tarpeellisten, salassa pidettävien tietojen siirtämiseen oppilashuollon asiakasrekisteristä uudelle opetuksen järjestäjälle. Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot toimitetaan salassapidon estämättä toiselle esiopetuksen järjestäjälle.

7.4. Oppilashuoltosuunnitelmat

Esiopetuksessa opetussuunnitelma tulee myös oppilashuollon osalta laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa[130]. Valmistelutyössä tehdään yhteistyötä huoltajien ja tarvittaessa myös muiden viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Paikallisella tasolla oppilashuollon suunnitelmien kokonaisuus muodostuu kolmesta suunnitelmasta, jotka yhdessä ohjaavat oppilashuollon suunnittelua ja toteutusta. Suunnitelmat valmistellaan monialaisessa yhteistyössä. Suunnitelmat ovat

- kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, johon kirjataan oppilashuoltoa koskeva osuus[131]
- paikalliseen opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta[132]
- yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma[133].

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä muut kunnan lasten ja nuorten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta koskevat linjaukset otetaan huomioon valmisteltaessa paikallisen opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevaa osuutta sekä yksikkökohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia.

[130] Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

[131] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 12 § 1 mom.

[132] Perusopetuslaki 14 § 2 mom. (477/2003)

[133] Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 §

7.5. Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Vuoden 2014 Esiopetuksen perusteissa, luvussa 6.5 määrätään paikallisesti päätettävistä oppilashuoltoon liittyvistä asioista ja yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laadinnasta.

Paikalliseen kokeiluopetussuunnitelmaan liitetään

- paikalliseen opetussuunnitelmaan sisältyvä, vuoden 2014 Esiopetuksen perusteiden mukainen kuvaus esiopetuksen oppilashuollosta. Mikäli kuvauksessa havaitaan puutteita niitä voi tarkentaa.

Lisäksi kokeiluopetussuunnitelmaan kirjataan millä nimellä ja mistä ovat luettavissa

- esiopetuksen yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma, jonka sisällöstä määrätään vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman voi myös lisätä kokeiluopetussuunnitelmaan liitteeksi.
- oppilas- ja oppilashuoltolain mukainen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

On todennäköistä, että osa kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvasta henkilöstöstä ei tunne opiskelija- ja oppilashuoltolakia ja sen mukaisia paikallisia toimintatapoja. Tästä syystä on tärkeää, että esiopetuksen järjestäjä pitää huolta[134] siitä, että esiopetuskokeilussa toimiva opetushenkilöstö tuntee oppilashuollon lainsäädännön, perusteiden mukaiset paikalliset toimintatavat.

[134] Opiskelija- ja oppilashuoltolaki (1287/2013) 26§

7.5.1. Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Tämän suunnitelman luku 7 on vuoden 2014 Esiopetuksen perusteiden mukainen kuvaus esiopetuksen oppilashuollosta.

Vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukainen yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma löytyy kokonaisuudessaan Hämeenlinnan kaupungin intranetistä (Kehrästä).

Oppilas- ja oppilashuoltolain mukainen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma löytyy [Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen - Hämeenlinna \(hameenlinna.fi\)](http://hyvinvointi.hameenlinna.fi)